

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

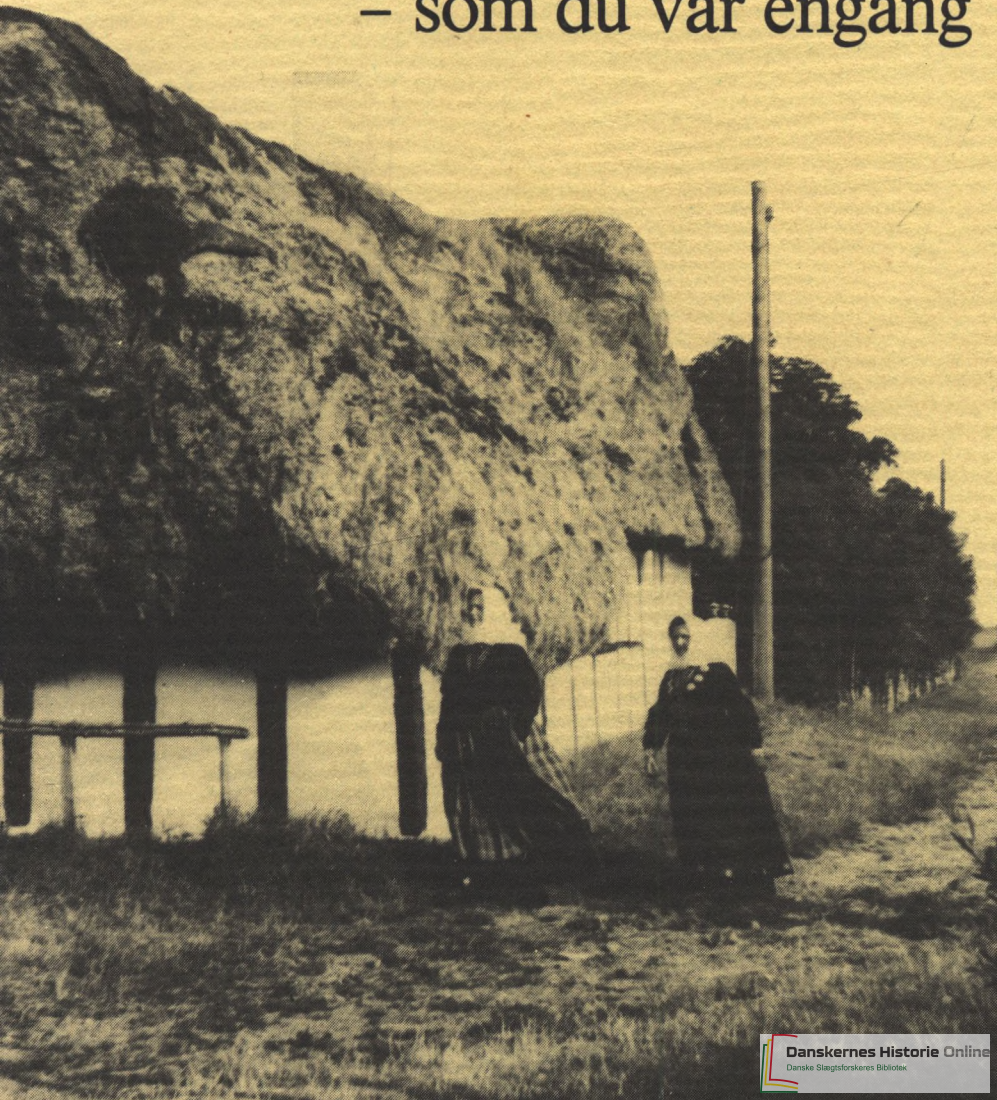
Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Bernth Christensen

LÆSØ

– som du var engang

Bernth Christensen

LÆSØ – som du var engang

Udgivet af S.A.L. Forlaget
1987

Bernth Christensen

LÆSØ – som du var engang

Udgivet af:

S.A.L. Forlaget © 1987

Sats, montage og tryk:

S.A.L. Tryk

9970 Strandby

ISBN 87-981214-80

Tegninger og fotos:

Af forfatteren

Indhold

Kirketomten i Nordmarken.....	side	7
En dronnings stranding	side	19
En stenstryger i Byrum	side	23
Barndommens Eventyrland.....	side	27
En fødsel under uvejre	side	32
Ud i Prærielandet	side	36
Rønnernes natur og væsen	side	44
To enlige kvinders endeligt.....	side	51
To kæmpesten mod vest.....	side	56
»Hornfiskrøn – den fjerne sydhavsø«	side	64
Bjørn Hansen – en livskunstner	side	69
Thorvald Hansen – manden med tårnet	side	74
De levede som i gamle dage.....	side	79
Den geniale smed.....	side	87
Da Frits ikke ville til kirke	side	93
Strandingernes mørke tidsalder	side	99
En barkentines endeligt.....	side	103
Strandingsfest hos Elias Grüner.....	side	106
Fregatskibet »Aurora«'s skæbneat	side	109
»Kvaksalveren« Mads Tveden.....	side	111
En idyl i Skoven	side	116
Sypigen Frederikke Sørensen.....	side	120
Hos Kristine og Jens i Stranden	side	124
Cykelhandleren i Bangsbo	side	129
Lykkelig for en træhest i julegave	side	133
Sommeraftensbesøg i en gammel læsøstue i Bangsbo.....	side	137

Forord

Denne bog er blevet til på grundlag af egne iagttagelser, og hvad der er blevet mig fortalt på mine ture rundt på øen under mine mange år som medarbejder ved dagspressen.

Bogen skal derfor ikke opfattes som en beskrivelse af Læsø som helhed, men kun som en genopfriskning af nogle af de ting, der har ligget lige for, og som jeg har haft særlig glæde af at kunne bringe videre.

Lige siden det faldt i min lod at samle stof til avisen, har det hørt til mine interessanteste opgaver at besøge mennesker og steder, der kunne fortælles om på en sådan måde, at også andre blev delagtige i ens oplevelser, herunder ikke mindst ude i naturen.

Samtidig har det været mit håb med pen og kamera, at give et ærligt og troværdigt billede af livet og hverdagen på min fødeø. Og jeg mindes med en blanding af glæde og vemod de mennesker, jeg mødte, og de steder, jeg besøgte.

Bernth Christensen.

Kirketomten i Nordmarken

Et sted inde i Nordmarken ligger der en græsbevokset høj, på hvis top et ensomt mindesmærke forsøger at hæve sit tunge stenhovede over den tætte bevoksning, som skjuler stedet for omverdenen. Denne høj ligner ikke nogen af de andre bakker og høje, der er karakteristiske for det særprægede landskab i den store ødemark. Omkring den er der en række store kampesten, som bærer præg af at have ligget der i århundreder, sikkert anbragt der af vore forfædre.

Mindestenen over Hals kirke, opsat i midten af 1950'erne.

Over dem står mindestenen, som med sit tavse sprog fortæller, at der her engang har stået en kirke. Man kan læse på stenen, at den stod her til 1730. Det var Hals kirke, sikkert den første kirke på Læsø. Den gik til grunde for to og et halvt hundrede år siden, efter at Hals, der skal have været et rigt befolket sogn, blev udsløjet af sandflugten, hvor huse og gårde med jorder føg til, og beboerne måtte flytte andetsteds hen på øen.

Alene tilbage stod kirken. Mærkeligt nok undgik den at blive påvirket direkte af sandflugten. Det har således intet på sig, at Hals kirke tilsandede. En usynlig skæbne synes at have holdt en beskyttende hånd over det hellige sted – imens bostederne bukkede under for sandmasserne, der lagde sig som snedriver over de omkringliggende jorder. Da kirken senere forfaldt, var det alene af mangel på vedligeholdelse. De tidligere beboere af Hals sogn var begyndt at søge til Byrum kirke, da anstrengelserne for at bevare deres egen kirke lidt efter lidt viste sig at være frugtesløse, og statens bidrag til vedligeholdelse samtidig var bortfaldet.

Om årsagen til sandflugtens opståen har der været forskellige teorier. Store strækninger på Læsøs nord- og østlige halvdel var i den tidlige middelalder dækket af omfattende skove, mens der i det lave land på øens sydspids ikke fandtes et træ. Her havde man fundet ud af, at der kunne udvindes salt af

Udsigt til kirketomten.

Klitformationer i Nordmarken.

Kongefamilien besø klitterne, da den besøgte Læsø i 1962.

havvandet – endda i så store mængder, at der eksporteredes i tøndevise af salt til fastlandet. Man kan måske have vanskeligt ved at forestille sig, at Læsø, den forholdsvis lille og næsten isolerede ø ude i Kattegat, var storleverandør af salt til fastlandet. Beboerne sad ude på sandrevlerne og ledede vandet ind i »gryderne«, hvor det blev kogt bort og efterlod saltet på bunden. Men det er en anden historie.

Da man skulle have træ til at fyre under saltkedlerne med, var der kun skovene mod nord at ty til. Det skal således have været beboerne selv, som havde skylden for skovens forsvinden og den deraf følgende sandflugt. Måske var det, når det kom til stykket, dog kun delvis. Det fortælles, at svenskerne havde en finger med i spillet. Under den store nordiske krig lå skovene under ild fra de svenske skibes kanoner, hvorved de skulle være stukket i brand. Man har siden i Nordmarken fundet tunge jernkugler, som menes at hidrøre fra de svenske bombardementer.

Knap så troværdig kan følgende beretning, som er krydret med lidt romantik, synes at være. Der skete jævnlige strandinger på de lave grunde, der strækker sig langt ud i havet øst og syd om øen. Som så mange andre mødte et spansk skib sin skæbne her, og sømanden Fernandez var den eneste overlevende fra forliset. Ved et tilfælde kom han til kapellanens bolig i Hals sogn, hvor man tog sig af ham, indtil han kom til hæfterne igen. Under sit ophold der forelskede spaniolen sig i kapellanens smukke datter. Men kapellanen ønskede imidlertid ikke at få den spanske sømand til svigersøn, og sømanden blev så rasende, at han en nat tog en hest fra kapellanens stald og red bort i vild galop over de hvide flyvesandsbakker, i hvilken hestens hove efterlod dybe spor, som gav frit spil for de hvirvlende vinde, da skovene nu var borte...

Under alle omstændigheder var det en tragedie, at en folkelig kultur, måske Læsøs første, så brat gik til grunde. Hvordan det ville have set ud i dag i Nordmarken, hvis sandflugten ikke var kommet, er vanskeligt at sige. Men kaster man et blik ud over det næsten eventyrlige landskab, er man ikke i tvivl om, at den fortidige hændelse ikke kunne have givet eftertiden skønnere minde. Mærkeligt nok begyndte der, straks efter sandflugtens ophør, at gro græs og andre vækster op af sandtuerne. Nye træer og buske vældede op af ruinerne, i et tempo og med en frugtbarhed, så man skulle tro, naturen havde villet gøre afbigt for fortidens fejl.

Når man i dag fra de høje sandklitter ved stranden mod nord og øst, skuer ud over Nordmarkens næsten endeløse skov- og bakkeland, møder blikket et bølgende hav af frodig vegetation. Overalt ser man udstrakte skove, plan-

Selvsåede træer i Nordmarken.

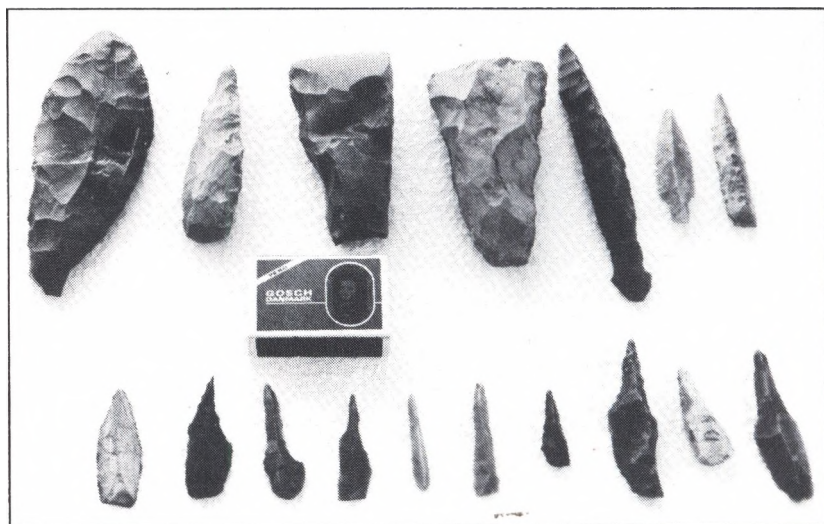

Byrum kirke gav husly for halsboerne under sandflugten.

tede eller selvsåede træer og buske af forskellig slags mellem sandtuer. Mest imponerende tegner sig de lyng- og marehalm klædte kæmpebakker, med havet som baggrund. Der findes her en naturskønhed så ejendommelig og storslået, at enhver må betages deraf.

Fortidens stemning hviler stadig over stedet, hvor Hals kirke stod. Man kunne ønske, at dens tårn stod der endnu. Det stod der iøvrigt længe efter kirkens forfald og tjente som sømærke. Da tårnruinen omsider blev opgivet, gik tæppet ned for en epoke, som udgør et interessant kapitel af Læsøs historie. Dets klokke høres nu fra Byrum kirkes tårn, når den lader sin klang lyde som en hilsen fra en svunden tid.

En sommerdag, engang i fyrrerne, besøgte jeg for første gang den gamle kirketomt. I århundreder havde den ligget næsten ubemærket hen, vel kun set af landmændene, som drog forbi på vej til høstning af græs inde i marken. Oppe på højen stod der et kors, der ligesom vinkede den besøgende imøde. Nogle forbigående havde af et par frønnede bræddestykker fra stranden lavet dette simple kors, der i sin enkelthed var et værdigt minde over stedet. Der forekom mig at være noget rørende over arrangementet. Når blide vindpust fra havet strøg ind over højen, bevægede dette kors sig med en vemodig lyd, der ligesom havde hjemme i fortiden. Underligt at stå her, hvor der for mange århundreder siden havde kunnet høres ringen af kirkeklokker, som kaldte menigheden til samling...

Sortiment af stenalderredskaber fundet i Nordmarken.

Afdøde skibstømrer Chr. Vistrup, Vesterø, viser to økser.

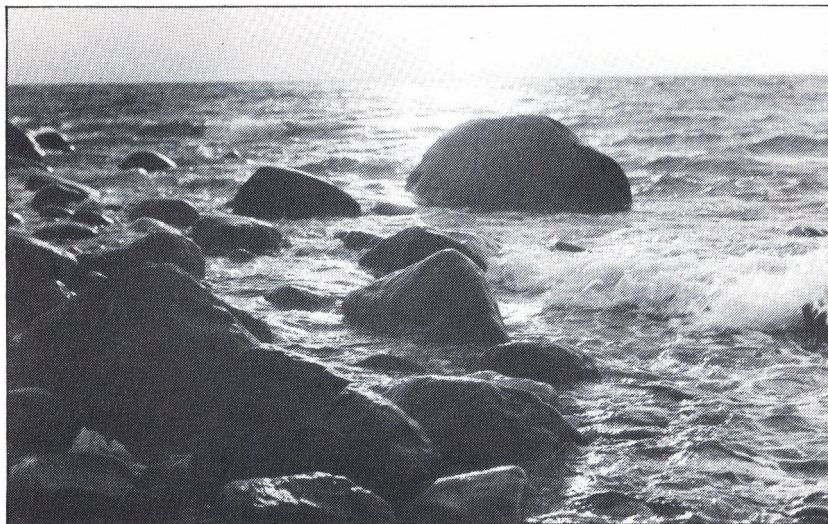

De smukke omgivelser ved Foldgaards-søen.

På grund af sine seværdigheder og sin enestående natur, har den store ødemark gennem tiderne været og bliver stadig benyttet som et af Læsøs mest eftertragtede udflugtssteder. Dette enormt store område kan ikke ses på én dag. Det er næsten umuligt at komme rundt i hele det bakkeklædte land, der som følge af sin naturlige oprindelse på visse områder fremtræder som et skatkammer af lokalhistorie og natur. Her har jo i sin tid ligget huse og gårde, og det bidrager til at give stedet et vist skin af mystik, at der gemt under bakker og dale, måske ligger ting fra den fordums kultur, ting, som vore forfædre havde måttet efterlade.

Det var her, på øens nordside, at stenaldersmanden havde sin gang, da det omvandrende jæger-folk opholdt sig her – for fire tusinde år siden. Der er i årenes løb fundet flere bopladser, som dog kun få af de besøgende har kendskab til. Derimod har arkæologer og museumsfolk, nogle så galt fra udlandet, og nogle få af øens egne beboere, fundet levn fra stenaldertiden i form af færdige øksehoveder og halvgjorte jagtredskaber som knive og spidser til spyd. Mange af disse ting opbevares på museet og hos lokale folk, som har haft held til at gøre værdifulde fund. Det er på en måde noget af et under, at disse ting, som blev gjort af menneskehænder for flere tusinde år siden, endnu kan komme for dagens lys i det løse overfladesand.

Det er også de færreste, som véd, hvor Heintzelmanss plantage er. Den ligger naturligt nok på den lod, der for adskillige år siden var søkaptajn

Solnedgang over Hornøks ved Nrd. Strand.

Heintzelmans. Man kører langsomt forbi stedet for rigtigt at se den lille fyrretræslund, der ligger der som et minde om denne læsøktaptajn, som var den første, der gav sig til at plante i den store, sandføgne ødemark. Som man kommer frem over lyngbakker og marehalmklitter, gennem græsgroene dale og forbi smilende, lyse birkelunde, betages man af de mange udslag af naturens luner. En gruppe fyrretræer på en halv snes stykker har isoleret sig fra det øvrige »samfund«. Med undtagelse af et enkelt ser træerne underernærede ud. Det ene har tilsyneladende taget hele kraften til sig fra de andre, eller er det »børn« af familien, der har sået sig selv af frø fra modertræet.

Hvor en af sandvejene bøjer sit knæ, ligger pludselig den berømmelige Foldgaard-sø, hvor man kan sætte sig ved kanten og skue ud over søens blanke, stille vand. Stedet var engang en naturlig fold for løsdriften af køer og får. En række andre seværdigheder kunne nævnes. Men det hele får man som sagt ikke at se på én dag. For selv om en frisk havvind kommer hviskende ned gennem dale og hen over klitterne i lette pust, kan det på en hed sommerdag let blive så varmt, at man foretrækker at søge ud til stranden bag det store naturland, hvor havet er rent og de fleste steder fri for sten. En ideel badestrand findes her.

Udflugt i »gamle« dage til Store Dal ved nordkysten.

Der findes i det vældige Nordmarken dog ikke kun uberørt natur. Stedet blev vækket af sin tornerosesøvn, da Statens Klitvæsen for over et halvt århundrede siden rettede søgelyset mod området med en omfattende beplantning af visse arealer for øje. Herved er i tidens løb en stor del af ødemarkens jomfruelige natur forsvundet. Men det er alligevel en oplevelse at besøge dette hjørne af Læsø.

Nu og da, når der tales om Nordmarken, mindes jeg den aller første gang jeg så stedet med den storslåede natur. Det var da den stråttækte, gamle skole i Byrum havde en udflugt til stranden ved nordkysten, hvor vi skulle bade. Turen med hestevogn gennem Nordmarken var næsten som at komme i paradiset. Den vidunderlige duft fra vegetationen fulgte os på hele den herlige tur, mens sommerfugle flagrede omkring og andre insekter fyldte luften med deres summen. Om vi holdt ved kirketomten husker jeg ikke, men vore to lærere, N. P. Nielsen og C. P. Hansen, har sikkert fortalt os noget om kirkeens historie. Førstelærer N. P. Nielsen var den mest historisk interesserede.

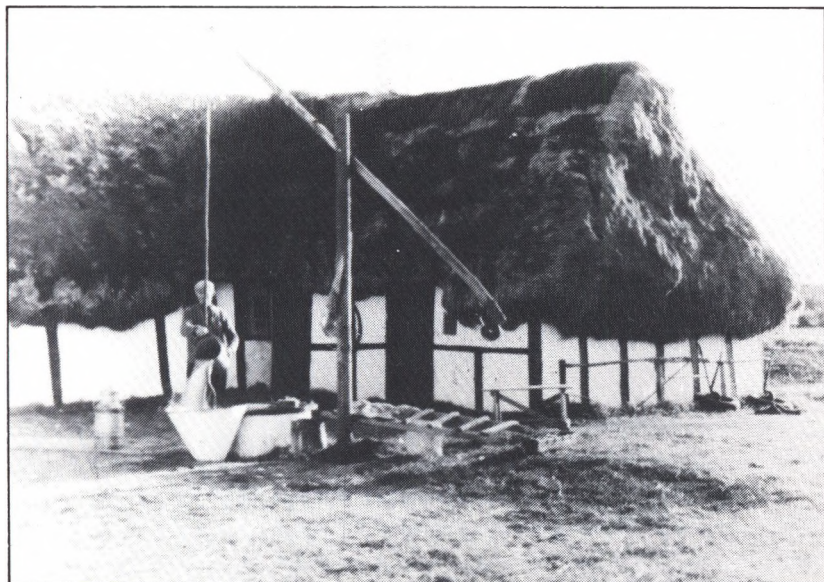
Også Læsøs fortid interesserede ham. Han havde således sammen med lærerinde Anne Johnsen, Hals skole, som ikke var mindre interesseret i øens fortid, foretaget udgravninger på Rønnerne mod syd, for om muligt at afsløre tilstedeværelsen af de omtalte saltkogerier...

Vi, som har bevaret mindet om vor skoleudflugt, vil også huske vort møde med Bouet og Klitten. Bouet, det lave engdrag syd for landevejen, hvor havet danner en bugt ind i landet, har sin egen stille natur. Her står solen op så skønt som nogen steder af det lave vand med lystfiskernes vuggende flåde af småbåde, mens køer og heste græsser i fredelig idyl. Strandfuglenes fløjt bryder stilheden. En kone går gennem græsset og skal hen og flytte sine får,

Et sted i det naturskønne Bouet.

Gammel læsøgård i Klitten, ved vippebrønden Nikolaj Jensen.

Som man høstede for tyve år siden hos Nikolaj Jensen, Klitten.

som slipper et monotont bræg ud over havet mod den store sten.

Malerisk tog det sig ud i landskabet, når klitboerne trak deres dyr til græsning i Bouet. Der var ikke langt til Klitten, et område for sig selv med huse og gårde, som grænsede op til det nærliggende Nordmarken. Sandsynligvis kommer navnet af naboskabet med ødemarkens sandklitter. Måske var Klitten det første, som blev befolket efter sandflugten, og i begyndelsen har folk her hovedsagelig levet af at fiske ved stranden, grave tørv og slå lyng i Nordmarken. Den tids almue og særlige atmosfære synes stadig at hvile over stedet med de hyggelige huse, hvis beboere engang sad og klarede dagen og vejen ved slid og nøjsomhed, og med nød og fattigdom for mange i deres kamp for at fravriste den karrige jord den smule, den kunne give til livets ophold.

Om Nordmarken i øvrigt ved jeg for lidt til, at jeg vil begive mig ud på en vandretur gennem historiens dunkle fortid. Når jeg tog Nordmarken med, var det alene på grund af dens storhed, dens fortidige mystik og egenartede natur – og fordi den ligger der som et varigt monument over en historisk begivenhed.

To barndomsvenner, pige og dreng, hånd i hånd på stranden ved Danzigmanns Klit.

En dronnings stranding

Mens fortiden lægger sit beskyttende slør over tragedien omkring sandflugten i Nordmarken, tales der hyppigt om dronning Margrethes stranding ved Læsø, og om hendes færden, mens hun således ufrivilligt opholdt sig på øen. Hun boede hos landfogeden på »Klitgaard« i Byrum. Hvis sagnet taler sandt, skal dronningen ved de store sten i Byrum have talt med sine undersåtter om de dengang på øen herskende forhold. Det var næppe dronningen ukendt, at det stod sløjt til med freden mellem de gejstlige ejere og beboerne. Der var dog næppe meget for regenten at stille op med forholdene på den fjerne ø. Det siges imidlertid, at hun fik lagt en dæmper på gemytterne, efter at hun havde tilstået læseboerne visse rettigheder. Da dronningen atter forlod øen, båret gennem det lave vand på en sømands ryg til den ventende båd, havde hun efterladt læseboerne som tak for sin redning, et kostbart minde: Læsøkvindernes nationaldragt, der siden har været båret af de læsøkvinder, som havde råd til at sy sig en til eget brug.

Dronning Margrethes besøg er så vidt vides, den eneste af den ældre fortids historiske hændelser på Læsø, der har været skrevet et skuespil over. Det opførtes som friluftsstykke i Storskoven, nord for Byrum, i slutningen af fyrrerne under titlen: »En dronning går i land«, og så vidt jeg husker beskrev handlingen dronningens optræden ved de store sten øst for Byrum, der måske i århundreder har været kaldt »Tingstedet«. Jeg mindes at jeg, i det historiske skuespil, havde en rolle som hellebardist. Lærerinde Anne Johnsen, Hals skole, havde den krævende hovedrolle som dronning Margrethe. Bagermester Henry Madsen, Byrum, var lige som jeg hellebardist. For arrangementet stod Læsøforeningens daværende formand i København, Marinus Jacobsen, der, bosat i hovedstaden, aldrig gav slip på kontakten med sin fødeø. Stykket var skrevet af Marinus Jacobsens søn, den senere

Tingstedet med de store sten og pæretræet, øst for Byrum.

retsassessor Arne Juul Jacobsen, der efter sin far holder forbindelsen med Læsø vedlige.

Nogle år senere, da jeg skulle lave en historisk artikel for avisen, havde jeg endnu mit møde med dronning Margrethe i Storskoven i klar erindring. Beretningen om dronningens stranding viste sig at være særdeles interessant, da jeg havde fået indsamlet det nødvendige materiale til underbyggelse af artiklen. Under dette forarbejde besøgte jeg en sommerdag de såkaldte tingsten. Midt på forhøjningen, som var med til at markere stedet, lå den største af alle stenene i gruppen, og jeg kunne forestille mig, at det var fra dette høje stade, dronningen havde ladet sin røst høre. Man forsøger i fantasien at danne sig et billede af den storhed, der må have kendetegnet det historiske møde mellem den store dronning og hendes redningsmænd, som under dramatiske omstændigheder havde bjærget hende i land fra det strandede skib. Og man ser for sig disse redningsmænd lede majestæten over floderne på Rønnerne fra sydsiden.

Dengang vidste jeg selvfølgelig ikke, hvad jeg senere fik at vide. Jeg har siden taget noget af det, der er blevet mig fortalt om Læsøs historie, med et

vist forbehold. Der er nu folk med en påskønnelsesværdig interesse for Læsøs historie, som hævder, at mødet med dronning Margrethe på Tingstedet, aldrig har fundet sted i virkeligheden. Men en myte kan være svær at aflive. De ligger der jo stadig, de store sten, og da stedet er fredet vil det nok altid blive sat i forbindelse med dronning Margrethes stranding.

Læsøkvindens nationaldragt skænket af dronning Margrethe.

Foruden Tingstedet vil jeg blot nævne endnu en ting fra dronningebesøget, der er gået over i historien. På min tur til Rønnerne, som et af de følgende afsnit handler om, kom jeg til en af kampestensbroerne, som ifølge sagnet skal være lagt der, for at dronning Margrethe den Første kunne gå tørskoet over floden. Jeg husker, at hyrdedrengene kappedes om hvem der kunne løbe hurtigst over de undertiden våde, runde sten. Da jeg nu gjorde forsøget igen, havde jeg ingen konkurrenter, og kunsten var blevet sværere. Nogle af stenene var med tiden blevet slimede. Måske tvivlede jeg et øjeblik på, at disse broer var blevet benyttet af en dronning – for femhundrede år siden.

Dronning Margrethe den Anden besøgte som kronprinsesse Læsø.

En stenstryger i Byrum

Det er ganske vist over halvtreds år siden. Men der er endnu nogen, der husker Anne Lindgaard, en enlig kvinde, hvis lille hus lå ved Stoklundvejen kun et par skridt fra stenkolossoerne, øst for Byrum. Stedet benævnes endnu som »Anne Lindgaards have«. Til huset hørte der en lille have, og fra den er der levnet et par buske og et pæretræ, og resterne af et stengærde er der endnu. Pæretræet bærer stadig frugt hver sommer – sejlivet må det være, frit som det står – at det har kunnet klare sig i al slags vejr i alle disse år.

Selv så jeg aldrig Anne Lindgaard. Derimod husker jeg svagt hendes hus. Det var et smukt, gammelt læsøhus, som var med til at forskønne idyllen langs med vejen til Stoklundet. Men med Anne Lindgaards hus gik det, som det er gået i tidens løb med mangt et gammelt læsøhus. Hun var dengang en ældre kvinde, og en skønne dag sattes der punktum for hendes stille tilværelse. Nogen tid efter kom den dag, da selve huset forsvandt fra stedet. Haven og stengærdet blev tilbage som et minde, men der gik nogen tid, før man vænnede sig til savnet af det hyggelige lille hus. Nogle var vant til at stoppe på vejen og få en snak med Anne Lindgaard, mens hun boede der. Det var mest enlige kvinder, der kendte hende og måske blev budt ind til en kop eftermiddagskaffe, når de kom forbi østerfra og skulle til butikken.

Hun oplevede ikke selv at se, hvordan det gik hendes hus, efter der havde været en mand og se på det med køb for øje. Manden, hvis navn var Edvard Christensen, bør afgjort omtales her på grund af den enestående virksomhed, han drev. Han gav sig nemlig af med at lave mursten af ler, og han havde sin egen virksomhed, den eneste af den slags på Læsø. Den fremgangsmåde, han betjente sig af, fortjener en ærefuld plads i historien. Denne slider gik almindeligvis under navnet »Strygeren«, fordi man kaldte dette arbejde at »stryge sten«. Edvard Christensen stammede fra Vendsyssel, men var

kommet til Læsø nogle år i forvejen for at arbejde på det daværende teglværk ved Vesterø havn. Han flyttede dog efter en tid derfra og bosatte sig i Byrum, hvor han begyndte at lave lersten. Han manglede blot én ting: et hus, hvor han kunne være under tag med sit arbejde. Dette savn blev afhjulpet ved at han købte Anne Lindgaards hus, der nu var til salg.

Men der hvor det stod, havde »Strygeren« ingen gavn af huset. Det skulle flyttes hjem hos ham selv. Det skulle flyttes i hel tilstand, for at han kunne komme så let om ved genopbygningen af det som muligt. Som sagt var det et lille hus, og det var måske på det tidspunkt ikke for godt til at rage ned – væggene skulle ikke følge med under transporten, kun selve det bærende skelet. Det blev således hentet fra stedet i hel tilstand på to sammenkoblede hestevogne, der var stillet til rådighed af købmand M. C. Larsen i Byrum. Flytningen var noget af en begivenhed, og der samlede sig en stor skare tilskuere og hjælpere, som var villige til at give en hånd med. Kraner var et ukendt begreb, men der kunne udrettes store ting med de bare hænder, og nogle stænger og stolper til at vippe med. Det tog ganske vist nogen tid, men det lykkedes virkelig at få skelettet i hel tilstand anbragt på vognene. Det var et sælsomt syn, da »toget«, fulgt af en skare mænd, satte sig i bevægelse. Man måtte stoppe, hvor el-ledningerne gik over vejen, og for at komme under dem havde man fået manden fra elektricitetsværket, værkpasser Kr. Østergaard, til at sidde i piggen af spærere og løfte ledningerne over – han var kendt for ikke at være bange for at gå til vejrs.

Huset blev nu anbragt nær Bakken og op ad den åbne plads bagved smedjen i Byrum, og da det stod færdigt, kunne Edvard Christensen stå i tørvej og stryge sine lersten. Nu, så mange år efter, er det interessant at se, hvad der har kunnet udrettes med enkle midler – og strengt arbejde og udholdenhed. Det sværeste var ikke at forme stenene – en maskine til dette formål var ikke særlig indviklet eller anstrengende at betjene. Det var derimod det, der gik forud, arbejdet med at tilvirke materialerne.

Før den egentlige proces kunne begynde, skulle der hentes ler. Strygeren og hans kone, Marie, havde en ko – som vistnok mest var konens – som der lige akkurat var plads til i tørvehuset. Den måtte nu afstå sin bås til hesten, som Strygeren havde anskaffet sig til at hente leret med og til at trække ælteværket. Leret til stenene gravede han selv op af hullerne i Kokvad, syd for Byrum; til hver æltning skulle der bruges et par hestevognfulde ler, der blev læsset af og jævnet ud i en ca. halv meter dyb, cirkelformet grav, som var en 5 meter i diameter, hvorefter der blev hældt vand på leret, så det kunne oplødes. Efter et par dage i blød kunne leret æltes. Forinden var en

»Strygeren«'s hestgang var ikke ulig landmandens, som ses her.

to-hjulet kærre, læsset med kampesten, blevet anbragt i graven og fastgjort til en solid bom, som var tilsluttet en akse midt i graven, mens hesten gik og trak i den yderste bomende.

Det hele var primitivt og enkelt, men aldeles effektivt. For hesten må det have været et trist arbejde at gå rundt og rundt i det uendelige, til vognhjulene havde æltet det klæge ler sammen til en tilpas masse. Når det var gjort, blev kærren med noget besvær trukket op af graven, hvorefter en skodde blev bundet til bommen; skodden skulle glatte lerlaget ud, og så måtte hesten holde for igen. Det var sjældent, Strygeren selv var kusk, idet der som regel var drenge nok til stede til dels at køre hesten og skiftevis stå på skodden for at trykke denne mod leret.

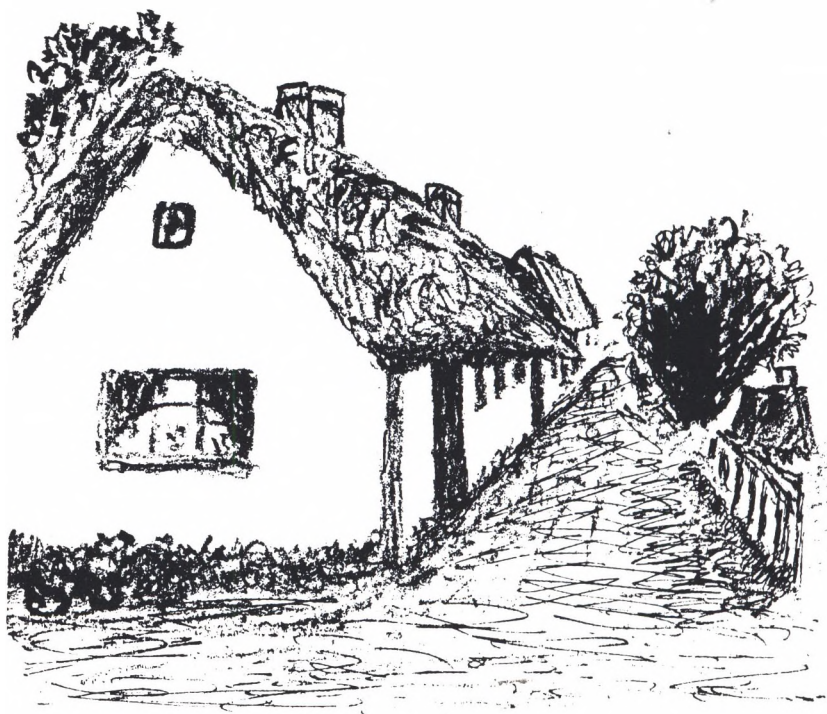
Mest spændende for drengene var det at stå på skodden hen over det glatte ler. Bagefter kom det hårde arbejde for Edvard Christensen, når leret til slut skulle op af graven og køres til støberiet på trillebør til den videre proces. Trods de primitive redskaber, han havde at gøre med, var Strygeren yderst produktiv. Tusinder af lersten blev formet og strøget, stillet på kant til tørring på grønsværen op ad Bakken, hvor de ofte væltede, før de var rigtig tørre.

Når stenene var vendt tilstrækkelig mange gange, og var helt tørre, skulle de på trillebør køres i hus igen. Men jyden – han var stærk og sej. Det var dog ikke i særlig lang tid, Edvard Christensen beskæftigede sig med at lave ler-

sten. Folk gik mere og mere over til at bruge andre slags mursten, selv om lerstenene var fortræffelige til at lave skillevægge af.

Da Strygeren indstillede sin virksomhed, var det tidligere så idylliske »Anne Lindgaards hus« blevet et uhumsk sted som yngleplads for rotter og mus, så det blev nødvendigt at brænde det af. Men lerstenene, hvis tilvirkning det havde været ramme om, findes endnu i gamle læsøhuse. Legenden om Edvard Christensen, denne på en måde sjældne mand, der ikke havde noget imod, at man kaldte ham »Strygeren«, lever endnu.

Efter dette tilbageblik tager vi nu på en tur ud i det lyse solland mod syd.

Barndommens Eventyrland

Derude i soldisen mod syd ligger Rønnerne med sine evige græs- og lyngflader langs kysten. En særpræget og vel snart glemt del af Læsø, som rummer minder fra en tid, da vældige flokke af køer, får og gæs hver sommer blev drevet til græsning ud over de åbne vidder, vogtet af drenge, for hvem Rønnerne var en uforlignelig tumleplads. Det var en ældgammel skik, som måske har fundet sted i århundreder. Rønnerne spillede en vigtig rolle for øens landmænd. For et halvt hundrede år siden, da græsset på de undertiden tørre sletter ikke længere kunne stå mål med de krav, der stilledes af land-

Fredelig idyl i Stranden, syd for Storhaven i Byrum.

mændene, med hensyn til proteinindhold i foderet til malkekvæg, ophørte løsdriften, og hermed afsluttedes et interessant kapitel af Læsøs historie.

Herefter blev Rønnerne en lukket bog. Men for dem, der har været hyrde-drenge derude i den frie natur, og som kender hver tue og sten, vil mindet om barndomsdagene på Rønnerne altid blive stående lyslevende, fordi stedets natur og ejendommeligheder gav dem indtryk, som slog dybe rødder i deres sind. Måske blev der ikke lagt så meget mærke til naturens forunderligheder dengang, men den umiddelbare opfattelse af tingene rodfæstede sig i underbevidstheden og gav dem en kærlighed til stedet, som kun kan næres af et barnesind, der sommer efter sommer har levet i så nær kontakt med naturen...

Når Rønnerne ligger derude i varmedisens bølgende flimmer, minder de om et eventyrland, der synes at svæve som et fatamorgana over horisonten. Stadig lokkende med deres blinkende vandløb og solvarme flader, deres jættesten og fugleliv. Sådan mindes jeg, at jeg oplevede Rønnerne en sommerdag for nogle år siden. Fra de øde vidder kom strandfuglenes mangetonige fløjtelyde mig i møde. For en stund at lytte til dem inden jeg drog videre sydpå, satte jeg mig på en af græstuerne mellem rækken af gårde og Langerøns flod. Næsten alt var her som dengang for mange år siden, der manglede kun de store flokke af køer langs med floden. Den idyl, som var her i »Stranden«, er borte.

Sommerleg ved Langerøns flod.

Får havde med at »snøre« sig - her omkring en busk.

Men strandfuglene vender tilbage år efter år til deres ynglesteder og finder plads til reden mellem tuerne. Der er ingen tvivl om, at det er midt i yngletiden, det ses af den måde de opfører sig på. Rundt om på stenene sidder strandskaderne musestille og ubevægelige, som var de selv skåret i granit, men ved den mindste bevægelse, jeg gør, letter de med en alarmerende skræppen, mens måger og terner svæver oppe i den tindrende blå luft. Nu og da dykker en terne ned og splintrer vandspejlet for at fange en fisk.

Et stykke herfra hvor jeg sidder, ligger fårene i skyggen af de store sten og gisper i varmen. Kun et enkelt bræg, der bliver ved en lallen, blander sig med fuglenes lyde. Der er noget vemodigt og ubehjælpsomt ved disse får, som de ligger der, sammenklumpede og ventende på det svageste vindpust, mens de tålmodigt affinder sig med deres tilstand.

Får har altid været noget for sig selv. Men selv om de er blevet kaldt både dumme og stædige, er der nu noget hyggeligt ved dem. Fra gammel tid var fåreavl en vigtig faktor på Læsø. Det var på gårdene simpelthen nødvendigt at have får for at kunne skaffe varmt tøj, som beboerne selv fremstillede af ulden. I de lange vinteraftener sad kvinderne og kartede, spandt, strikkede og vævede tøj til husbehov. På denne måde blev i mange hjem ulden forarbejdet til klædningsdele. Som så meget andet har denne kultur i flere år været delvis forsvundet fra læsøhjemmene.

Et af de få fårehuse, der er tilbage, ligger syd for Storhaven.

Tiderne medførte naturligt, at det ikke kunne betale sig længere selv at fremstille klæder af uld. Fårene var for besværlige at have i forhold til det, der kunne vindes ved at forøge besætningen af køer og heste. Fårene var ellers nøjsomme og billige at have. De fleste får græssede om sommeren på Rønnerne, i Nordmarken og ved Bouet i Østerby, langt fra hjemmene. Da man ikke kunne hente dyrene hjem, når vejret var dårligt og koldt om efteråret, så de kunne komme under tag, havde nogle landmænd på forstrandene syd og øst om øen bygget huse til deres får at være i. Enkelte af disse fårehuse var bygget af tang og græstørv, andre var opført af mursten og bindingsværk, og tagene var enten af tang eller strå. I dårligt vejr gav fårehusene også husly for hyrdedrengene, især om efteråret, når de var med køerne i Stranden.

Der findes endnu enkelte af disse fortidens fårehuse. Et par af de mest karakteristiske ligger syd for Storhaven ved Byrum og er delvis skjult af bevoksningen. Engang lå her også Wiis' fårehus, og havde det ligget der endnu, ville jeg af og til besøge det for at mindes, da jeg som dreng legede her sammen med en anden dreng, der hed Karl, som jeg tit var med på Rønnerne. Karl var lige så skikkelig som han var stor, og vi mindre drenge følte os altid trygge i hans selskab. Han tjente hos Wiis' i Byrum, og jeg kan endnu se ham for mig komme fra gården op over bakken for at hente mig. Det hændte om søndagen, når han havde fri, at jeg var med ham hjemme i Vesterø hos for-

ældrene, som var flyttet hertil fra Nakskov. Men Karl og jeg havde det sjovest sammen ude i den frie natur.

Der findes på Rønnerne forskellige slags insekter, som man om sommeren ikke undgår at stifte bekendtskab med. De er alle fredelige med undtagelse af de grå tingester, som kaldes klæger og er kendt som de rene blodsugere. Mens jeg sad her på min græstue, kom der pludselig et af de fredelige insekter og landede ved siden af mig i græsset. Den havde sorte vinger og rød krop, var på størrelse med en bi, og jeg husker nu tydeligt, at det var dem, Karl og jeg legede med inde i fårehuset. Vi syntes de var pæne på grund af farverne, og så var de fredelige og nemme at gøre tamme. Karl havde en vis evne til at dressere dem til at gå ind i deres »huse«, som vi lavede af tomme tændstikæsker. Nu ved jeg, at det var seksplettede køllesværmere.

Den, der nu var kommet på besøg hos mig, lod heller ikke til at være sky, den gjorde ikke tegn til at ville flytte sig, da jeg rakte hånden ud for at tage den op til mig. En kort stund sad jeg med det smukke insekt, mens jeg lod tankerne vende tilbage til barndomstiden. Da min lille ven lettede og forsvandt lige så lydløst, som den var kommet, op i solflimmeret, kunne jeg ikke lade være at tænke på, at det lille kræ måske var kommet for at bringe mig en hilsen fra dengang.

Foran mig, mod syd, ligger Langerøns flod, badet i solskin. Omkring

Et gammelt, primitivt fårehus i Østerby.

stenene derude står der vand i lavningerne, hvor hundestejler og små krabber er nemme ofre for strandfuglenes søgen efter føde. Når jeg om lidt skal over floden, kommer jeg til at gå på det tørre sand, som kendetegner vandløbene herude i den varme periode. Det kan måske være svært at forstå, at den grønne, sollyse strandeng undertiden kan stå under vand. Men det har gennem tiderne været en årlig tilbagevendende orden, at floden går over sine bredder og undertiden får havvandet til at stå helt op mod de nærmeste huse. Og der fortælles om forskellige begivenheder, som har fundet sted under højvande.

»En fødsel under uvej«

Da jeg, for lidt siden, stod ved det sted hvor Storhavevejen ender ude ved Stranden, kunne jeg ikke holde mig for at dreje fra og gå mod vest, ad den gamle markvej, som fører forbi en ruin et stykke henne. Ruinen minder om en begivenhed, som fandt sted en mørk efterårsaften med vestenstorm og højvande. Her lå et lille vinkelhus. Der er kun få rester af det tilbage. Rundt om tomten står der en gruppe løvtræer og nogle buske, som hørte til stedet.

Huset beboedes omkring 1910 af fyrskibstelegrafist Ole N. Thuren og hustruen Kirstine. Deres to børn kom til verden her. Den yngste blev født under dramatiske omstændigheder en efterårsaften, da storm og højvande gjorde det næsten umuligt for jordemoderen at komme til huset. Men fødslen

Engang var fåreflokkene et kendt træk i landskabet på Læsø.

Når floden om efteråret gik over sine bredder.

var nært forestående og jordemoderen måtte bringes til veje. Dengang blev lægen og jordemoderen på Læsø altid befordret med hestevogn, og der blev skikket bud til en af nabogårdene om at køre. Da befordringen med jordemoderen nåede frem, var situationen ved at være kritisk. Der var mørkt overalt, og havvandet skvulpede foran Thurens hus og et godt stykke op ad vejen, så der måtte sendes en mand i møde med en flagermuslygte for at lede kusken frem det sidste stykke af vejen.

Det traf sig så heldigt den aften, at familien havde en gæst, der af og til kom på besøg, selv om stedet lå lidt afsides, og i dette tilfælde var det en elev, som fik undervisning i violinspil efter noder. Som fyrskibsmand havde Ole N. Thuren, lige som mange havde det på fyrskibene, en hobby om bord, og da han selv spillede violin, var det naturligt for ham, at han lavede strengeinstrumenter. Det blev dog kun til mandoliner, som han fremstillede i smukke modeller.

Den aften, da Kirstine Thuren skulle have jordemoder, blev der ikke megen spillet for den tretten-årige elev Lars Vilsen. Det blev ham som i vand til midt på benene måtte ud med husets flagermuslygte og lyse for jordemoderen Else Catrine Jensen. Hun havde dog været i sikre hænder under turen, da kusken Magnus Christensen fra en af nabogårdene var godt kendt omkring stedet og kunne bringe hende sikkert i hus. Om jordemode-

ren slap tørskoet fra besøget, vides dog ikke. Men der har sikkert været et par stærke karle til at tage et nap med. I al fald forløb fødslen glat. En velskabt pige så aftenens lys for første gang, mens bølgerne vaskede omkring huset. For Else Catrine Jensen har opholdet næppe været længere end nødvendigt var, da hun var Læsøs eneste jordemoder, og der selv samme døgn blev født syv børn på øen.

Et lille kuriosum. Der er visse anekdoter og hændelser på Læsø, der ikke glemmes, men tværtimod berettes fra generation til generation. Det gælder blandt andet beretningen om Læsø-jordemoderen Else Catrine Jensen, der formentlig som den eneste jordemoder, fik tildelt Den kongelige Fortjenstmedalje. Det skete i 1913, altså samme år som hun, Else Catrine Jensen, i storm og højvande besøgte Thurens hus. Medaljen blev givet af Kong Christian X, der året før havde aflagt besøg på øen. Kongen hørte da om den travle jordemoder, som indtil da havde bragt 3000 læsøboere til verden, hvilket Hans Majestæt øjensynligt har ment, hun fortjente at blive hædret for. Else Catrine Jensen havde da været jordemoder på Læsø i halvtreds år.

Da hun var velanskrevet hos beboerne, blev der samme år holdt 50-års jubilæumsfest for hende på Stenberggaard i Byrum, og der blev samlet ind til en gave, hvortil 207 læsøboere ved navns nævnelse havde givet bidrag. Det var en kostbar gave, en smuk opsats, der forestillede en storkerede med fire »småbørn«, og med et storkepar på kanten af reden. Else Catrine Jensen var da 77 år, men var i fuldt vigør som jordemoder til 1916. Året efter døde hun,

Landskab set fra Storhavevejen.

Her lå »Thurens hus«. Her er endnu murrester, 65 år efter.

81 år gammel. Selv fødte hun otte børn: Thorvald, Reinholdt, Kamille, Nielsine, Thora, Karoline, Alma og Laurids. Hun havde været enke siden 1899, da hendes mand, Niels Jensen, der var fra Aalborg, døde. Han kom til Læsø som fotograf. På Stenberggaard i Byrum, som parret blev ejer af, havde han indrettet sit atelier. Gården er siden gået i arv gennem flere generationer.

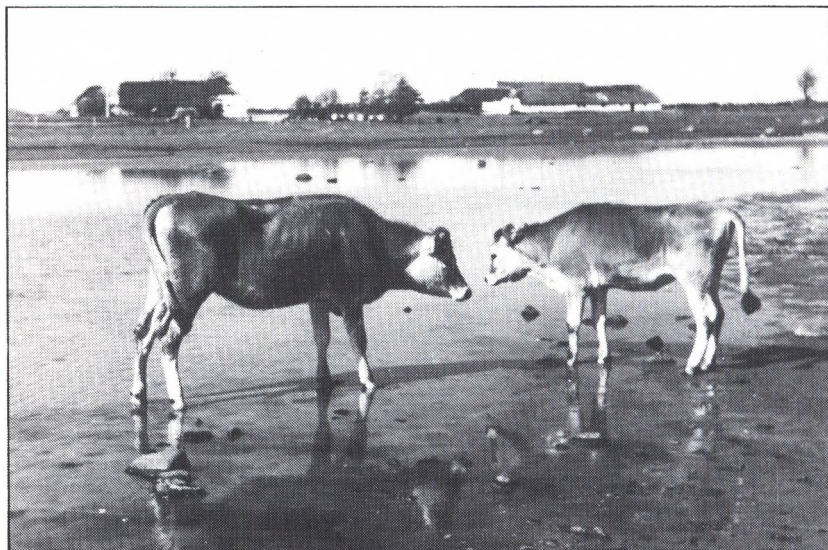
Sidst jeg besøgte ruinen af »Thurens hus« ude i Stranden var en efterårsdag. Det var stille vejr og solen skinnede klart over den øde slette mod syd. Men et par dage forinden havde der raset en voldsom storm over Læsø. På sin hujende vej over Rønnerne havde vestenstormen med stor kraft trukket store mængder af havvand med sig fra vest, så floderne gik over deres bredder og oversvømmede store dele af det flade land.

Når man står på stedet og prøver at sætte sig ind i begivenheder, som kunne indtræffe på den tid, fornemmer man et lille stænk af vemod. Tænker på den lille familie, der herude levede et stille liv i pagt med naturen, der omgav den. Denne familie havde det sikkert godt, og hyggeligt var der indenfor i de små stuer, hvor man delte tilværelsens forskellige vilkår. For nogen kan det vel være svært at forestille sig, at der engang har boet mennesker her, og at der har lydt violinspil til akkompagnement af fuglenes fløjtesang. Til minde om alt dette står tomten og det lille krat, der synes at holde vagt over stedet.

Ud i Prærielandet

Det var så varmt, den dag jeg startede på min tur til fods ud over Rønnerne, at jeg måtte tage min cowboyhat på for at beskytte hovedet mod den brændende sol. Det var en fantastisk vidunderskøn sommerdag. Varmen var næsten tropisk – det havde den været i flere dage i træk, hvilket bevirkede, at den faste flodbund var blevet så gnistrende hed, at jeg følte det tørre sand brænde under mine bare fødder, da jeg gik over de steder i »Stranden«, hvor det lune saltvand plejer at flyde.

Foran mig mod syd lå Rønnerne – Læsøs prærie med de solvarme flader

Bagende hed sommerdag ved Langerøns flod, ud for Bloms sted og Møllergaarden.

En sport – at løbe på kampestenene over floden.

af lyng og græs, hvor solflimret bølger over de lyse sandfjære. Mod mig kom blide vindpust derude fra og førte med sig en vidunderlig duft af lyng og porse. Dette var for mig i sandhed at være på vej mod paradys. Besynderligt nok så jeg ikke et eneste menneske, så langt jeg kunne se gennem varmedisen. Til gengæld var der andre levende væsener, som hørte til her: fuglene, hvis fløjten skingrede mig i møde, og dernæst de løsgående køer, der døsede omkring, tilsyneladende lidende under den trykkende hede.

Foran et af ledene i det sidste hegn før Kringelrøn, lå en flok brogede køer og dasede i solen, gumlende bosser, der med deres tilstedeværelse var med til at give stedet en prærieagtig stemning. Som de lå der drøvtyggende, de fleste med hovedet vendt mod mig, så det ud, som om de ville byde mig velkommen. For ikke at forstyrre den fredelige idyl, gik jeg i en bue uden om for at kravle over hegnet, men på én gang rejste hele flokken sig og fulgte mig et stykke vej, som om jeg var den gode hyrde, der var kommet til folden.

Det faldt mig pludselig ind, at dyrene måske led af tørst, men jeg fik hurtigt bekræftet, at dette ikke var tilfældet. Et stykke ude på lynghæddet lå Kringelrøns dam fyldt med vand. Smalle snirklede stier, af koklove slidt gennem lyngen, fortalte, at kreaturerne kom der for at få tørsten slukket. Jeg gik efter

flokken, der i en lang hale bevægede sig mod dammen, der nu gemmer sig bag bevoksningen. Flere af de gammelkendte steder fra løsdriftens tid på Rønnerne er blevet sværere at genkende og i det hele taget at finde. Alligevel fornemmes stemningen fra dengang, og det kan næsten ikke undgås, at man et øjeblik lader tankerne gå tilbage og mindes de sollyse dage sammen med de andre hyrdedrenge herude.

Rønnerne var hver sommer tumbleplads for 25 - 30 drenge, som var delt i flere hold, der hver havde sit eget område, som de næsten regerede over. Forholdene mellem drengeholdene var ikke altid lutter idyl, hvorfor de forskellige hold så vidt muligt undgik hinanden - noget, som måske har rod i Rønnernes fortid. De fleste af drengeholdene havde som regel deres eget hus, som de havde bygget af svære græstørv.

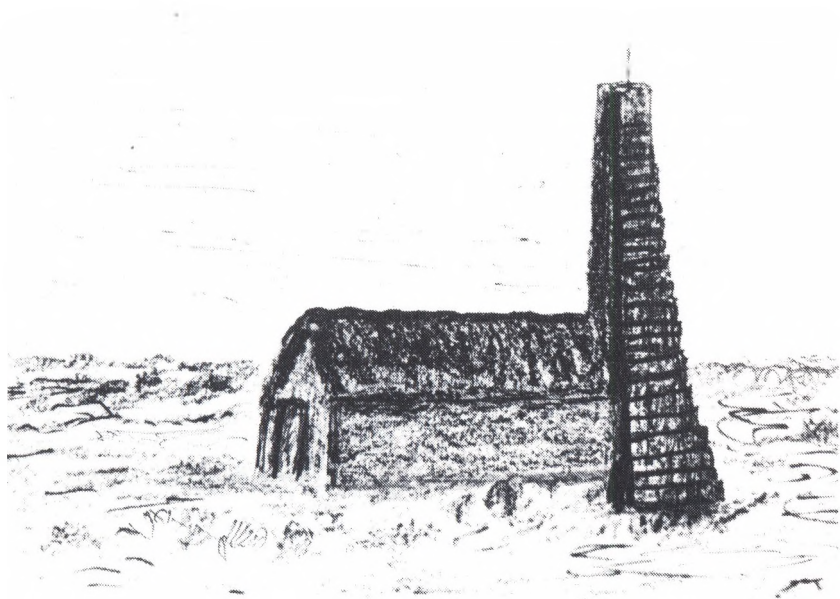

*Landmand
Karl Sørensen
viser
tørvegravning
med gl. læsøspade*

Der kunne sidde en seks - syv drenge omkring et bord inde i huset og spise de medbragte mellemvæder. Uden for huset havde vi lavet et ildsted, hvorpå vi kogte vandet til eftermiddagskaffen. Til at slukke tørsten med i øvrigt havde hver dreng med sig i sin taske en flaske med vand, som ret hurtigt blev lunkent. Det kunne vi dog forhindre ved med vor lommekniv at grave et hul i jorden, som lige passede til flasken at stå i, så dens indhold altid var svalt.

Børn har aldrig haft bedre sted at lege, end vi havde ude på Rønnerne. Køerne passede sig selv, og vi så sjældent noget til dem, før de ved aftenstid skulle hjem. Medens de for det meste græssede ude på de store sletter ved holmene og Hornfiskrøns flod, fordrev vi tiden med vore lege, som vi havde mange af, da naturen bød på mange muligheder for fantasien. Mellem legene meldte sig nu og da også trangen til at udføre noget nyttigt. Så, når vi så vores snit til det, forlod vi huset, som lå ved Langerøns flod, og stak af, ud over lynghædet for at hjælpe landmændene med at stakke tørvene, som de havde stået i dagevis og gravet i brændende sol, uden en vind til at lette for dem det hårde arbejde, det indebar konstant at stå bøjet over den korte spade. Som tak for hjælpen kunne der så falde lidt af fra deres madkurve.

Vi var heller ikke dem, der gik af vejen for at opfinde noget, vi kunne bruge

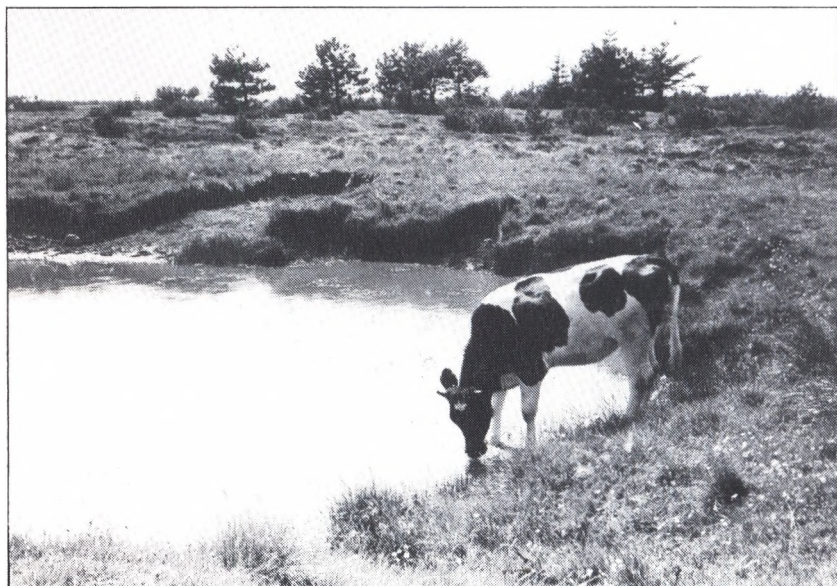

Et hyrdehus og tårn, som drengene byggede af tørv.

som underholdning. Vi kunne på vores hold således rose os af at have lavet den enkleste og billigste biograf nogensinde. Hvem af os der fik ideen, husker jeg ikke. Princippet var faktisk det samme som blev brugt ved fremvisning af film i biograferne. Der var blot den forskel, at vi benyttede os ikke af tekniske apparater, men havde kun solen som lyskilde. Til sollyset at komme ind ad, blev der lavet et lille hul i den vestre gavl, og over døren på den anden gavl hængte vi så et hvidt stykke lærred.

Hvad der nu rørte sig på pladsen vest for huset, kunne vi herefter se gengivet på lærredet. Det eneste, som ikke virkede normalt, var, at billedet vendte på hovedet, da vi ikke havde noget fotografisk objektiv. Men det, der blev arrangeret udenfor af lege og andre ting, stod klart som billede. Morsomt var det at se køerne gå forbi med benene opad og to drenge under boksekamp bruge næverne omvendt. Og vi så udmærket fra bænkene, som var omkring bordet. Men vi følte os ikke rigtigt trygge ved at sidde i mørke i huset uden udsyn til nogen side.

Det kunne nemlig pludseligt ske, at vi fik uventet besøg af nogle af drenge fra et af de andre hold, og hvis de havde ondt i sinde, sad vi faktisk som i en fælde. Det var ikke ualmindeligt, at der blev foretaget et »overfald« på et andet holds hus som en gengældelsesaktion.

En svunden idyl ved Kringeltrøns dam.

Pigtrådshegnet har forlængst afløst hyrdedrengene.

Vi fik på vores hold en genial idé – syntes vi selv. Vi kunne nemt spille de andre et puds og undgå overrumpling, hvis vi havde en nødudgang. Vi var det hold, som lå nærmest de vester drenge, som vi havde den største respekt for, fordi de var store i forhold til os og ret skrappe. Vi undgik så vidt muligt at komme dem nær og var ikke stolte ved situationen, hvis det skete, at nogle af køerne på begge sider havde blandet sig med »fjendens«. Vi var såmænd ikke selv for gode. Vi tog engang på en ekspedition til de vester drenges hus, som lå et godt stykke henne. Det skulle vist være en slags gengældelsesaktion for noget de havde gjort mod os. De havde sikkert gjort brug af deres stenslynger mod os, noget vi aldrig greb til over for dem.

Der var ingen til at tage imod os, da vi ankom til deres hus – hvad vi sikkert havde forudset, da vi i modsat fald nok var blevet hjemme. Inde i huset fandt vi forskellige slags hjemmelavede »våben«, og der var enighed blandt os om, at det ikke var legetøj. Der var dog ingen skydevåben imellem. Før vi trak os tilbage, ødelagde vi det hele, selve huset fik lov at stå.

Efter dette besøg var det vi tog fat på nødudgangen, som skulle være en tunnel med nedgang inde i huset og opgang en halv snes meter vesten for. Det blev et møjsommeligt arbejde at få alt det sand fjernet og gemt af vejen, så det ikke kom til at vække mistanke, og låget over tunnelen skulle være solidt, for at køerne ikke skulle træde igennem det. Der indtraf – så vidt jeg

Rønnerkusk med skoleklasse på udflugt. Kusken er Aage Stoklund.

kan huske – kun én anledning, hvor det blev nødvendigt at benytte tunnelen til andet end leg, men den kom pudsigt nok ikke fra den kant, vi havde ventet det.

Det var vores nabohold østerfra, som kom for at tage af vores tobak; det var en skik blandt hyrdedrengene, at de gemte tobakken oppe under taget, hvilket alle vidste. De regnede ikke med, vi var i huset, så de fik en slem forskrækkelse, da vi myldrede op af jorden, mens de opholdt sig inde i huset. Hvad det endte med husker jeg ikke, men »gæsterne« blev ialtfald jaget på flugt med trussel om ikke at vise sig igen. Bagefter er det mærkeligt at tænke på, at der var denne ufred blandt de forskellige hold og hvoraf den var kommet. Måske var det for at vise over for hinanden, at man ville forsvare »eget territorium«. Eller hvem véd, om der ude på de åbne, øde sletter fostredes en forestilling om, at man var på krigsstien mod andre stammefolk!

Det sidste og største projekt, næst efter tunnelen, som jeg var med til, inden jeg som 15-årig sagde farvel til hyrdedrengelivet på Rønnerne, var at bygge et udkigstårn. Det var rigtigt nok, at vore køer for det meste passede sig selv, men der var alligevel en vis tryghed ved at vide, hvor vi havde dem. Fra tårnet, der var 4 - 5 meter højt, kunne vi se køerne helt ude bag ved Bobakkerne. Tårnet blev lige som huset bygget af svære græstørv.

Både tårnet og det tilhørende hus burde have været bevaret for eftertiden som dokument over en kultur og en epoke, der savner sit sidestykke i historien, udført som det var med primitive midler af hyrdedrengene, hvis pasning af

kreaturene sommeren igennem på de fjerne sletter i væsentlig grad betingede mange landmænds økonomiske trivsel. Desværre fik tårnet kun lov til at stå nogle få somre. Sammen med huset udslettedes det ved en brand, som var påsat af drenge fra et andet hold, der hermed statuerede et eksempel på den ufred, som var holdene imellem. Nu er »stridsøksen« selvfølgelig begravet for længe siden. Når de, der dengang var på krigsstien mod hinanden, mødes, bliver minderne fra den tid tit drøftet under gemytlige former.

Nu søgte jeg efter stedet, hvór tårnet havde stået. Hvis jeg så fandt det, ville jeg blive der lidt, og jeg ville mindes dem, som jeg havde delt så mange lykkelige dage med. Men terrænet her var i den mellemliggende tid blevet så forandret, at det virkede ganske fremmedartet – det var næsten, som var jeg kommet til en anden klode. Jeg kunne huske, vi havde vores hus og tårnet et stykke vest for en kæmpe stor sten, der blev kaldt »Thorvald Jensens sofa«, fordi den havde form som en sofa – blot var den meget større, og lå på Thorvald Jensens rønnerstykke. Den havde været god at gå efter, men nu var den der ikke mere.

Til gengæld var det rørende at gense det gamle drivsted, som var der endnu i Stranden ud for Møllergaarden. Her samledes kørerne i store flokke, når de over middag skulle over floden og videre ud over de store vidder. For

Det vrirlede med ål i Langerøns dam under rensning – engang.

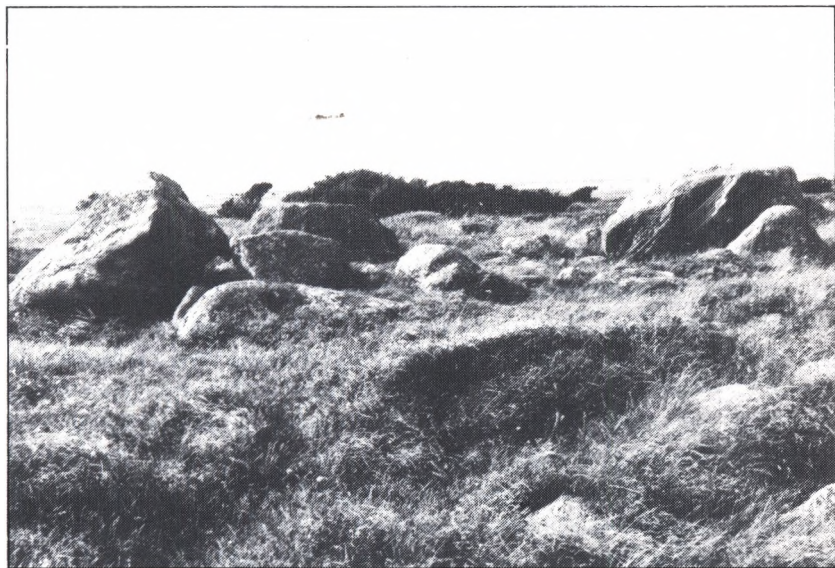
de drenge, der for første gang skulle være hyrder på Rønnerne, var det en stor og spændende dag, når køerne i begyndelsen af maj blev drevet ud til Lange-røns flod. Det satte sit særlige præg på landskabet, når køerne sammenkoblede eller løse i flok, fulgt af en støvsky, kom fra gårdene inde på øen ad vejen sydpå – bagefter dem gik drengene på bare ben med madtasken over skulderen og svingende deres piske.

Syd for Byrum, ved Møllergaarden, var et af de centrale drivsteder. Over middag blev der pludselig liv på den græsgroede strand foran floden, der lå og blinkede i middagssolen. Så langt man kunne se op og ned ad floden til begge sider, blev køerne under råb fra drengene drevet ud i vandet, mens ekkoet fra piskenes smæld rusede ud over floden til akkompagnement af fuglenes skrig. Det var et stolt syn, når køerne på én gang, medens de med løftet hovede, for at undgå vandsprøjtet, majestætisk skred gennem det blanke vand. Når de var kommet over på den anden side, begav de sig selv afsted over de store lyngdrag ud til Hornfiskrøns flod og de lange græsflader.

De dage, der var blikstille, fulgte vi selv med flokkene sydpå for at gå på skrubbefangst syd for Hornfiskrøn. Da var fladen på det lave havvand blank og stille, hvilket var nødvendigt, for at man kunne se, hvor fiskene var. Det var en primitiv måde, vi fangede skrubberne på. Der kunne vades langt ud, før vi kom til dybt vand, men inde på den lave grund var skrubberne. Man skal ikke være kilden under fødderne, hvis man vil »træde« disse fladfisk, der kom af sig selv og søgte ind under foden; når man løftede hælen og trådte til, var vi sikker på fangsten. Med et stik af lommekniven blev de aflivet, hvorefter vi trak en snor gennem hovedet på fisken og lod dem slæbe i snoren efter os i vandet.

Det var den slags oplevelser og mange andre ude i naturen, som gjorde, at vi kom til at føle noget ved opholdet derude, som ikke kan forklares, noget, som tryllebandt os til den frie naturs særegne atmosfære. Når vi ved aftens-tid, frisket af sol og havluft, vendte tilbage fra en sådan fisketur, var køerne på vej ind over lyngdraget for at få tørsten slukket ved dammene inden hjemturen.

Når kreaturerne alle var samlet ved kanten af Langerøns flod, medens vi ventede på signalet til at komme hjem, frembød de vældige flokke et imponerende skue. Der blev signaleret efter os, ved at man hjemme på gården hejste en riskurv op i flagstangen, eller der blev hængt en sæk på enden af en stage, som blev stillet op ad gavlen. Så blev køerne atter samlet ved drivstederne. Derude bag os lå Rønnerne med den nedgående sol, og i den stille luft fløjtede ryler og tjynker om kap med vibernes og-strandskadernes skrig. Det lød som en hilsen til os, og vi glædede os til gensynet med dem næste dag.

Hist og her på Rønnerne brydes terrænet af store sten.

Ad en naturlig trappe kan man kravle til tops på St. Pigesten.

Rønnernes natur og væsen

Hist og her i det øde landskab brydes terrænet af vældige kampesten, hvis tilstedeværelse ikke har kunnet undgå at give anledning til undren, men på hvilke forklaringen skal søges i den fjerne fortid. Disse kæmpekolosser taler deres tavse sprog om fjerne tider. I århundreder har de tegnet deres silhouetter mod vestenhimlen og står som mindestøtter og vejvisere for dem, der har et hverv at røgte i det åbne landskab.

Der er sikkert ingen tvivl om, at disse kampesten har været kastebold for naturens kræfter og er landet på de sandrevler, der senere blev til land og nu kaldes Rønnerne, og uden tvivl er det seneste af Læsø, der er dukket op af lavhavet mod syd. Som det tydeligt har kunnet ses siden, var der tre sandrevler, der steg op af vandet, i vest - østlig retning. De blev med tiden til holme, og da de siden blev tilgroede med lyng og græs, blev de til Rønnerne, da røn er gammelt læsøsk udtryk for ø. Langerøn, Kringelrøn og Hornfiskrøn blev disse gølge sandbanker kaldt med deres floder imellem sig. Af disse floder er snart kun Hornfiskrøns flod tilbage.

Rønnerne har ligget der i hundreder af år og har gennem de skiftende tider været lige så vigtige for øens landmænd som prærien er for Illinois' far-

Lille Pigesten blev sprængt for snart halvtreds år siden.

mere. Med sine vældige lyng- og græsflader blev dette enestående område en slags koloni, som foruden at være græsgange for kreaturerne, rummede flere nyttige ressourcer som lyng og tørv til fyring i komfur og bilæggerovn.

Da landmændene begyndte at drive deres kreaturer til græsning på det opdagede jomfruland, var det en selvfølge, at stenene fik navne, så hyrde-drengene kunne angive stederne, hvor koflokkene befandt sig.

Den sten, hvis navn hyppigst blev nævnt og stadig nævnes, er »Pigestenen«, som også er den største. Næppe ret mange natursten har i tidens løb spillet en så vigtig rolle og haft så mange til at klatre op ad dens sider, som denne gigant på et så afsides sted; dens væsen, stedet og måden den ligger på ligesom bringer bud fra en fjern verden. Mangen en sommerdag var Pigestenen mål for fårenes søgen efter skygge, når solen brændte over de ophedede sletter, og for svedende tørvegravere, der nu og da delte plads med fårene i dens skygge. Navnet »Pigernes Sten« kan føres tilbage til en begivenhed, der skete for mange år siden. Nogle piger, som gravede tørv i nærheden, reddede sig op på stenen, da de pludselig blev angrebet af vilde stude og reddede måske derved livet.

Der var dengang ikke længe imellem, at der løb et skib på grund og forliste på de farlige skær, der strakte sig mere end en kilometer ud fra Læsøs

Der var noget festligt over en udflugt med hestevogn.

Doktorens Sten på Kringelrøn. Ligesom Lille Pigesten blev dette mindesmærke i sin tid sprængt - tilsyneladende formålsløst. Doktorens Sten var samlingssted for hyrdedrenge på denne del af Rønnerne. Navnet fik stenen efter en doktor Biester, der ved hjælp af inddæmmede søer forsøgte at udvinde salt af havvandet nord for stenen.

sydkyst. Disse strandinger og forlis var så hyppige, at de isolerede læsøboere ernærede sig næsten udelukkende af, hvad der drev ind på kysterne af vraggods. Det var dog langt senere, at et skib, som var lastet med stude, løb på grund og forliste. Dyrene, der kom i land over revlerne, var blevet vilde og gik rasende til angreb på de unge piger, som var i færd med tørvegravning på Rønnerne. Ved at klatre op på stenene i nærheden, slap de skrækslagne piger væk fra de aggressive stude, og de blev da senere reddet af andre tørvegravere. Foruden den store sten lå her indtil for fyrre år siden også »Lille Pigesten«, som blev sprængt, da den skulle have været brugt til monumenter, men de triste rester ligger der endnu. Tilsammen udgjorde de to sten et hele, som var et særkende for stedet.

Havde Pigestenen kunnet tale, ville jeg have lyttet betaget til de mange beretninger om de andre store sten, om Bobakkerne, Fuglsangssøen og om dengang, da vore forfædre sad herude på fjæren og udvandt salt af havvandet. Hvis der havde været en tørv i min nærhed, ville jeg have taget mig en rutschetur fra toppen af stenen, hvis vestside er glat som en væg, ligesom vi gjorde det, når vi samledes ved stenen og kravlede op for at se, hvor køerne gik.

Men tørvene, drengene og tørvegravene er forlængst forsvundet. Det samme gælder den knirkende lyd fra hestevogne med læs af tørv og lyng, når de ad de snirklede hulveje drog her forbi. Der var noget romantisk, spændende og hyggeligt ved disse køreture til Rønnerne, som næsten altid formede sig som udflugtsture. Der kom ligesom et formildende skær over livet og hverdagen ved en gammel læsøgård, hvadenten der skulle graves tørv eller slås lyng, eller det var en ren og skær udflugt, når vognen med skravl stod norden til i skyggen af tangtaget, og kvinderne over middag hjalp med at rigge til med, hvad man skulle have med af vand i en mejerispand, kærnemælk i dunke og pandekager til kaffen, der blev lavet »derude« på en trefod.

Det er som om, man stadig fornemmer plasket fra hestenes hove, når man kørte over flodernes lave vand til fuglenes sang. Nu lytter vi kun til vindens stille sus og fuglene, som er der endnu, men den glade befriende latter fra tørvehøstens hestevogne hører fortiden til. Selv om meget ændres for tiden, vil de store sten på Rønnerne blive liggende på det sted, hvor de engang endte deres rejse fra en ukendt verden...

Et godt stykke øst for Pigestenen hæver de historiske »Bobakker« sig synligt over terrænet. De frister mig ikke til besøg i øjeblikket. Det kan være,

Denne situation kunne være en scene fra en western-film.

når jeg kommer tilbage fra turen sydpå, at jeg lægger vejen ind over Bobakkerne, derfra til ferskvandssøen »Fuglsangen« og »Doktorens Sten«, steder, som stadig vækker minder hos læsøboere. Lige nu, hvor solen varmer allermost, er det næsten ikke til at gå gennem den stride skov af lyng og porse og andet vildnis. Viltret er terrænet her blevet de senere år.

Sådan en brændende hed sommerdag søger man ud i det vide åbne land mod vest, hvor de lyse sletter breder sig næsten uendeligt. Her er det ligefrem en fryd at gå på bare fødder, og jeg går i retning af »Blå Sten«, der ensom med sin fjerne beliggenhed ikke længere bliver lagt så meget mærke til. Mit eneste selskab er fuglene, hvis fløjtesang er med til at gøre turen festlig. Oven over mig kredser de, mens strandskaden som sædvanlig skælder ud. Den er egentlig en ret køn fugl, men den har skindet imod sig på grund af dens meget aggressive adfærd. Kærest af dem er viben. Den holder sig i min nærhed, som om den har noget at ville fortælle. Med sit vemodige vi-vit, viuvit, synes viben at være sendebud fra en bedre verden, der rører ved noget dybt forankret i os, og jeg ønsker, jeg kunne følge den derhen, hvor den synes at gøre tegn til at ville lede mig. Jeg véd, at så længe viben hver sommer vender tilbage, er der noget vi kan glæde os over på Rønnerne.

Man skal se efter, hvor man træder. Der kan halvt skjult i græsset ligge skår fra knuste flasker, som man kan skære sig på. Jeg går også helst uden om de berømmelige »kokager«. Både dem, der er tørret af at ligge i sol og vind, og de »nybagte«. Man kan let komme ud for at rive sig på de tørre, og har man én gang trådt i en blød og følt det kvadre mellem tæerne, lærer man at se efter. Engang gjorde disse kokager dog nytte. De kunne bruges til at fyre med hjemme om vinteren.

Det kan være vanskeligt at forestille sig, at tørre kokager kunne fyres med, og at de har været brugt som brændsel. Utænkeligt ville det nok forekomme, at man tilmed skulle gå ud på marken og samle kagerne i en sæk. Men det gjorde man på Læsø i gamle dage, det vil sige indtil for et halvt hundrede år siden. – De store flokke af kreaturer, der græssede på Rønnerne om sommeren, var sikre producenter af denne billige form for brændsel, der kun kostede arbejdet med at samle kokagerne sammen, når de havde ligget så længe i sol og vind, at de var blevet tørre og klar til brug.

To enlige kvinders endeligt

Nogle læsøboere husker endnu folk, som var faste kokagesamlere på Rønnerne. Det var for det meste enlige kvinder og mænd, som levede i små kår, der på denne måde skaffede sig et kærkomment supplement til vinterens forbrug af brændsel. Der fortælles om en enlig mand, der brugte denne trafik. Men han havde vanskeligt ved at have sine kokager i fred, for når han havde vendt dem, for at de kunne tørre på undersiden, drillede hyrdedrengene ham ved at prikke dem i stykker med deres kæppe.

Kokagesamlerens tid er forlængst forbi.

Det ligger nu over halvtreds år tilbage i tiden, at nogle, af lyst eller nød, fyrede med kreaturenes efterladenskaber. Nogle af de sidste kokagesamlere på Rønnerne var måske de to kvinder, Gertrud og Sine, hvis ejendommelige endeligt omtales den dag i dag. Når Gertrud og Sine om sommeren, med trillebør og sække, viste sig på Rønnerne for at hente tørrede kokager, var deres tilstedeværelse lige som et lyspunkt for hyrdedrengene i deres noget ensformige tilværelse, og de omgav sig med en varme og venlighed, som gjorde dem afholdte.

Beretningen om disse to kvinders liv og levned og deres triste endeligt hørte jeg af en af mine jævnaldrende fra Rønner-tiden, Svend Sørensen, som var nabo til dem, da de boede i et hus i udkanten af Storhaven, syd for Byrum. Her boede de sammen i en menneskealder, og skønt de i standsmæssig henseende var vidt forskellige – den ene havde tjent som pige hos den anden – var Gertrud og Sine uadskillelige.

Huset ligger der endnu og kaldes stadig »Gertruds Hus«. Det var Gertrud Knudsen, der lod det opføre i 1898 og flyttede ind i det sammen med sin tjenestepige, Ansine Christensen. De havde ved fælles hjælp drevet gården nogle år, efter at Gertruds mand, styrmand Knudsen, pludselig rejste sin vej fra gård og hustru, og aldrig vendte hjem. Et kvart århundrede boede Ansine og Gertrud i deres fælles hjem, hvor de levede en stille tilværelse i fred og

Svend Sørensen ved døren til »Gertrud's hus« – 64 år efter.

Sønden for huset havde de to kvinder et par småagre.

harmoni med naturen. Til livets ophold havde de ikke meget. Lidt arbejde tog de ude nu og da, og en smule hjælp kom der også fra naboerne. Et får og en ged og fem høns havde de at pusle om, dyr, som gav lidt til den daglige kost, men også var med til at hygge omkring stedet!

En af de første dage i oktober 1923 var der gået et par døgn, hvor man ikke havde hørt eller set noget til de to kvinder. Det kunne skyldes vejret, der netop i denne periode var præget af heftige vestenstorme, der næppe fristede to ensomtboende, ældre kvinder til at bevæge sig udendørs, hvor stormen havde frit spil. Men hos Krobæk Sørensens, på nabogården, undrede man sig og sendte en af sønnerne, den 10-årige Svend ud til huset, som ligger et par minutters gang mod syd, for at se, om der var tilstødt dem noget.

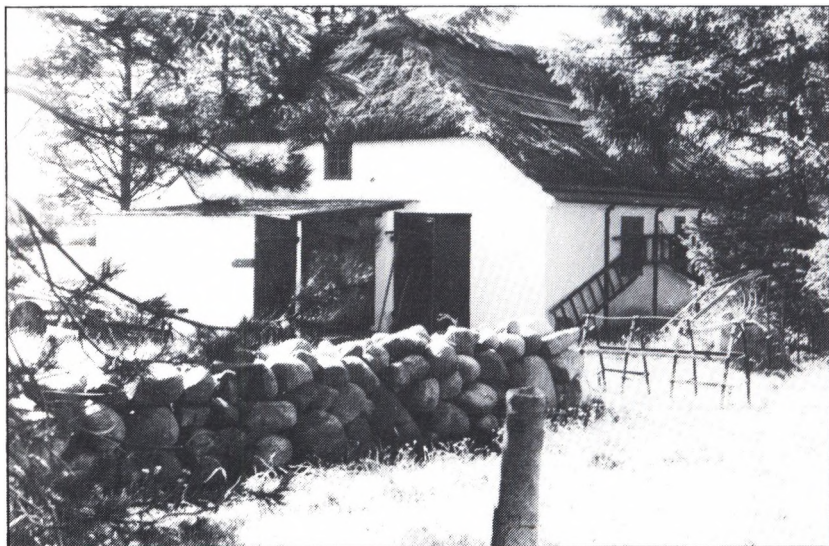
Svend var vant til at besøge Gertrud og Sine og kom tit med middagsmad fra forældrene. Han anede næppe, det var sidste gang, han skulle se de to kvinder, hvis venlighed han altid havde følt under sine besøg. Nu blev der ikke svaret, da han bankede på. Da der i mellemtiden var kommet flere af naboerne til, besluttede de at bryde døren op med magt, og man fandt da Sine liggende død i sin seng i stuen, mens Gertrud lå på gulvet i soveværelset og endnu åndede. Hvad der var sket, kunne man kun tænke sig til.

Sammen med Svend Sørensen, som er den eneste nulevende, der oplevede tragedien på nært hold, besøgte jeg en efterårsdag det stadigt eksiste-

rende »Gertruds Hus«, der nu ejes af Svend Sørensen. Hans fader, Krobæk Sørensen, købte huset af arvingerne efter Sine Christensen. Det viste sig, at Gertrud ikke havde nogen pårørende.

De to kvinders færden gennem årene har Svend Sørensen i frisk erindring. Han husker, at Sine, der var 62 år, var begyndt at blive svagelig, hvorimod Gertrud trods sine 83 år havde et godt helbred. Alligevel slog hendes kræfter ikke til, da hun opdagede, at Sine var død, og hun ville hente hjælp. Der er ingen tvivl om, at de begge i de to døgn, da der havde raset en voldsom vestenstorm, er blevet grebet af angst. For at gardere sig mod det truende uvejrs følger, havde de, inden de gik til ro, gjort sig særlig umage for at stænge yderdøren, der vendte mod syd, hvor floden var ved at gå over sine bredder. Alene har Gertrud ikke magtet at få døren op og er blevet overanstrengt af det resultatløse slid med at fjerne lås og slå.

Det var noget af en sjældenhed, at husmoder og tjenestepige kom til at bo sammen og at dele livet som uadskillige veninder på deres gamle dage. Men dette var netop tilfældet med Gertrud og Sine. Gertrud gik i sine yngre år for at høre til »de fine«. Hun havde været gift med en sømand og gårdejer, og parret havde gården, der senere kom i Blichfeldts eje. Sine tjente hos dem som pige i huset og er åbenbart kommet godt ud af det med sit herskab, og hun følte sig særligt knyttet til husmoderen. For da Gertruds ægteskab gik over styr, og sømanden forsvandt, var de to kvinder enige om at holde sam-

»Gertrud's hus« set fra nordøst.

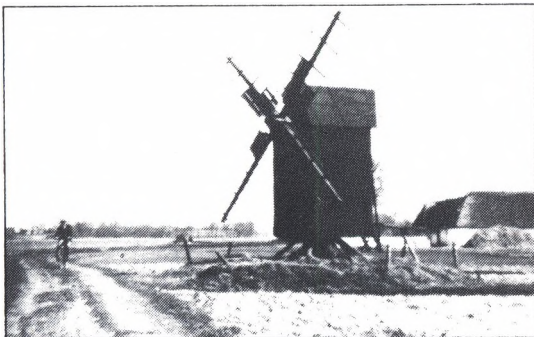
men om stedet.

Det kom derfor af sig selv, at da Gertrud solgte gården og byggede hus et par stenkast derfra, flyttede Sine med. Hvad de har fået deres udkomme ved, kan nok i vor tid være svært at forestille sig. Men de levede i fred med deres omgivelser og stillede ikke store krav til livet, måske en af grundene til, at naboerne tænkte på dem med, hvad de havde mest brug for til det daglige livs opretholdelse.

Næsten vemodigt er det nu at gå gennem de samme rum, hvor Gertrud og Sine havde haft deres gang for mange år siden, stå og se mod syd til Rønnerne, hvor de om sommeren tog ud med en trillebør for at hente noget til varmen. De var fælles om det daglige i tilværelsen og delte med hinanden, hvad de havde. Tilsyneladende var deres tilværelse sorgløs. Men bar Gertrud på en sorg?

Måske mærkede ingen noget til, at Gertrud, som var mor, havde haft en søn, som hun havde mistet under mystiske omstændigheder. Efter konfirmationen var sønnen, som hed Anton, taget ud at sejle, og var som voksen nogle år senere hjemme en tur. Alt tegnede sig lyst og lykkeligt. Men opholdet hjemme blev alligevel kort. For en morgen, da dagen gryede i Storhaven, var Anton borte, forsvundet uden at have efterladt nogen besked. Siden hverken hørte eller så Gertrud mere til sin søn.

Da Gertrud med alderen begyndte at gå i barndom, syntes erindringen om hendes søn at stå endnu tydeligere for hende. I en af bjælkerne i stuen ridse hun nogle tegn, som ikke var til at tyde, men som for Gertrud måske betød de steder, hvor Anton kunne være – et fjernt sted ude i verden. Nu stod vi under den samme bjælke og følte med Gertrud. Tiden her i den gamle stue er for længe siden gået i stå. Men det er som om vi midt i stilheden fornemmer ekkoet fra en tid, der var anderledes, en tid, da man var mere nøjsom og tilfreds med livet. Uden for river oktoberblæsten i løvtræerne – som den gjorde den nat for en menneskealder siden, da Gertrud Knudsen og Sine Christensen for sidste gang lukkede døren i deres fælles hjem.

Engang karakteristisk landskabsidyl i Storhaven syd for Byrum.

To kæmpesten mod vest

En halv kilometer vest for lyngdraget rejser kæmpestenen, Blå Sten, sig ærværdigt fra sine tusinder af år gamle plads, og synes i sin ensomhed at ville fortælle, at den er her endnu. Lige siden istiden, da naturens »buldozere« havde muntret sig med at kaste bold med giganterne, har denne og en anden kæmpe, Top Sten, været markante elementer på Rønnernes vestre halvdel. Med vemod gik jeg et par gange om den gamle sten, som bærer på så mange minder fra de glade sommerdage.

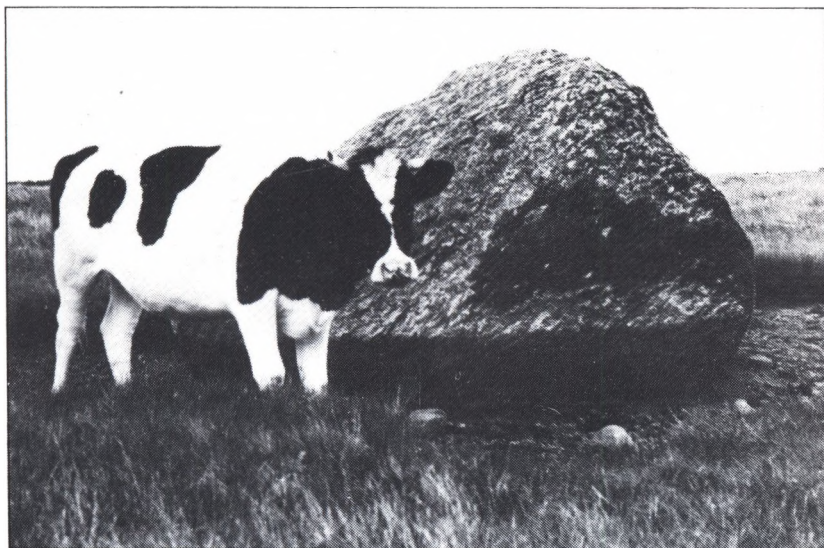
»Blå Sten« ligger midt i aldeles fladt terræn.

Her, som flere andre steder på Rønnerne, er terrænet ofte forandret til ukendelighed. Floden er delvis forsvundet, og Top Sten er sunket og ligger og gemmer sig under plateauet. Efter en længere travetur finder jeg den da, og bliver der ved stedet en stund. Som stenen ligger der i sin gravagtige fordybning, er der noget trist over den i al dens forladthed. Den dag kommer måske, da også dette mindesmærke forsvinder. Og er der ikke noget monumentalt ved den skinnende hvide måge, der ubevægelig sidder på stenens top, som ville den fuldkommengøre helheden og indtrykket fra en snart glemt tid.

Når solen er på sit højeste og heden næsten tropeagtig, søger man hurtigt mod kysten, hvor en smule vand virker næsten velsignende. Det solbrandede jordsmon slår en varme fra sig, så man snapper efter vejret. Men ved den åbne, flade kyst mod vest, føles luften frisk og sval. Man overvældes ved mødet med naturen, der her er ganske enestående ved en næsten ufattelig stilhed, som virker befriende herude, så langt fra den daglige trummerum. Et stykke ude i det lave vand, der kun når én til anklerne en hel kilometer ud, står strandfuglene som forstenede i vandfladen – eller sover de »rævesøvn«, mens de holder øje med deres reder inde på land?

Selv føler man trang til at være tavs her, hvor tiden synes at have stået stille siden skabelsen, og hvor kampestenene dukker op af vandspejlet som

»Top Sten« er med årene sunket betydeligt.

groteske havdyr. Her langs kysten snor en tangbræmme sig rundt om pynnten. For første gang i snart umindelige tider er tangen begyndt at vise sig igen, dog ikke i samme mængder som før i tiden. Jeg kan ikke lade være med at bukke mig og røre ved dette sjældne naturprodukt, for der er næsten noget vemodigt ved at tænke på, at engang var dette det eneste, man havde at dække sine huse med på Læsø.

Der var en egen romantik over sceneriet, når mænd og kvinder med deres hestevogne kørte herude og hentede læs efter læs af tang til at lægge på deres huse. Når et hus skulle »tænges« med tang, kom naboerne og gav en hånd med, og som regel var kvinderne i flertal. Det er en forlængst overstået epoke. Hvis tangen er på vej igen, får den måske lov at blive liggende. For selv om den intet koster at fremstille, siges tangen at være det dyreste, der kan anvendes til hustag. Iøvrigt er det ikke hvem som helst, der vil binde an med at lægge et tangtag. De gamle, rutinerede tængemænds metoder hører fortiden til, og kunsten at tænge et hus går af naturlige årsager ikke i arv til efterslægten.

Mens de historiske tanghuse er godt på vej til at forsvinde, er naturens drejescene i fuld gang med at skifte kulisse. Som følge af naturens underfundigheder, sker der synlige forandringer i det før så jomfruelige landskabs struktur. På de lave grunde, ud for kysten mod syd, vokser der små græs-

Stenbroer over en af flodarmene på Rønnerne.

holme op af vandet. De tusinder af kampesten ude i havet danner fundamentet til disse perler, der engang med tiden bliver landfaste. Læsø vokser enormt mod syd. Før randen af det dybe hav er nået, kan ingen nøjagtigt sige, hvor stor Læsø med tiden bliver. På en måde ville det være ønskeligt, om holmene, disse stille oaser i ørkenen, forblev små selvstændige kolonier, hvor fuglene kunne yngle i fred og idyl.

Et godt stykke udenfor de mørke kampesten ligger den største af holmene, der åbenbart er hjemsted for et rigt og broget fugleliv. Over den, oppe i solskinnet, sværmer hundreder af fugle mellem hverandre som snefnug. Og så opdager man, at man endnu har noget tilbage af instinktet fra hyrdedrenge-tiden. Selvfølgelig må jeg ud til den holm. Men jeg er forberedt på en varm modtagelse fra de ellers så fredelige strandfugle, som kan være nederdrægtigt aggressive i yngletiden. Som jeg nærmer mig, trækker sværmen sig bort med undtagelse af et par eksemplarer, som foretager nogle drabelige dyk mod mit hoved, mens jeg passer på ikke at træde i deres reder.

Nogle af æggene er udrugede, og ungerne løber hjemmevante omkring og prøver på at gemme sig i marehalmen. Men et par mågeunger er ikke spor bange, og jeg tager en af de bløde puslinger op til mig, mens mor måge kommer susende helt oppe fra den blå himmel. For hvert skridt jeg nu tager, dukker der flere unger op, og til sidst er der et helt mylder, de fleste af en herkomst, som jeg ikke kender, for alle er de mestre i at camouflere sig. Et af de fjerede væsner flygter ud i vandet og svømmer bort, og blanke ringe danner sig omkring den og breder sig på den blanke vandflade. Jeg indhenter flygtningen og får den gennet tilbage igen. Nu var der pudsigt nok blevet ro i lejren. De små indvånere havde åbenbart affundet sig med min nærværelse, og jeg sætter mig ned på en af stenene, som havde været med til at danne fundamentet til denne lille verden. Her hersker en ubeskrivelig fred. Her stemmes sindet af en tone, der er ren som vandet, der omgiver den lille holm, hvis fugleliv og duftende flora nok ville have været et nøjere studium værd.

De ligger herude, spredt over et stort område, som små, gæstfrie atoller i sydhavet, disse holme. Har man en båd, kan man om efteråret sejle rundt og besøge dem. Måske findes de nu og da overskyldet af havet. På en højsommerdag som denne, findes der ikke vand mod syd så langt øjet rækker. Havet har trukket sig væk og efterladt en lys og skinnende sandflade, kaldet »fjæren«. Vandet omkring min lille holm er kun en oase i ørkenen. Fra det af solen lunkne vand skal jeg nu på en lang spadseretur til det fjerne Hornfiskrøn, den skønne ø der gennem tiderne har været eftertragtet som mål for

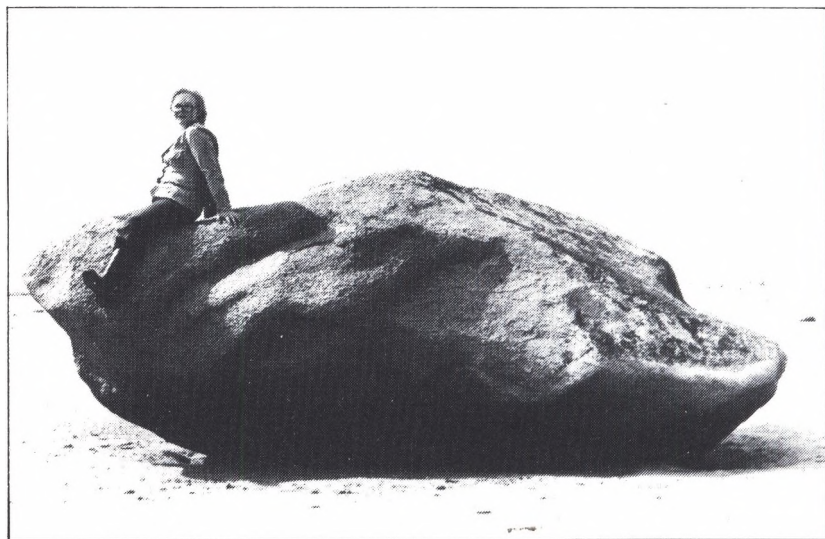

En af de små holme i det lave vand syd for Rønnerne.

sommerudflugter.

Først måtte jeg have undersøgt, hvad det var der tonede frem længere ude, hvor horisonten ligger udvisket af sollyset og de ustandseligt bevægende varmebølger. Trangen til at udforske det ukendte, melder sig uvilkårligt på disse breddegrader. Der er altid noget dragende ved ting, man får øje på langt ude, og ofte er afstanden længere, end man havde regnet med. Men jeg skridter blot ud uden tanke på andet end »det«, der ligger derude. Dog indimellem, efterhånden som jeg fjerner mig længere og længere fra land, melder angsten for tåge sig.

Hvis jeg herude, hvor der kun er sand og vand og ikke findes mennesker i næsten miles omkreds, pludselig bliver omklamret af tæt tåge, ville kun mine fodspor i sandet kunne redde mig fra at gå vild. Alt andet ville forekomme mig fremmed, selv den kampesten jeg sad på for blot en time siden, havde jeg

Denne sten i lavvandet synes at ligne en slags havdyr.

måske ingen mulighed for at genkende – hvis jeg passerede den. Med sporene bag mig kunne jeg trygt fortsætte til målet, selv i denne fjerne verden uden andet end det store, tomme rum.

Den herlige oplevelse, det er at gå på bare fødder over det lyse sand, der et sted er varmt og et andet sted føles svalende, kan næppe nogen, som ikke selv har prøvet det, forestille sig. Man føler sig fri som fuglene, der synes at svæve, båret oppe af den varme luft, uden at bevæge de udspilede vinger. Solen brænder behageligt på ens krop, mens den blide havluft gør det til en vederkvægelse af trække vejret. Spredt ud over det vældige panorama ligger hist og her små og store kampesten. De største, som vender skyggesiden mod mig, ligner tunge mammutter på vandring. I al flimmet bliver tingene uvirkelige og skifter ustandselig form til det bizzarreste. Men nu begynder objektet derude i kimmingen at falde til ro. Med sin mørke overbygning kunne det ligne en strandet u-båd. Spændende ser det ud på afstand, og hurtigere og længere blev mine skridt, indtil jeg tydeligt kan se, hvad det er jeg nærmer mig – en lille ø, en holm bevokset med grønt græs og marehalm.

Ude i synsranden kan tingene som sagt tage sig løjerlige ud. Vidst var det mørke punkt, jeg havde set danse på sandfjæren, ikke noget skib; det, der tog sig ud som en overbygning, var såmænd bare en bunke kampesten stablet op omkring en mast midt på den lille sydhavs-ø. Der havde altså været

Det var spændende at gå »i land« på »Robinson Crusoes ø«.

mennesker her før, hvilket fratog mig noget af illusionen om, at jeg var kommet som den første til en ukendt verden, hvor solen på denne tid af dagen næsten står i zenit. Én ting er vidst: denne ø lå her ikke, da hyrdedrengene gik søndenlands og fangede skrubber.

Mens jeg stod inde på øen og følte mig som en Robinson Crusoe, kom der en flyvende gæst. En tung edderfugl med piftende vingeslag. Den kredsede et par gange lavt omkring øen og forsvandt så, som om den bare ville se efter, om den havde fået alle sine unger væk fra stedet. Under en rundtur mellem marehalm og kampesten, fandt jeg et par tomme reder, og jeg ønskede at der havde været æg i dem. En større fryd for øjet end en rede fuld af edderfugleæg findes næppe. Disse store, lysegrønne æg lagt til rette i en dyne af edderfuglens egne dun, vil altid være et kært minde fra årene som hyrdedreng på Rønnerne.

Opholdet gør jeg kort også her. Der er et godt stykke ind til Hornfiskrøn, som er næste mål. Det er ikke uden vemod, jeg tager afsted fra den ensomme, lille ø. Det er ikke blot den, man oplever, men solen, luften, fuglene og den betagende stilhed. Her er et herligt sted at være i selskab med naturen. På vej over fjæren vender jeg mig en gang, og jeg ser min lille sydhavsø fortone sig i horisonten...

Da der var udflugter med hestevogne til Hornfiskrøn.

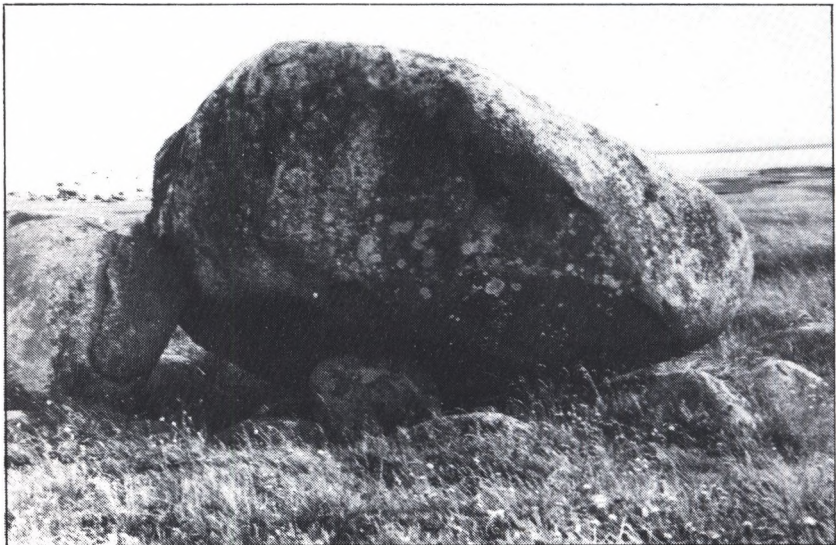
En edderfuglerede med dun og æg er et herligt syn.

Det var nu længe siden jeg sidst var kommet til Hornfiskrøn – den grønne ø i havet – fra søsiden. Selv om der er gået adskillige år, husker jeg at det var sammen med min gamle ven Karl. Det var en tidlig sommermorgen, da vi havde været søndenlands for at fange skrubber og set solen stå op af havet som en gloende ildkugle – et betagende syn, som ikke alle har lejlighed til at opleve. Vi mindedes den sommer vi som drenge legede med køllesværmerne i fårehuset.

»Hornfiskrøn – den fjerne sydhavsø«

En højsommerdag som denne, hvor naturen er sprunget ud og står i sin skønneste pragt, er Hornfiskrøn at skue som en kæmpe stor blomsterdekoration, hvis kanter er krystet af hvide vatpuder skabt af de evige skumbølger, der bestandig ruller mod kysten som en hilsen fra en svunden tid, da øen dukkede op af havet og blot var en gold sandrevle. Meget er blevet til og forandret siden ved menneskers og naturens hjælp. Der er dog stadig noget ude i naturen, som er uberørt – steder og ting, man kan beundre og frydes over.

Stedet der kaldes »Engelskmandens grav« er der endnu – det lader sig ikke sådan udslette. Det fortælles, at en engelsk sømand, som var fundet druknet her på sydkysten, ligger begravet under den adskillige tons tunge sten, som hviler på et par mindre sten over en fordybning i jorden. Hvordan

Engelskmandens grav på Hornfiskrøn.

den er blevet anbragt der, kan synes noget af en gåde, et fænomen som kan sammenlignes med de mystiske, kæmpestore stenfigurer på Påskeøen. Mest kan det undre, hvordan stenene er lagt op med millimeters nøjagtighed.

Første gang jeg var med på Hornfiskrøn véd jeg ikke, om vi også så det ensomme gravsted. For da var jeg ikke ret gammel. Jeg kan huske, vi løb nogle drenge en sommerdag og legede på Bakken sønden for husene i Byrum. Den græsbevoksede bakke, der måske var noget af det første af Læsø, som dukkede op af havet, var med sin sydvendte skråning et herligt sted at lege. Fra dens højde var der en smuk udsigt over landskabet mod syd med markerne og de gamle gårde, som lå og tog sig dekorativt ud langs med Lange-røns flod.

Da kom pludselig moderen til en af drengene op på bakken. Hun var opsat på at komme en tur på Rønnerne. Om vi havde lyst til at komme med. Jeg bevarer endnu mindet om denne smukke kvinde, der i sin hvide kjole skridtede ud i spidsen for os fire - fem drenge - eller hvor mange vi nu var - sydpå ad grusvejen forbi Kokvad, hvor bagermester Thøgersens fire sort-brogede køer gik og græssede mellem vandhullerne til akkompagnement af frøernes kvækken. Turen endte på Hornfiskrøn. De indtryk, vi fik, lod sig aldrig udslette eller beskrive helt, som vi oplevede dem denne sommerdag.

Løsdrift ved Hornfiskrøns flod.

Vi mødte vist ikke eneboeren på Hornfiskrøn dengang. Det var først senere, da vi kom på Rønnerne med køerne og skulle passe på, at de ikke stak af til den fjerne ø. Det var nemlig ikke tilladt de landmænd, som havde græsgange på Rønnerne, at lade deres dyr forsyne sig med det saftige græs på Hornfiskrøn. Det kneb nu og da for drengene at holde køerne fra at vade over floden til paradiset. Men vi havde efterhånden dresseret dem til at de skulle vende om, når vi råbte efter dem, selv om de var nået halvvejs over den næsten en kilometer brede flod. Det var lidt af et ejendommeligt syn at se de skikkelige bosser stoppe midt i vandet, blive stående lidt og løfte hovedet for at indsnuse duften af vegetationen, der af søndenvinden blev båret mod dem, før de troskyldigt vendte tilbage.

Det kunne alligevel ikke undgås at nogle slap over, og hvad det betød, vidste vi god besked med. De landmænd, som »ejede« Hornfiskrøn, havde en ældre hyrde til ikke alene at passe på, at deres kvægflokkede blev på øen, men også at holde uvedkommende dyr borte. Denne hyrde havde ret til at tage køerne »i hus«, hvilket vil sige at han kunne afkræve en vis betaling for hver ko for udlevering.

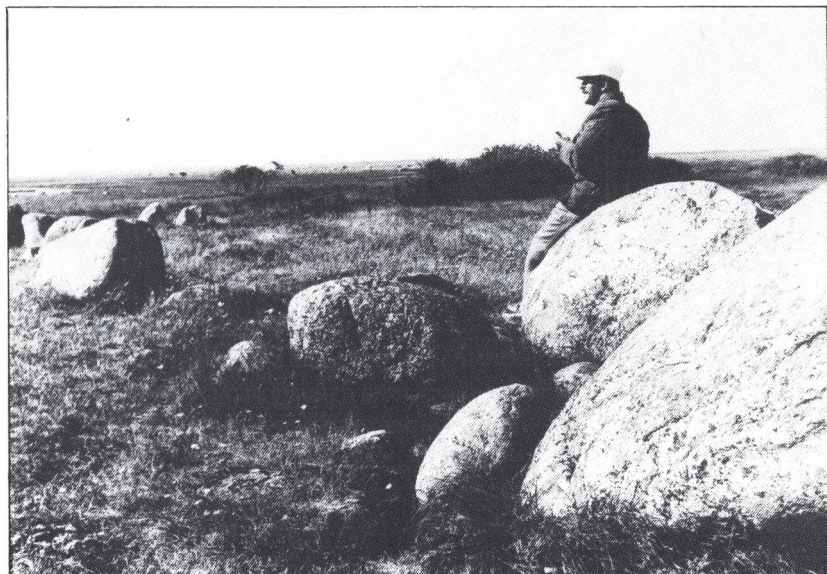
Den tort at skulle stå til regnskab over for husbonden, kom vi dog aldrig til at lide. Hyrden Emanuel Olsen var skikkelig og på bunden for godt et menneske til at ville sætte os sølle drenge i knibe, for sølle det var vi nu i den situation. I stedet blev det til en formaning, som det morede Emanuel at komme med, når han havde haft held til at skræmme os ved at styrte frem fra en busk.

I ti somre var Emanuel hyrde på Hornfiskrøn. Han hørte hjemme på en af de gamle læsøgårde i Bangsbo og nærede måske ønsket om at leve som Robinson Crusoe på en øde ø for en tid. Hvad grunden end var, så begav han sig en dag afsted på cykel medbringende det mest nødtørfuge, med kurs mod den fjerne ø. Den ikke helt unge Emanuel havde måske valgt denne tilværelse, fordi han følte sig ensom blandt andre. Når han vandrede omkring alene derude på sin øde ø, sammenlignede vi drenge ham med Robinson Crusoe, selv om han ikke var helt isoleret fra omverdenen.

Når han engang imellem skulle have nye forsyninger til den daglige husholdning, vadede han ind over floderne til Byrum for at hente proviant. Det var en spadseretur, der tog det meste af en dag. De madvarer, som ikke kunne tåle at være i varmen, sænkede han ned i brønden, som hørte til huset, for at de kunne holde sig friske. Emanuel Olsen var lykkelig og tilfreds med det frie liv under solen. Men når stormen pressede havet ind over øen og bølgerne buldrede mod de store sten, må nætterne have været svære at komme igennem.

Huset på Hornfiskrøn, hvor hyrden Emanuel Olsen boede.

Et yndet sted på Hornfiskrøn - især for turisterne.

Men Emanuel havde intet at frygte, for han følte sig tryk med sin Gud. Måske var det alligevel i disse stunder han tog sin gamle violin og spillede sin yndlingssalme: »Herren er mig en hyrde god«.

Der fandtes dengang mange vilde kaniner på Hornfiskrøn, og han fordrev en del af tiden med at gå på jagt efter dem. Han havde nok en bøsse, men kunne ikke se at skyde med den. Til gengæld var han et geni til at fange de vilde kaniner med de bare hænder...

Et simpelt cementhus med bliktag på øens vestre ende var bolig for Emanuel Olsen i de ti somre, han boede der, og har senere været det for andre hyrder i kortere perioder.

Huset har iøvrigt sin egen historie. Dets oprindelse kan føres tilbage til 1912, da købmændene Lassen Nielsen og Bjørn Hansen, der boede over for hinanden i Byrum, gik sammen om at lade det opføre. De to så nemlig en fidus i at drive jagt på kaniner, da der kunne fås en ret god betaling for kanin-skind. Men kanin-eventyret på Hornfiskrøn blev imidlertid kortvarigt, for pludselig – af en eller anden grund – forsvandt kaninerne. Siden kom huset på andre hænder, og i årenes løb har det ofte tjent som bolig og opholdssted for jægere og været ramme om gemytlige udflugter og triste overnatninger, hvor vestenblæst har fyldt floderne med havvand.

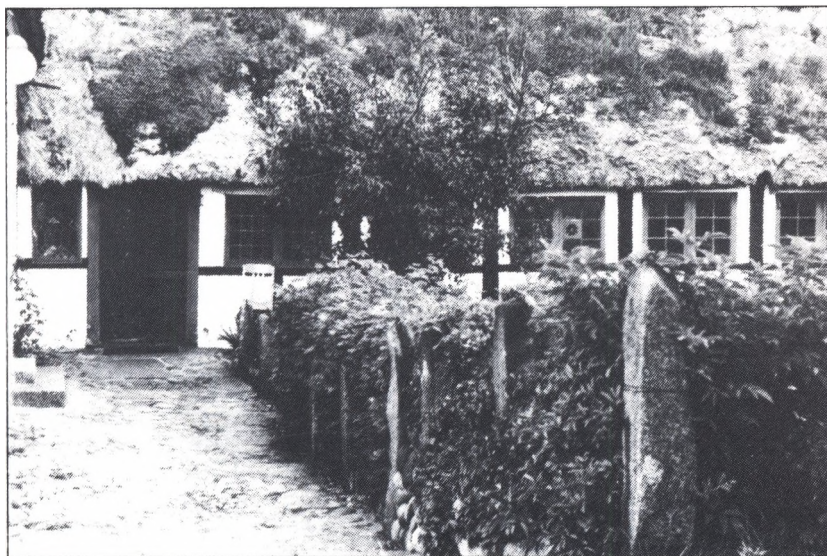

Der var om efteråret forskellige måder kørne blev hentet hjem på fra Hornfiskrøn efter sommergræsningen på øen ude i stillehavet. Vilsen Thomsen gjorde turen med hestevogn.

Bjørn Hansen – en livskunstner

Historien om de vilde kaniner på Hornfiskrøn hørte jeg første gang, da den var ved at være glemt. Det var Bjørn Hansen, der fortalte mig den. På det tidspunkt var Lassen Nielsen forlængst død. De to havde – som nævnt – ikke held med deres planer om at blive leverandører af skind fra vilde kaniner. Helt forgæves havde eksperimentet dog ikke været for den fiffige Bjørn Hansens vedkommende. Han skrev en historie om eventyret, sendte den til et af hovedstadsbladene, og fik den vist godt betalt.

Når jeg kommer forbi de gamle krobygninger, hvis tangtage skimtes i flugt

En del af stuehuset til den gamle kro.

med terrænet i baggrunden, tænker jeg næsten hver gang på dens tidligere ejer, der var en markant skikkelse ved hans måde at være på. Bjørn Hansen er en af de læsøboere, som vil blive husket længe. Han boede sammen med hustru og børn på den før så romantiske kro i tyve år. Han var 78 år gammel, da han døde i 1946. Det er som om hans navn stadig står skrevet over de gamle krobygningers tangtage. Hans pietetsfølelse kunne ikke undgå at sætte sit præg på stedet.

Mange forskellige rariteter indsamlede han og prydede de gamle krostuer med dem, og efterhånden blev kroen til et privat museum, som mange tilrejsende besøgte. Hvad Bjørn Hansen egentlig var af profession, er vanskeligt at sige, fordi han havde prøvet så meget. Som det han var, kunne han måske være blevet hvad som helst. Men han syntes ikke at have haft den fornødne ro til at blive ved én ting ret lang tid ad gangen. men én ting var Hansen i hvert fald ikke: krovært. Da han købte stedet, var gæstgiveriet og det tilhørende landbrug nedlagt. Det var ganske simpelt huslyet i de gamle bygningers indramning, han tragtede efter.

Hvad Bjørn Hansen kunne fortælle om sig selv var ikke småting. I sine unge år var han sømand, men da han gik i land og blev gift, åbnede han en kolonialforretning i Byrum by. Også dengang gjorde handelskonkurrencen sig gældende. Over for lå en anden forretning, Lassen Nielsens, som også handlede med kolonialvarer. Kun et halvt hundrede skridt derfra lå brugsforeningen, som tog de fleste af mejerikuskenes handel. Bjørn Hansen opgav imidlertid forretningen og åbnede i stedet en afholdscafé i lokalerne. Som sagt var det ikke hans stærke side at blive gammel på ét sted, og efter nogle års forløb rykkede han sine teltpæle op, blev landmand og samtidig ejendomshandler. Det mærkelige ved Bjørn Hansen, det besnærende ved ham var, at han aldrig gjorde sig umage for at blive afholdt. Tværtimod. Det var ham ligegyldigt, hvad andre sagde og mente om ham. Han sagde altid selv sin mening rent ud, og det var sjældent, han lagde bånd på den vane, han havde med at drille folk.

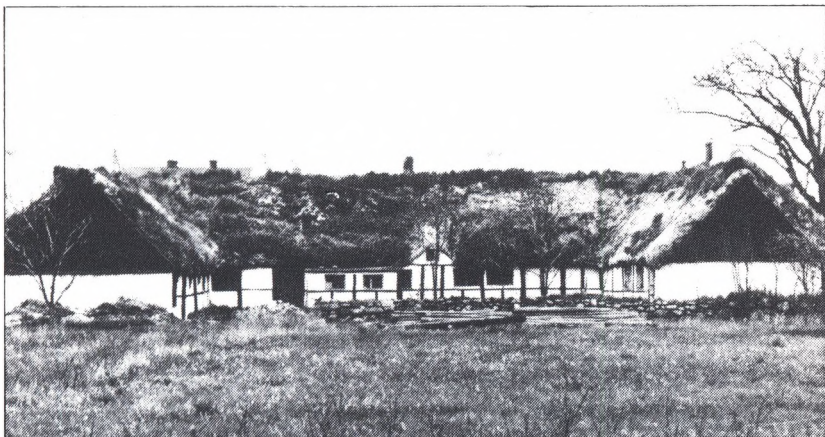
Det kunne nu og da bringe ham på kant med en og anden af beboerne, men der blev snart slået en streg over det, og Bjørn Hansen havde faktisk ingen uvenner. Enhver, som kendte ham, vil sikkert stadig kunne se ham komme nede fra den gamle kro og gå over til købmanden eller hen på mejeripladsen, hvor han om formiddagen yndede at få en snak med folk. Han var levende interesseret i alt, hvad der foregik. Hans karakteristiske fremtoning satte sit præg på stedet, hvor han færdedes. For det meste kom han gående med hænderne i bukselommerne og med blikket rettet nedad, som om han gik i sine

egne tanker. Nu og da hævdede han hovedet for at se under lorgnetterne, når nogen passerede ham. På hagen havde han et fipskæg, som bevægede sig i takt med hans ustandselige tyggen på en skrå.

Engang sagde den slagfærdige Bjørn Hansen til en konkurrent, som havde sin egen måde at tage livets tilskikkelser på, at der kun var plads til én doven i Byrum – to var for meget. Hermed har han sagtens ment, at hverken han eller den anden var alt for ivrige efter at udføre større legemligt arbejde. Doven eller ikke doven – Bjørn Hansens udprægede genialitet og forbausende fingermemhed var skabende faktorer på felter, som ikke enhver havde fået i vuggegave. Han var nemlig livskunstner, foruden at han både kunne digte, tegne, modellere og udføre billedskærerarbejder, og det var først, da han omsider faldt til ro i den gamle kro's småstuer, han for alvor begyndte at udnytte disse evner.

I et af kroens små rum havde Bjørn Hansen indrettet en lille salon, hvor mænd kunne komme og blive klippet. I samme rum stod en himmelseng, som han sov i. Under klipningen morede han ofte kunderne med at demonstrere sin fabelagtige træfsikkerhed med en spytklat. Gennem et lille hul i vinduesruden kunne han sende en skråbladder ud og med den ramme en gråspurv, som sad udenfor i en af buskene et par meter borte.

Det var forskellige mennesker, der kom til ham for at blive klippet. Som før nævnt var det ham lige meget, hvem han havde for sig. Blandt kunderne sås ofte fuldmægtig Larsen med bowlerhat og svingende stok gå ned mod kroen. Engang, da Hansen stod over ham med saksen, blev de to pludselig

Den gamle kro set fra bagsiden – den fjerde længe er borte.

I den idylliske have til den gamle forhenværende kro ses her Bjørn Hansens hustru, Hansine, og sønnen Bjørn Hansen, der senere tog efternavnet Sandst.

uenige om et eller andet. Bjørn Hansen var halvt færdig med klipningen, og han insisterede på, at hvis fuldmægtigen ikke gav sig, fik han lov til at gå som han var – halvt klippet. Det endte da med forsoning...

Oprindelig var kroen en firelænget gård med et betydeligt landbrug, hvor frodige kløvermarker kransede haverne mod nord. Hvor gammel kroen er og hvem der byggede den, kunne måske have været interessant nok at vide. Flere har haft den i tidens løb. Den sidste, som drev gæstgiveriet, var madam Nielsen, som var født på kroen, hvis ejer da hed Bodholt. Sammen med sin mand fortsatte madam Nielsen driften af kroen tillige med landbruget. Da hun blev enke, var datteren Klara voksen, og de to blev endnu en tid ved stedet.

Det er nu ved at være trekvart århundrede siden, spillemandsmusikken og det lystige liv på de sandstrøede gulve i kroens sale forstummede. Alligevel er den gamle kro stadigvæk et sted, man nu og da føler lyst til at besøge, selv om offentlig adgang til de indre gemakker er udelukket. De ældede, med primitive midler opførte bygninger med deres bindingsværk under de grå, buldrende tangtage, har bevaret noget af den fortidige romantik og virker dragende på beskueren.

Enten man går langs med den vestre længe med krostuevinduerne og det karakteristiske stengelænder af tilhuggede kampesten, holdt sammen af kraftige jernkæder, eller man går ned ad den brede stentrappe mod indgangen til kroen, fornemmer man stemningen af fortid. Det er som om den gamle kro har en sjæl, der i stilheden måske føles stærkest, når taget slipper sine regndråber og deres fald mod stenbroen lyder som en sagte hvisken fra en tid, da træskoklamp lød over brostenene og stemmer gungrede mod panelerne til petroleumslampernes blege skær i de halvmørke rum. Som på stævnen af et sejlskib havde Bjørn Hansen på spidsen af den søndre gavl opsat en galeonsfigur, hjemmelavet eller hjembragt fra hans tid som sømand – et symbol på hans sans for det dekorative.

Nem på fingrene, som han var, gav Bjørn Hansen sig også af med at gøre strengeinstrumenter i stand. Og det han havde haft mellem hænderne, kom til at virke. En af de sidste gange, jeg besøgte ham i hans værksted, stod han og klimpede på en violin, han nylig havde limet sammen. Så tog han den under hagen og lod buen glide over strengene. Da jeg gik derfra, følte jeg at jeg havde besøgt et menneske, som var en kunstner. Denne sjældne mands virkemidler var enkle og ofte primitive. Men det var netop det kunstnerisk geniale ved ham.

På den gamle kro findes huskroge, som er genstand for stor beundring.

Thorvald Hansen – manden med tårnet

Thorvald Hansens udsigtstårn set sydfra.

Det skulle komme til at gå sådan, som den på sin vis patentlige Bjørn Hansen for sidste gang sov i sin himmelseng under det lave kroloft, mistede Byrum en anden og ikke mindre kendt personlighed. Det var den tidligere sømand Thorvald Hansen, som byggede et tårn, for at han kunne se ud over sin ø og til havet omkring den. Han ernærede sig dengang som træsko- og cykelmager. Kunderne syntes om ham, for han var hyggelig at komme ind til. Det kunne dog hænde, at godmodige Thorvald Hansen mukkede noget, når folk kom med deres gamle cykelvrag og skulle have gjort dem i stand. En gang resulterede det i, at nogle af kunderne begyndte at falde fra. Men så lod han i Læsøavisen indrykke følgende: »Cykler repareres uden vrøvl«. Og så gik alt igen ved det gamle.

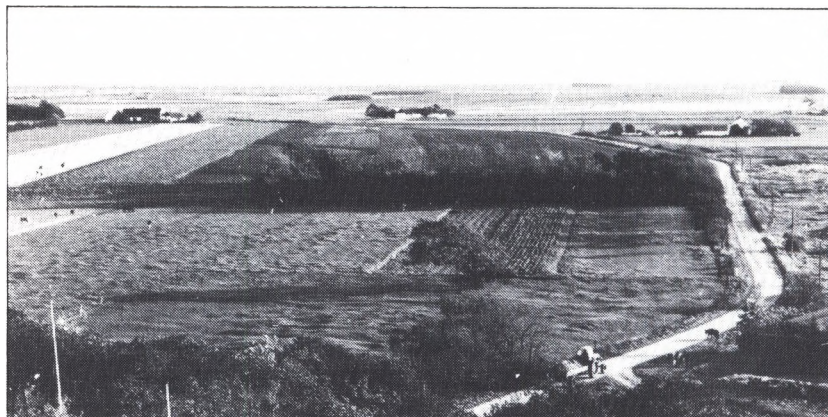

Thorvald Hansen.

Det er nu tres år siden, Thorvald Hansen gik igang med at bygge sit udsigtstårn. Før han satte spaden i jorden på bakken i Byrum, hvor tårnet skulle stå, tog han en tur til Skagen. I en forretning købte han et nøgle sejlgarn, hvorpå han begav sig mod Skagen fyr. På vejen derud bøjede han sig ned og tog en sten op, så undersøgende på den og fortsatte så mod fyret. Lidt senere kunne man se ham fra toppen af fyret fire stenen, som han havde fastgjort til sejlgarnet, ned mod jorden.

Hvis nogen havde set denne granvoksne mand stå oppe i toppen af fyret og binde en sten til enden af en snor, ville man måske have antaget ham for at være mærkelig. Det var Thorvald Hansen måske nok – på en måde. Men hvordan skaffer man sig ellers viden om andre tårnes højde, når man selv i det stille går med planer om at bygge sig et tårn. Han kunne have forhørt sig herom, men det lå nærmest for ham at benytte sig af den mest enkle og primitive måde at gøre det på. Så meget snor som her kom han dog ikke til at bruge til sit eget tårn, der først var ti meter, og senere, da det stod færdigt, var 17 meter højt.

De, der kendte Thorvald Hansen og omgikkes ham, vil længe kunne

Fra bakken nød Thorvald Hansen udsigten til havet.

huske denne ejendommelige personlighed. Han var en ener og havde sin egen snurrige livsfilosofi og sine pudsige ideer. Selv om han på nogle områder kunne være åben i sine tilkendegivelser og sin mening om dette og hint, blev Thorvald Hansen aldrig ugleset. Ud mod gaden i Byrum, der dengang var grusvej, havde han sin hyggelige træsko- og cykelforretning, før han flyttede til et af sine nye huse, som han selv byggede foruden det berømmelige tårn.

Fra sin butik behøvede han kun at skrå over vejen til mejeripladsen, for til en af mælkekuskene at aflevere et par træsko, som han havde sat nye bunde under. Kusken skulle så sørge for at ejermanden fik sine træsko.

Thorvald Hansen blev som regel lidt på pladsen og fik en snak med især de unge kuske. En dag viste en af dem ham sine træsko, som var slidte og trængte til nye bunde. Han var måske lidt flov over, at træskoene lidt vel rigeligt bar præg af arbejdet i kostalden – men da træskomageren kastede et blik på kuskens bukser, der bar præg af samme, var hans korte kommentar: »Ja, hvad, det ene passer vel til det andet«. Det blev ikke taget fortrydeligt op af den anden. Ingen blev vrede på den joviale mand, der altid tonede frem som et bjerg af skikkelighed. Han syntes om at være blandt unge mennesker, og det er ingen hemmelighed, at Thorvald Hansen med beundring så på det andet køn. Han kunne betages af en ung piges skønhed.

Skønheden så han også i naturen, der omgav ham, når han i en ledig stund sad oppe på bakken sønden for husene, hvor han mænge en sommerdag nød den smukke udsigt over landskabet mod syd og ud til havet. Når en damper

gled forbi ude i horisonten, måske på vej til en havn i et fremmed land, gik hans tanker tilbage til hans egen tid som sømand. Måske var det i sådanne stunder, at ideen om at bygge et udsigtstårn lidt efter lidt tog form i hans drømmesind.

Gammel sømand, som han var, fulgte Hansen interesseret med i udviklingen indenfor skibsfarten, og han var en stor beundrer af de store, moderne atlantehavsbåde. Når han havde hørt om et skibs længde målt i alen, ville han helst med sine øjne se længden på skibet og målte det derfor ud på landjorden – efter samme primitive metode som med fyrtårnet. Nu målte han størrelsen med skridt:

En tidlig sommermorgen, endnu inden alle kuskene havde indfundet sig med mælken til mejeriet, kunne man se en enlig mand gå gennem Byrum. Han gik med faste, afmålte skridt, med blikket rettet fremad. De, der så ham og lod henkaste et »god morgen«, fik måske til svar: »47, 48, 49« o.s.v. – Pudsigt nok tog ingen nogen særlig notits heraf, for alle kendte ham og forbavsedes næppe over, hvad han nu havde fundet på eller fået af mærkelige indfald. En af Thorvald Hansens ideer var, at han ville se, hvor meget Amerika-damperen »Frederik VIII« ville fylde, hvis den lå midt i Byrum by. Derfor denne tidlige morgenvandring. Han havde regnet ud, at skibets længde måtte være hundrede skridt. Dem målte han så op fra sin egen butiksdør til det daværende elektricitetsværk, hvor nu skolen ligger.

Det var til alles forundring, da Thorvald Hansen begyndte at gøre forberedelser til tårnets opførelse. Man trak på skuldrene og rystede på hovedet. Men hvad man ikke vidste, var, hvad Hansen var i stand til at præstere. Da tårnet stod færdigt, blev hans værk beundret, og det blev kendt ud over øen og landets grænser.

Han gav hermed et eksempel på, hvad et enkelt menneske kan udrette ved hjælp af tålmodighed og udholdenhed. Alt udførte han med håndens kraft. Der var brug for mange læs sand. Men ikke ét læs sand og ikke én pose cement blev kørt dertil – Thorvald Hansen bar det hele i spande. Med en spand i hver hånd gik han ca. 300 meter til den nærmeste grusgrav og hentede sand til at støbe med. Til at udføre murerarbejdet havde han en enlig murer, Kr. Østergaard, der var kendt for at have særlig mod på at gå til vejrs.

En skønne dag stod tårnet færdigt. Men hermed stoppede den ihærdige træskomager ikke. Skønt han også havde sin forretning at passe, byggede han i årene derefter ikke mindre end tre huse ved tårnets fod. Også til disse bar han selv alle materialerne. Selv boede han i det sidste af dem, da han døde i november 1947 i en alder af 78 år. Han var 58, da han tyve år tidligere

byggede udsigtstårnet.

Hvem var han egentlig, denne »mærkelige« mand, der af nogle regnedes for en ener, en særling og original, en »nar«, der følte sig bedst til mode i selskab med dem, der var yngre end han selv. Sandheden var måske, at han ejede noget, som andre mangler for at kunne opleve glæden ved livet. Han var født i Svendborg i 1868. Hans hustru, med hvem han havde to børn, Karen og Hans, fik ikke hans værk at se, idet hun døde nogle år tidligere.

Af skikkelse var Thorvald Hansen nærmest en kæmpe, som var i besiddelse af en enorm fysik, uden hvilken han næppe kunne have præsteret det, han gjorde. Han var samtidig i besiddelse af en englelig tålmodighed, idet han lod tiden, sammen med økonomien, være afgørende for, hvornår han kunne påbegynde udførelsen af sit projekt. Til sit tårn sparede han sammen ved at lægge 10-ører, 25-ører og 1-kroner til side af sin fortjeneste som cykel- og træskomager. Mønterne lagde han hver for sig i små rum på en hylde over værkstedsbordet!

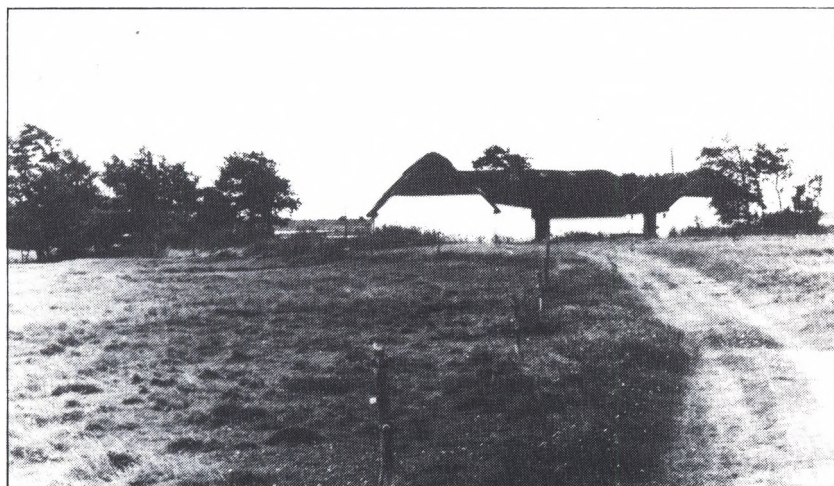
Kom man tæt ind på livet af Hansen – hvilket kunne ske i en fortrolig stund – følte man måske nu og da, at han bar på noget, som han aldrig fik gjort op med. Måske havde han i sit stille sind længe gået med drømmen om at være noget for andre. Hans påfund med at bygge et tårn var måske til syvende og sidst resultatet af et ønske om at efterlade sig et minde, som kunne være til glæde for efterslægten.

*På pladsen, hvor »Strygeren«
tørrede sine lersten, byggede
Thorvald Hansen senere
foruden tårnet tre beboelseshuse
– som her vist. Vejen til tårnet
har fået navn efter den geniale
bygmester.*

De levede som i gamle dage

De små, karakteristiske læsøhuse, der gennem tiderne har pyntet i landskabet og forskønnet idyllen langs med vejene rundt om på øen, bliver mere og mere sjældne og er ved at være en seværdighed. Kommer man forbi et sådant enligt hus, standser man uvilkårligt for at tage det nærmere i øjensyn, fordi det ved sin sjældenhed virker tiltrækkende, ikke mindst måske på grund af de folk, der bebor det eller har boet der. Det er, som om stedet har noget at sige os om en tid, vi ikke har kendt. Måske har der været knyttet en skæbne til det, eller det har slet og ret været ramme om et enligt menneskes tilværelse, og man prøver at forestille sig vedkommendes færd.

Søskendeparret Blom's ejendom set nordfra.

Der tales endnu om dem, som havde deres egen måde at forme deres tilværelse på. Når man besøgte dem, var det ofte som at vende mere end hundrede år tilbage i tiden. Sådan oplevede jeg mit besøg hos blandt andre søskendeparret Agatha og Ole Blom, hvis lille husmandssted lå syd for Kokvad i Byrum. De to var fælles om det lille sted, der var deres barndomshjem, og fælles var de om at bevare det gamle, der prægede deres hjem. Jeg tog ud til dem en af de første dage i høsten.

Mellem de stråtækte huslænger blev jeg budt velkommen af en lille, rappe andeflok, mens der lød sørgmodige bræg inde fra den dunkle fåresti i stalden. To får og en vædder hørte til besætningen. Og den besøgende undgik ikke at fornemme den hjemlige hygge, der var omkring søskendeparret Agatha og Ole Bloms gamle hjem. Men for vædderen var denne dag skæbnesvanger. Den skulle slagtes, fordi den var begyndt at blive voldelig over for fårene, fik jeg at vide, da jeg var nået indenfor. Man ventede blot på slagteren skulle komme.

Mens Agatha ventede med kaffen, gav hun sig til at rede sengen, og da det var gjort, løftede Agatha hunden, der var for gammel til selv at foretage springet op på sengen, der var så høj, at der lige var plads til hunden mellem dynen og loftet. Fra bordskuffen tager Agatha nu en brødkniv frem og giver sig til at smøre brød til kaffen, og da hun er færdig, havner kniven i skuffen

En kaffetår før vædderen skal slagtes. T.v. Halvor Christensen.

igen. Det kom lige til at passe, for nu blev der banket på døren, og Halvor Christensen, der skal slagte vædderen, sætter sig ind på den hårde slagbænk langs med væggen. For vædderen er minutterne nu let talte. Hvis vædderen havde kendt sin begrænsede levetid, ville den sikkert have forsøgt at gøre afbigt for sine handlinger.

Mens snakken går, stopper Ole Blom sin pibe og kaster nu og da et blik over urtepotterne gennem de små vinduer, der vender mod syd. Den brede armstol, han sidder i, og slagbænken, som Agatha og Ole har sovet i, da de var små, er et levn fra forældrenes og sikkert også bedsteforældrenes tid.

Begge dele er med til at forstærke indtrykket af, at stuen, vi sidder i, er meget gammel. Alt er uforandret fra dengang Agatha og Ole var små og deres forældre levede, og sådan ville de to søskende stedse vedblive at bo – delende mellem sig hverdagen på godt og ondt. Med til inventaret hører også bilæggerovnen, der på sine høje ben rækker et stykke ud på det sandskurede bræddegulv. Mange er de læs af tørv, Ole har gravet, og de læs af lyng, Agatha har slået, til at fyre i bilæggeren med. Sommer efter sommer, i brændende sol, sled de på Rønnerne med lyngle og tørvespade, lige fra Agatha var en ung pige på 18. Ole var fire år yngre.

Da vi rejste os fra kaffebordet, tænkte jeg på at gå i forbøn for vædderen, da det forekom mig at være et lidt spinkelt grundlag, det stakkels dyr skulle af med livet på, men jeg forstod, det var omsonst. Da vi begiver os til eksekutionsstedet, har Agatha fjernet sig, hun vil dog trods alt ikke overvære vædderens famøse endeligt. Ole har gravet et hul i jorden, og det er ikke så mærkeligt, at dyret stritter imod, da de to mænd trækker af sted med det. Et kort smæld, og vædderen synker stendød til jorden. De dele af vædderen, der kan bruges, ender ikke i hullet, dem sørger Halvor Christensen for at fjerne. For Ole og Agatha er det tid at komme i marken, hvor noget af kornet venter på at blive mejet, og andet er klart til at blive kørt i lade.

Man skulle sikkert lede længe for at finde et landbrug, hvor der ikke anvendtes maskiner til at udføre markarbejdet. Men hos Agatha og Ole Blom udførtes det med hånd- og legemskraft. Og så havde de endda bedre tid og måske mere ro over sig end mange, som har maskiner til rådighed. Det var ikke underligt, at de med en vis stolthed fortalte om, hvordan de høstede al kornet med le og kørte det hjem på trillebør. Den sommer mejede Ole 53 travet med le, mens Agatha bandt hvert neg med hænderne. Hele kornhøsten på en sommer kostede dem kun 1,85 kr. til køb af en strygestik til leen.

Det var et hårdt job at svinge leen, og nogen let bestilling var det næppe heller at gå bagefter med »kratten« og binde alle negene, ca. fem hundrede

De to søskende var tilfredse og stolte over deres arbejde.

Ole og Agatha Blom med leen og kratten.

om dagen. Det gode var, at de to søskende holdt af det. De resonnerede som så, at de havde ingen skade af det, tværtimod. For dem var det ikke jaget efter penge, men glæden ved at arbejde med jorden, der betød noget i tilværelsen. Ole udtrykte det på denne måde: – Far sagde altid, at han kunne lide det, og vi har det på samme måde; det er den nære kontakt med jorden og dens afgrøder, der giver glæde ved arbejdet – vi giver os tid til at beundre og skønne på de gaver, naturen har givet os. Man kan beundre et teknisk apparat, men selv om dette er aldrig så snildt, kan det ikke opveje den glæde og tilfredsstillelse, som håndens arbejde giver.

– Tag et kornstrå i hånden, fortsatte Ole, betragt dets aks og se, hvor kompakt og lige alle kernerne sidder i række; det er en fryd, som kalder på noget værdifuldt, noget som de fleste af os er ved at glemme. Desværre er tiderne blevet sådan, at vi får større udgifter i stedet for mere indtægt, når vi selv udfører arbejdet, i stedet for at tage maskiner til hjælp, og det fratager os ærligt talt lysten til at fortsætte på den gamle manér.

Søskendeparret Blom's landbrug var på seks tønder land og en god besætning på fem køer. Med nøjsomhed og de fordringer, de stillede til livets oprettholdelse, kunne det lige have slæbt af. Men Ole gik ud som tækkemand og tørvegraver for at stive økonomien af. Der var få tørvegravere som Ole Blom. Han var en af de skrappeste til at grave de gammeldags læsøtørv – han havde næppe tal på, hvor mange vognlæs det var blevet til. Når vinteren kom, tog de begge fat på kartningen af fåreulden og spandt den på deres egen spinderok. Hvad de derefter fik udrettet med strikkepindene i vinterens løb, var ikke småting. Hver for sig strikkede de deres egne strømper, vanter, undertøj og trøjer, som Ole havde megen gavn af, når han vinterdage i alskens vejr kørte mælken til mejeriet et par kilometer fra hjemmet – på trækvogn.

Den dag kom, da Agatha måtte give op. Hun var da 69 år. Få havde slidt som denne kvinde, hvis hele liv var uløseligt knyttet til barndomshjemmet. Efter hendes død blev Ole's verden en helt anden, han mistede til en vis grad livsmodet, for han og søsteren havde i en menneskealder været uadskillelige. Men heldigvis havde han ikke mistet sin humoristiske sans, den havde han i behold endnu, da jeg besøgte ham et par år senere for at slå en handel af med ham. De ting, der havde tilhørt Agatha, brød han sig ikke mere om, de mindede ham hele tiden om søsteren, som nu var ude af hans liv.

Da jeg en dag stod og manglede en trillebør med fladt lad, kom jeg i tanker om, at Ole Blom havde to trillebører. Den af Agatha's havde han sikkert ikke brug for mere, da han nu tilmed måske gerne ville af med den. Fra Ole fik jeg

Det var træls arbejde, men Ole og Agatha var glade derved.

Der var lang vej at køre med trillebør med læs.

tilsagn om, at jeg kunne komme ud og besigtige den, hvis jeg ville give den pris, han forlangte for den. Så stod jeg der altså endnu engang – ved Ole Blom's lille slot. Men denne gang følte jeg, at der var sket en forandring. Noget af det, der manglede, var fjerkræets hyggelige skræppen og snadren i gården.

Der var groet græs over stedet, hvor vædderen lå begravet, men jeg huskede det endnu, for jeg var jo med til begravelsen og den forudgående eksekution. Stakkels vædder, der havde måtte bøde med livet, fordi den havde villet puffe sine medskabninger. Fra køkkenvinduet havde Ole diskret overvåget min ankomst og kom nu ud med et stort smil – sikkert med udsigten til at slå en god handel af.

Vi skulle ind, så vi kunne sidde og snakke om det. Udenfor, mellem huslængerne, hvirvlede den kølige efterårsvind. Lidt efter sad vi inde i den gamle stue. Her var alt blevet anderledes. Bilæggeren og slagbænken var borte, i stedet stod der en olie-kamin og et fjernsynsapparat, der virkede som fremmedelementer i denne gammeldags atmosfære. Mod syd gled floden forbi, og bagved den hævede lyngdraget på Rønnerne sig mod horisonten.

Så nær ved måtte jeg spørge Ole, om aldrig han tænkte på dengang, vi gik der ude og passede køer. Men svaret var negativt. For ham lå den tid gemt bag glemselens tågeslør. Der var siden sket ting, som havde trængt sig mere på og havde fordunklet minderne om barndommen, som ikke længere formåede at kaste lys over tilværelsen. Han mente, han var blevet uretfærdigt behandlet af mennesker, som var trængt ind på hans enemærker. Det, Ole var mest glad for nu, var hans nyanskaffede telefon.

Så skulle vi ud i laden til trillebørene, hvor en duft af halm slog os i møde, og det tog lidt tid, inden den, jeg skulle have, blev fisket frem. Det var den, hans søster havde kørt med. Den var gemt godt hen. Først nu så jeg, at den var grønmalet og havde jernring omkring hjulet, der var af træ, men netop deri så jeg, at der var en ikke ringe værdi – også som raritet. Og så var der også det, at Ole forsikrede mig, at den ikke kunne punktere som hans egen, der var gummihjul under.

Efter Ole's forudgående understregning af den kendsgerning, at han ikke havde noget at bruge trillebøren til, og at han heller ikke brød sig om at beholde den, da der ikke var nogen til at køre med den, mente jeg at kunne tillade mig at indskyde, at det i så fald måtte være logisk at forære mig den, for at hjælpe ham af med den. Men den gik ikke. Prisen havde Ole sat, så jeg måtte pænt punge ud! Men vi var begge tilfredse med handelen. For, som Ole sagde, hvad er hundrede kr. i dag. Derefter skyndte han sig ind i varmen,

han ville fra køkkenvinduet se mig drage afsted med trillebøren, som Agatha ikke alene havde høstet med, men også kørt mælk med til mejeriet, når Ole var ude at tække huse.

Ni år boede Ole Blom alene, indtil han, 74 år gammel, døde i 1982.

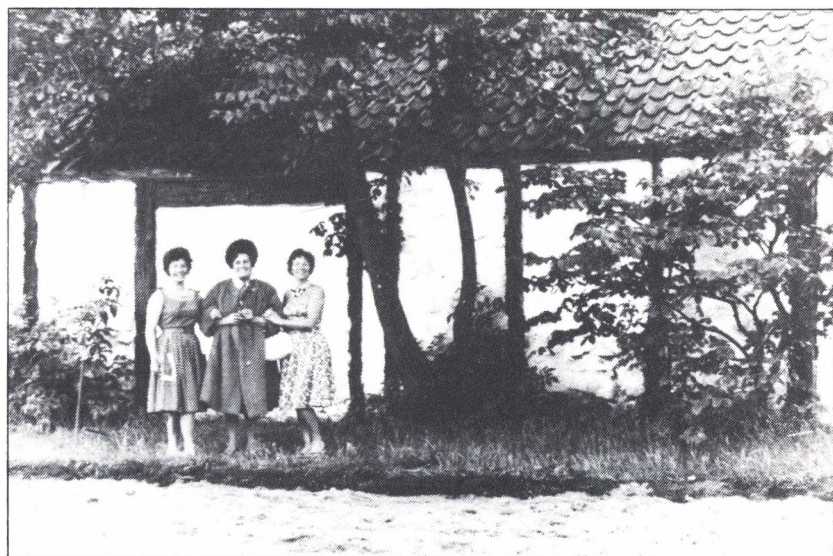
I en menneskealder havde Bloms siddet ved det samme bord.

Da Agatha og Ole ikke længere magtede at grave tørv, måtte de til at fyre med træ.

Den geniale smed

Den gode, gamle smed. Ham der skoede heste og smedede landmandens plov og harve. Han er for længe siden ude af billedet. En poesi og en kultur forsvandt, da smeden slukkede sin esse og lukkede porten til smedjen for sidste gang. Gennem tiderne havde smeden og hans virke været med til at præge livet i hverdagen, dér hvor han havde sin smedje langs med vejen. Der var engang ikke så få smedjer på Læsø. Nogle af dem havde i tidens løb haft forskellige ejere, men romantikken bevaredes omkring stederne, der ligesom

Smedens datterdatter, Anna Lund, mellem sine to døtre, Muddi Zytsema og Mira Molnit, ses her uden for den gl. smedje.

fik liv, når den sprøde klang fra ambolten lød ud over landskabet. De huskes endnu de fleste af de gamle smede. Pudsigt nok skal man helt tilbage til århundredskiftet for at finde ham, der siden har været mest omtalt. Men han var da også usædvanlig. Han, der hed I. C. Jensen og havde sit lille smedehus i Byrum, var ikke så lidt af et geni. Man ville måske helst kalde ham en original. Der var i hvert fald ingen som han. Sikkert grunden til, at man ikke har nænnet at rage smedjen ned.

Når man kommer gennem Byrum, kan man næppe undgå at lægge mærke til det lille, grå stenhus, som svækket af alder synes at støtte sig til den ligeså lille gulkalkede bygning, der i sin tid var bagermester Chr. Thøgersens beboelseshus. Disse to huse har måske ligget der i hundrede år, tæt ved vejen, og hører uden tvivl til de ældste bygninger, som er tilbage i Byrum.

Det var i det grå, af fortiden mærkede stenhus, den legendariske smedemester, kaldet Kresten Jensen, havde indrettet sig, og hvor han skabte så stor opmærksomhed om sin person. Man kaldte ham den store smed – han bar også tilnavnet den glade smed, for smed Jensen var både stor og glad.

Med det hygiejniske tog han det vist ikke så nøje. Han havde ikke fine fornemmelser. Han havde kone og børn boende i Østerby, en halv snes kilometer borte, men for det meste logerede han på smedjens loft.

Sin hustru besøgte Kresten Jensen kun en gang om ugen, da det var lang vej at gå til Østerby. Dengang – for snart hundrede år siden – gik man ikke af vejen for de lange spadsereture, men da det tog tid, kunne smeden dårligt nok nå at gøre turen hver dag. Han havde iøvrigt sin første smedje i Østerby, hvilket sikkert var den reelle grund til, at hans hustru blev boende der. Fakta var, at smeden ikke var rigtig tilfreds med de lokale forhold, hvor han havde sin smedje, så han foretrak at bygge en ny smedje i Byrum, på trods af at han så skulle gå den lange vej frem og tilbage mellem smedjen og hjemmet.

Den store, glade smed var afgjort et geni på sit felt. Men han var også kendt for sine pudsigheder. Der fortælles mange anekdoter om ham i forbindelse med hans arbejde og væremåde. Skønt primitiv i sin levevis, regnedes Kresten Jensen for nærmest at være en kunstner på forskellige områder inden for sit fag. Den store smed var en sand mester i at lave signeter, som han havde vidtkendt ry for, og han havde stor afsætning af dem. Desuden var han kendt for sine plovskær, som han selv fremstillede i sin primitive og enkle smedje. Når han havde lavet nogle stykker, rejste han over på fastlandet og solgte dem der, på denne måde fik mange vendelboer kendskab til hans varer.

Hvis man skal tro folkemunde, så var den store smed ikke mindst kendt

Smeden havde ikke langt til Den gamle Kro.

for sin påklædning, som ikke var helt almindelig: Han gik med flere skjorter på ad gangen, for når han skulle skifte, eller rettere have en ren skjorte på, trak han ikke de snavsede af. Han havdesåledes ofte op til syv skjorter på samtidig. Sin originalitet viste den populære smed også på anden måde. Når man således talte med ham, brugte han som regel at forme sine sætninger til verslinjer, og helst så de rimede. Hans påhit var udtryk for en lyst til at være morsom og få de andre til at le. Det siges virkelig at han også lavede digte.

Når de unge karle fra Læsø om foråret skulle ind og være soldat, og den store smed samtidig skulle gøre rejsen med i forretningsfremfør, blev de unge mænd som regel fulgt til damperen i Vesterø af deres kærester. Når smeden kunne se, at det holdt hårdt på med afskeden mellem de unge, trøstede han pigerne med ordene: »I skal ikke være kede af det, piger, jeg kommer snart igen«. Hans muntre bemærkninger virkede altid smittende.

Det var som nævnt næppe under de mest hygiejniske forhold, den glade smed levede i sin smedje. Efter dagens arbejde, ved sengetid, kravlede han op til kulsækkene på loftet over smedjen, der uden tvivl må have været meget tilsodet fra essen nedenunder. Forinden havde han måske været en tur på kroen, den gamle med bindingsværk og tangtag, der lå lidt over et stenkast fra smedjen. Her gik det ofte lystigt til, sagde man. Der var hyggeligt i de små, dunkle krostuer hos madam Nielsen, som dengang ejede kroen, der

Tållede heste. Billedet fra »Hulbæk« i Byrum.

ikke havde noget dårligt ry på sig, og ingen af gæsterne var ligefrem drikfældige. Men det hændte dog, at stemningen hen på aftenen blev løftet. Engang måtte den store smed køres hjem på trillebør – om det var for sjovs skyld, et påhit af smeden selv, eller om han virkelig var beruset, vides ikke, men forfalden til spiritus var den glade smed ikke.

Den gæve smedemester Kresten Jensen efterlod sig fra sit ægteskab med sin hustru Andrine, der var fra Vendsyssel, muligvis Thorshøj, otte børn: Marie, Anfeldt, der druknede på havet som ung, Viktoria, Thora, Kristine, Olga, Herta og Peder, de fleste af dem bosatte sig i Frederikshavn, kun én blev på Læsø: Peder Jensen, der var fisker i Østerby. Efter den store, glade smed fra Læsø findes der således adskillige efterkommere, hvoraf nogle har sommerhus på Læsø. Men ingen synes at have gjort noget for at bevare smedjen intakt. Den ligger der stadig på sin gamle plads – omend i forfalden stand. Muligheden for at frede smedjen har været på tale, men der er ikke meget, der tyder på at dette minde efter en original smed vil blive bevaret...

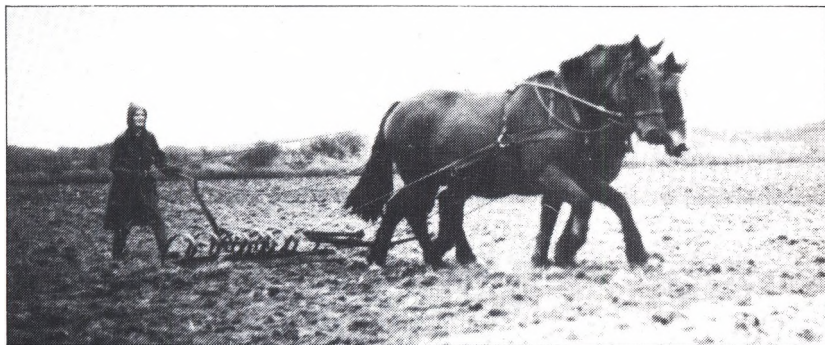
Hvis den store smed havde levet godt et halvt hundrede år senere, ville han have set sit fag i færd med at smuldre. Smeden, der lagde jernringe om vognhjul og skoede heste, var ved at blive overflødig. Med hestene forsvandt også smeden, moderne landbrugs- og andre maskiner fjernede hesten fra marken

og fra vejene. Hvad trækraften angik, kunne hesten erstattes med maskiner, men disses »vrinsken« er knap så følelsesbetonet og poetisk som hestens.

Den årlige taksationsdag på Læsø var den dag, hvor der – foruden det daglige syn på mejeripladsen – var størst lejlighed til at se heste. De bragtes ind til markedspladsen ude fra gårdene for at blive takseret af de lokale taksationsmænd. Ofte var det ligefrem et helt skuespil, der oprulledes på pladsen ved forsamlingshuset i Byrum, når hestene stod i lange rækker. Tit var de ledsaget af små dansende føl. For mange af karlene, som tjente på gårdene, betød taksationsdagen tit en kærkommen og nem lejlighed til at komme en tur til »staden«, og man fik sig en snak med folk, som man ellers ikke så til hverdag. Jo, vist var der liv, når der var heste på vejen.

Hos smeden stod der næsten altid heste bundet til bommen udenfor smedjen og ventede på at blive skoet, og imens gik kusen i butikken og handlede. Det duftede af brændte hove, når den varme hestesko skulle passes til, mens slagene fra hammer og ambolt fortalte om stor aktivitet inde i selve smedjen. Det var for det meste om formiddagen, når landmændene var på mejeriet med sødmælken, der var travlhed for smedene, der somme tider også havde besvær med en hest, som ikke var villig til at lade sig sko og i protest langede bagbenene ud efter den smed, der skulle have fat i det ene bagben for at få skoen lagt på. .

På marken blev der ligesom fattigt, da hestens prusten og vrinsken ikke længere lød som en strofe i et landskabs symfoni af mange andre kendte lyde, der såede fred i sindet. Det er ikke underligt, at hesten har stået model, er blevet benyttet som symbol til mange ting, der på en eller anden måde skal appellere til menneskets opfattelse af, hvad der er smukt, harmonisk, stærkt og sundt.

Marie Sørensen, Vesterø, i marken med hestene for år tilbage.

Det var altid et stolt og ædelt syn, når manden og konen ude fra en af gårdene kom agende til købmanden for at gøre indkøb. Hvis ikke hestene skulle sættes ind i mejeriets eller Brugsens stald, blev tømme bare viklet omkring drejetøjet på vognen, og det blev ofte til en urolig skraben med hesteskoene i vejen, hvis det varede for længe med at handle. Kusken havde tillid til hestene, en tillid, der syntes gensidig. Hestene var nyttige dyr i den daglige bedrift på gårdene.

Hestene er værdige repræsentanter på dyrskuet i Byrum.

Der var præriestemning ved dammen, når en rideklub besøgte øen.

»Da Frits ikke ville til kirke«

Når der tales om heste, hænder det, at jeg mindes en pudsig episode, som fandt sted engang, da jeg skulle køre to ældre damer i jumbe til kirke. Men jeg var faktisk ved at have glemt denne næsten pinlige affære, da jeg en dag så et gammelt billede. Det viste en gruppe syende skolepiger og deres sylærerinde. De var fotograferet på stendiget ved den stråttækte skole i Byrum. Og det fik mig til at kigge en ekstra gang på lærerinden – en høj og slank, ældre dame, der med sit aristokratiske udseende og sin fornemme måde at føre sig frem på, sikkert ville have gjort det let for hende at komme ind ved hoffet som guvernante. Men nu var hun blevet sylærerinde i Byrum.

Det var rigtig nok. Det var Dagmar Thøgersen. Hun var nemlig en søster til min tidligere husbond, bagermester Chr. Thøgersen, hvis to, tre eller var det fire køer, jeg havde vogtet, når de var på græs i »Kokvadhulleerne« syd for Byrum, hvor »Strygeren« hentede materialerne til sine lersten. Herfra mindes jeg især lærkesangen og frøernes kvækken som en af naturens skønneste symfonier. Nu huskede jeg også, at frøken Dagmar Thøgersen var en af hovedpersonerne i det »drama«, som udspillede en sommersøndags eftermiddag, og hvori jeg selv var involveret, da jeg som 17-årig tjente på »Krogbækgaard« i Byrum. Det var en skøn gammel gård med fire længer, en mønstergård med mange køer, fire heste og tre karle og en pige. Et sted hvor tyendet havde det som blommen i et æg, men aldrig kom ind på livet af herskabet, et usædvanligt par, hvis indbyrdes forhold man forblev uvidende om. Hvem af de to, der var gårdens retmæssige ejer, vidste ingen. Dog kom den rette sammenhæng vist for en dag, da gården nedbrændte under omstændigheder, der vel aldrig blev opklaret.

Det var imidlertid ingen hemmelighed, at det var den kvindelige part, som førte kommandoen, dog uden at hun blandede sig i gårdens daglige drift. Den

blev varetaget af den mandlige part, og så vidt jeg husker, strakte det sig kun til et kort besøg i stalden hver formiddag. Man hørte dem aldrig blive nævnt ved andre navne end Jostberg og Bukhave. Hun hed i virkeligheden Hedevig Laura Kristensen og var fra Snøde sogn på Langeland, mens han var fra Bovbjerg ved Holstebro og hed Hendrik Rudolf Bukhave Christensen. Hun var en kvinde med ben i næsen og altid parat til at gå ind for en retfærdig sag. Disse ædle karaktertræk var uden tvivl med til at bestemme hendes omgangskreds, der ud over den tidligere perlefisker Guldbrandt Eriksen og sylærerinden Dagmar Thøgersen, kun omfattede ganske få.

De passede for det meste sig selv og havde ingen uvenner. Engang imellem inviterede de nogle få venner til kaffe eller jordbær, eller begge dele, og så hyggede man sig under de gamle tangtage på Krogbækgaard. Såvel på Krogbækgaard som hos Guldbrandt Eriksens i »Hjørnepryd« havde man et orgel stående i stuen, som Bukhave næsten var selvskrevet til at spille på for gæsterne; han havde forøvrigt ingen gehør, men det gjorde ikke så meget, da han spillede efter noder. Der var bare det ved det, at han nu og da følte trang til at synge med, hvilket faldt uheldigt ud, da han ikke kunne synge en linje rent til ende, hvadenten det nu drejede sig om »Velkommen lærkelil« eller »Det var en lørdag aften«. Selvfølgelig lod gæsterne som ingenting, man ville bare have det rart sammen.

Det var ved en sådan komsammen et af stederne, at frøken Jostberg og frøken Thøgersen aftalte, at de den følgende søndag ville til gudstjeneste i Østerby kirke, hvor to evangelister fra fastlandet netop skulle tale – den ene hed vist Fjeldsted. Galant stillede Bukhave hest og jumbe til rådighed, mens Jostberg bestemte, at jeg skulle være kusk, vist nok fordi jeg stod højt hos den rare, ældre dame, og jeg var vant til at køre til mejeriet med »Frits« for en gig, sådan en to-hjulet vogn netop beregnet til en hest som

Forfatteren som 17-årig.

Frits, der havde fremmed blod i sig, jugoslavisk eller russisk, og så var den ikke særlig stor.

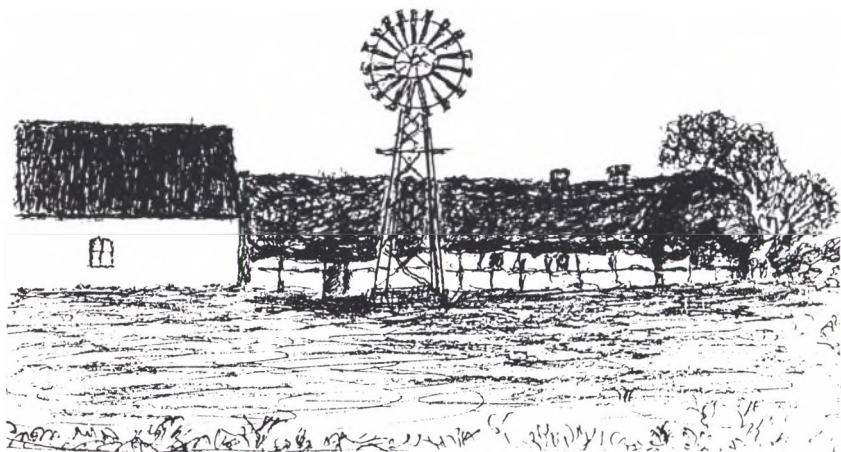
Da vi skulle afsted over middag, og jeg stod og var ved at spænde Frits for jumben, kom Bukhave løberdté med sin flotte, gule kørepisk. Han, der ikke nøjedes med at drikke af det rene vand fra brønden i gården – han havde nemlig også sin vennekreds – var endnu i lystig stemning fra aftenen før. Jeg havde et par gange tidligere forgæves forsøgt at låne hans dyre pisk på mælketuren om søndagen, for da var vi karle også pænere i tøjet. Men nu kom han selv og tilbød mig den, idet han sagde: »De skal jo ud og køre med damer« – det lød fornemt, men der blev altid sagt »De« mellem folkene og herskabet. Der var næsten ingen ende på Bukhaves deltagelse, da Jostberg og jeg jumbede ud gennem den søndre port med de århundreder gamle, tjærede stolper, og han vinkede og ønskede os god tur – som om det blot gjaldt om at få os afsted.

Vi var kørt i god tid, for der var godt en halv snes kilometer til Østerby. Vi skulle tage Dagmar Thøgersen op ved missionshuset i Byrum. Mens vi var alene i jumben, benyttede Jostberg sig af den givne lejlighed til at betro mig noget, som ingen andre vidste: Hun var enejer af Krogbækgaard, Bukhave var kun bestyrer. Hun havde fået ham gennem en annonce i Kristeligt Dagblad. Senere fik jeg at vide, at han var hendes nevø.

Det var såmænd også mig ligemeget, og jeg havde faktisk glemt vor lille private samtale, da vi holdt ved Missionshuset, og den høje Dagmar Thøgersen, med en elegance, som var en dronning værdig, steg op i jumben til os og tog plads ved siden af Jostberg, lige over for mig, der faktisk var lidt stolt over at være ansvarlig for, at de to frøkener kom velbeholdent til Østerby og hjem igen. Jeg havde dog ikke garanteret for noget, hvilket viste sig at være ret heldigt. For efter et kvarters kørsel begyndte det »drama« ingen havde forudset ville ske.

Vi var kommet et stykke ud i Bouet og sad og nød det smukke naturlandskab langs med kysten. Pludselig stoppede Frits op midt på vejen, som om en usynlig hånd havde bragt ham til standsning. Intet kunne få den lille hest igang igen. Den blev stående som naglet til stedet. Det var et af de sjældne luner ved heste, der her blev demonstreret. Mens damerne drøftede muligheden af, at Frits kunne være tørstig, og om at få ham til vands nede på strandengen, kom jeg i tanker om, hvad der engang var blevet mig fortalt, nemlig at der for mange år siden var en, som »gik igen« ved »Være Bro«.

En mørk efterårsaften var en mand blevet påkørt af en hestevogn ved »Være Bro«. Uheldigvis faldt han i strømmen og druknede. Efter den tid

»Krogbækgaard«, den gamle, blev også kaldt »Krobækki«.

kunne hans genfærd optræde der på stedet, når det var mørkt, og stille sig på vejen foran hestevognene, så hestene stejlede og blev bange, hvorefter »han« forsvandt lige så pludselig som »han« var kommet...

Men vi var jo kommet over Broen, uden at der skete os noget i den retning. Det med tørsten lød ikke helt urimeligt. Vor gode hest havde måske set konen, der trak af sted med sine får nede på engen. Så Frits blev spændt fra og trukket til et vandhul. Men han lod det klare, friske vand urørt. Med spændt forventning til, hvad der nu ville ske, blev Frits spændt for jumben igen, og vi satte os atter op i køretøjet. Men situationen var den samme. Frits var ikke til at rokke, så længe vi holdt retning af Østerby, først da jeg trak i tømme for at vende om – der var ikke andet at gøre – begyndte det stædige dyr at lystre, for nu vidste Frits, at det gik hjemad.

En skuffelse var det, at vi havde tilbagelagt to tredjedele af vejen, uden at have fået noget ud af det. Det kunne ikke nægtes, at situationen havde et lidt komisk skær over sig. Det var ikke let at vide, hvad der gik af den ellers flinke Frits. Lidt dramatik og en oplevelse rigere kom der dog ud af det. Det var flovt at skulle fortælle Bukhave om vor mislykkede færd. Men én ting var sandt: hans pisk havde ikke lidt nogen overlast, men den havde jeg jo også kun med for et syns skyld.

Vel hjemme igen på Krogbækgaard fik vi en overstrømmende modtagelse af Bukhave, der havde benyttet sig af vort fravær til at tage på en af sine visitter hos venner, som ikke hørte til den lidt »finere« Jostbergs omgangskreds. For første og eneste gang, i den tid jeg tjente hos Jostberg og Buk-

Jostberg og Bukhave, da de var flyttet fra gården.

have, fra jeg blev konfirmeret til jeg var 18, spiste jeg med dem i køkkenet; de andre tjenestefolk havde søndagsfri. Til aften fik vi noget med høns, og Bukhave, der under måltidet var i spenderhjørnet, lagde de ben, han netop havde afgnavet, over til mig, og da Jostberg, med et undskyldende smil til mig, tog benene tilbage til hans tallerken, genoptog Bukhave afgnavningen af de samme ben.

Dagen efter gik livet sin vante gang på gården. Men fra den dag stod det gamle »Krobækki« kun et par år. Klokkeren to, den 8. november 1929, oplystes nattehimmelen over Storhaven af skæret fra et flammende ildhav. Krogbækgaard stod i lys lue. Det var som om noget ondt ramte den gamle gård denne nat. I den stride blæst nedbrændte gårdens fire længer hurtigt. Det sidste, der bukkede under for ilden, var vindrosen, der i adskillige år havde været gårdens eneste trækraft. Den havde startet sig selv, og med ilden flammende fra dens sejl snurrede den som en kunstig sol. Et på en gang dramatisk og imponerende skue, som gjorde et stærkt indtryk på de mange, der havde samlet sig ved brandstedet.

Da jeg få år senere besøgte Jostberg og Bukhave, stod der et nyt »Krobækki«. Men jeg savnede alt det, som havde været ramme om deres liv og hverdag. De nye huse havde ingen sjæl. Min gamle madmoder og husbond syntes fremmede i de nye omgivelser. Sidst, jeg besøgte de to, var de flyttet til et lille sted ved Stoklundvejen, øst for Byrum. Nu var de faktisk gamle. Jeg fotograferede dem udenfor huset, og et par år efter døde frøken Jostberg – han, Bukhave, levede syv år længere. For ikke så længe siden sagde en af de gamle naboer i Storhaven: Vi savner Jostberg og Bukhave og det gamle Krobækki«. Billedet, jeg tog, bevarer jeg som et varigt minde om dem.

*Bukhave og
Jostberg
sammen med
fru doktor
Lippert og
dennes datter
Merete, som
er på besøg.*

Strandingernes mørke tidsalder

En bidende kold vinterdag kunne man fra Bakken i Byrum se en stiv hestevogn komme kørende med stærk fart sydpå ad Kokvadvejen. De, som havde hørt, at der i løbet af natten var sket en stranding syd for øen, så spændt efter køretøjet, til det var forsvundet ud over Rønnerne mod sydkysten. Det var knagende hård frost, og isen bandt havet på de lave grunde syd om Læsø.

På den tid – det var omkring 1920 – var en stranding blevet en sjælden begivenhed for læsøboerne, som ikke længere holdt så stærkt øje med, hvad det skete ude på havet omkring øen. Men under isvinter med havlæg blev der holdt udkig fra kirketårnet. Det var ringer og graver ved Byrum kirke, Karl Nielsen, der havde observeret, at et skib, en galease, sad fast i isen og var i færd med at blive skruet ned. Det reddede måske disse søfolk, at Karl Nielsen havde gjort det til en skik, når han var i kirketårnet for at ringe med klokken, med sin kikkert at holde øje med, om nogen var i havsnød.

Det var på høje tid, der blev sendt hjælp til havaristen med hestevogn, uden hvilken besætningen måske havde været fortabt. Det havde været en drøj tur. Søfolkene var våde og stive af kulde, og da køretøjet nogle timer senere vendte tilbage ad den samme rute, foregik kørslen med sneglefart – af hensyn til de skibbrudne, som lå i bunden af den stive vogn, pakket ind i halmsække og tæpper. Denne stranding var, så vidt vides, den sidste ved sydkysten, hvor redningsaktionen foregik ved hjælp af heste. Samtidig var det afslutningen på et bevæget kapitel af Læsøs historie, som ikke havde været uden spænding og dramatik.

For flere hundrede år siden skete der en umådelig masse forlis og strandinger ud for Læsøs kyster. Der kunne undertiden forekomme flere grundstødninger i løbet af en nat, og der udfoldede sig da livlig aktivitet ved kysten, når bjærgerne kappedes om at komme først, for at tilbyde hava-

Pakétbåden »Vesterø«'s stranding ved Danzigmanns Klit, 1963.

risterne assistance, ofte i buldrende mørke og under voldsomme vestenstorme. Men man lod ingen chance gå fra sig, beboernes trivsel var afhængig af last og vraggoods fra forliste skibe. Der blev spejdet fra hustagene efter strandinger, mens stormen peb om de ludende tanggårde og piskede sne og regn mod de små ruder, gennem hvilke det svage lys fra olielamperne kastedes ud i mørket. Ude på det oprørte hav blev der holdt udkig efter Læsø, som var en sand dødsfælde for skibene, der passerede forbi. – Som en gigantisk blæksprutte lå den flade ø og strakte sine lumske fangarme langt ud i havet og tog skib efter skib i sin dødbringende favn.

Når en stranding iagttoges, blev der straks sendt bud til Viborg domkaptels foged, der residerede på »Klitgaard« i Byrum. Læsø hørte i kirkelig og administrativ henseende under domkapitlet. Fogeden lod beskeden gå videre til bjærgerne, ved at man hejste signalfag, som kunne ses over det meste af øen.

Det var fogedens opgave at føre tilsyn med, hvad der blev bjærget i land af gods fra vragene, men det er højst tvivlsomt, om fogeden var til stede ved alle strandinger, idet bjærgerne var interesseret i selv at få så stort et udbytte som muligt og blive fri for den afgift, der skulle betales til domkapitlet af vragehøst.

Beboerne var således langt fra ene om at dele rovet fra de mange skibsforslis mellem sig. Indtil år 1239 havde Læsø været under den gamle lov, der

siger, at alle forstrande og alt, hvad der inddriver af vrug på disse strande, tilhører den danske konge. Store indtægter til trods afstod kong Valdemar dette år den kongelige vrugret til domkapitlet. Men læsøboerne havde dog alligevel den største fordel af strandingerne, idet kapitlets foged intet kunne udrette uden de lokale bjærgeres velvillighed. Disse fik herefter ikke alene ret til vrug, men også til bjærgelod, og havde desuden også ret til gode indtægter af de mange forkomne søfolk, der måtte betale for logi og kost under deres ufrivillige ophold på øen, hvor de ofte måtte bo i længere tid som følge af de skader, de havde pådraget sig ved forlis.

Rundt om på gårdene havde man ligefrem dertil indrettede rum stående parat til at modtage skibbrudne, og ofte kunne disse rum være fuldt besat af søfolk af så at sige alle nationaliteter. Mange af de søfarende blev på øen resten af deres tid, fordi mulighederne for at komme fra øen var små. Da der var mangel på folk til at dyrke jorden, idet mange af de mandlige beboere jo selv var søfolk, blev de ufrivillige gæster ofte boende og hjalp kvinderne med bedriften. På denne måde blev adskillige udlændinge giftet ind i læsøfamilier.

For de fremmede, forkomne søfolk, der måtte holde sig i alkoverne, kunne en nat være lang og pinefuld, når der efter en »vellykket« stranding blev festet i storstuen ved siden af. Nogle af dem var kommet til skade under for-

Kutterstranding ved Fyret i Østerby.

liset, andre havde fået koldbrand, og det var ikke sjældent, at én mistede tæerne eller endog hele foden. Med lægehjælp var det så som så. Før der efter indstilling fra kongen blev ansat en læge på øen, måtte man klare sig med en såkaldt »kvaksalver«, som ikke var så tosset endda. Han hed Mads Tveden og boede i »Hulbæk«, sydvest for Byrum, og han tog sig af de syge med så stor dygtighed, at øens birkedommer, Lars Hess Bing, sagde god for ham.

Det var undertiden svært for den travle Mads Tveden at nå rundt til de forskellige bosteder, når der var brug for hans hjælp, og det hastede. Så godt, som han nu kunne, tog han sig først af de steder, hvor det stod værst til med ulykker forårsaget af de mange forlis. Det var ikke uden grund, at den statelige birkedommer, Bing, der, som øens juridiske overhoved, fulgte begivenhederne på nært hold, havde lovord tilovers for Mads Tveden.

Med de få simple medikamenter, han rådede over, og det kendskab, han selv havde tilegnet sig, lindrede denne primitive læge sine patienters lidelser og foretog endda amputationer. Mads Tveden er senere blevet betegnet som kvaksalver, selv om han havde fortjent et bedre eftermæle. Mange læsøboere og fremmede søfolk havde ham at takke for deres liv. Der fulgte megen tragedie med de ofte dramatiske skibsforslis.

Nedsandet strandet fiskekutter ved Læsø.

Når tabet af menneskeliv blev gjort op, var dette altid det tungeste, men stundom blev det måske glemt, når der blev holdt fest og dans under tangtagene oven på en god stranding. Det var ikke ualmindeligt, at en havarist havde god forsyning af drikkevarer om bord. Nok havde den danske konge gennem sine forordnede på øen hånd i hanke med, hvad der foregik i nattemørke ved kysterne, når der var noget at redde fra en havarist. Men ingen kunne vel give garanti for, at disse sikkert tro tjenere ikke så en anden vej vel vidende, at udkommet for de primitive og isolerede øboere for en stor del bestod af, hvad der kunne tilflyde dem i form af vragsods.

En barkentines endeligt

En af de sidste større strandinger ved Læsø skete i 1963 sydvest for Alsdybet. Her satte en barkentine, »Zephyr«, sig fast på en sandbanke en af de sidste dage i marts. Den 60 år gamle barkentine, som efter sigende var den sidste i verden, var på rejse fra København til De kanariske øer. Den havde en noget blandet besætning. Kaptajnen var den eneste om bord, som var fuld befaren sømand. Men de var alle fælles om én ting: drømmen om at blive millionærer på kort tid ved at sejle turistfart med dollarstærke amerikanere mellem paradisisøerne.

Den gamle dame sprang læk af at hoppe og danse på den hårde bund. Man øste og øste for at holde vandet ude. Men forgæves. Håbet om at komme fri begyndte at svinde. Det var onsdag den 27. marts midt om eftermiddagen. Næste dags morgen kl. 7.30 gik kaptajnen, hans kone og fire af folkene i skibets motorbåd. Opsending af nødraketter var nytteløst i den tætte tåge. Med motorbåden kunne man ingen steder komme for is. De fire sprang i vandet, mens kaptajnen og hans kone blev i båden.

Situationen var på et tidspunkt ret kritisk. De fire fra båden måtte vade mellem isflager for at nå ind til land efter hjælp, og via Hornfiskrøn kom de til Aage og Karen Stoklunds gård. Skønt året var 1963, blev disse mænd taget imod og opvartet med varmt tøj og mad, på samme måde som for hundrede år siden. Men der var ingen brug for en Mads Tveden eller nogen birkedommer. Kaptajnen og hans kone var kommet helskindet i land, og derefter blev de seks af besætningen, som var tilbage på barkentinen, hentet i land af redningsbåden fra Vesterø.

Herefter var »Zephyr«'s skæbne beseglet for bestandig. Måske var det trods alt et held for de uheldige eventyrere, at den lange og måske ikke helt ufarlige rejse blev afbrudt allerede på så tidligt et tidspunkt. Sandsynligvis havde den gamle barkentine forlængst set sine bedste dage og kunne således

»Zephyr«'s styrmand, Bror Persson, blev fisker fra Vesterø.

have haft vanskeligt ved at klare sig under et eventuelt uvejr, den kunne være kommet ud for. Skibet, der oprindeligt var hjemmehørende i Sverige, skulle have været bygget om til turistskib, og besætningen havde hver indskudt et pengebeløb i foretagendet.

Da tågen lettede blev der valfartet til strandingsstedet af folk, som ville købe barkentinen. De heldige købere blev to læsøboere, der fik hele molevitten for en slik i betragtning af, at der om bord i havaristen fandtes gods, som skulle have sikret foretagendet en penge- og solrig fremtid under eksotiske himmelstrøg. Nu, da drømmen løb ud i sandet på en revle nogle få sømil syd for Læsø, mistede besætningen alt, hvad de havde haft med sig.

Det meste af sommeren stod den ellers så smukke barkentine på grunden. Der var noget stolt over skibet, som det stod der med sin rigning højt hævet

over horisonten, forladt af alt levende. Hele affæren bag barkentinens endeligt var på én gang både tragisk og komisk. Alligevel var der nok mest alvor fra starten bag det mislykkede togt, der endte med at gøre den gamle barkentine næsten verdensberømt. Måske lå der noget symbolsk i, at netop den sidste af denne type sejlere skulle ende sine dage på en sandrevle ved Læsø, hvor i hundredvis af fartøjer førhen strandede og forliste. En dag sidst på sommeren gik »Zephyr«'s master og ræer i havet, derefter varede det ikke længe, før skibet skiltes ad i to dele, som om det med et jættehug var blevet kløvet fra for til agter.

Af strandede søfolk på Læsø var Bror Person den sidste, som blev på øen for at begynde en ny tilværelse. Han faldt godt til blandt fiskerne i Vesterø havn, hvoraf nogle her ses på den gamle plankebro med fiskerhusene.

Strandingsfest hos Elias Grüner

Der findes endnu på Læsø beretninger om dramatiske skibsforlis, som har fundet sted for hundreder af år siden. Ofte er det ting, genfortalte eller håndskrevne, der er gået i arv gennem flere generationer. Det er heller ingen hemmelighed, at det undertiden gik lystigt til på gårdene, når bjærgerne samledes i hjemmene for at feste efter en stranding. Følgende farverige beretning om et strandingsgilde, der i året 1860 fandt sted på »Vanggaarden« i Vesterø, er gengivet efter et manuskript, jeg for en snes år siden fik overladt af fru Christiane Larsen, Vesterø mejeriby.

Det var en mørk vinteraften i året 1860. En forrygende snestorm jog over Kattegat, og mange skibe strandede og forliste ved Læsø. Den nat var de fleste læsøboere vågne, bjærgerne var alle på benene for at se efter strandinger. Om aftenen havde der været en af de »store« strandinger, hvorfra der var blevet bjærget en del kaffe og brændevin, som var dyre og sjældne varer på øen. Mens nogle holdt vagt ved kysterne, forlystede andre sig med de drikkevarer, der var blevet reddet i land fra det første forlis, og det gik da undertiden voldsomt til i storstuen på gårdene, hvor der blev holdt drikkelag natten igennem. Der blev drukket og danset, og ofte kom mændene i slagsmål og brugte deres endnu våde støvler til at slå hinanden med.

Et af de steder, hvor det den nat gik særligt muntert til, var den gård, hvor Elias Grüner boede, Vanggaarden i Vesterø. Her var nogle bjærgere forsamlet, og der kom i nattens løb flere til. Blandt dem var en fra en anden gård, han hed Kristian Person, men blev kaldt Kresten. Han var af sin kone blevet sendt til købmanden efter en dunk petroleum til lamperne, for at de ikke skulle sidde i mørke den hele nat, mens der blev ventet på strandinger. Men på vejen til købmanden skulle Kresten forbi Elias Grüners gård, og da han ikke kunne undgå at høre, at der blev festet derinde, gav Kresten efter for

fristelsen til at gå inden for og tage del i drikkelaget.

Kresten kom straks i løftet stemning og glemte både købmanden, som han ikke havde været hos endnu, og petroleum'en, for ikke at tale om konen og børnene, der sad i mørke dørhjemme. Men den ellers skikkelige Kresten nåede ikke at få skrulper i så henseende. Da stemningen var på sit højeste, blev døren pludselig revet op, og der stod Krestens kone, Maren Petersdatter, og i sin ene hånd holdt hun en forsvarlig kæp. Det var tydeligt, at hun var kommet for at hente Kresten, hun busede lige på mændene og skældte dem grundigt ud, fordi de havde holdt på hendes mand.

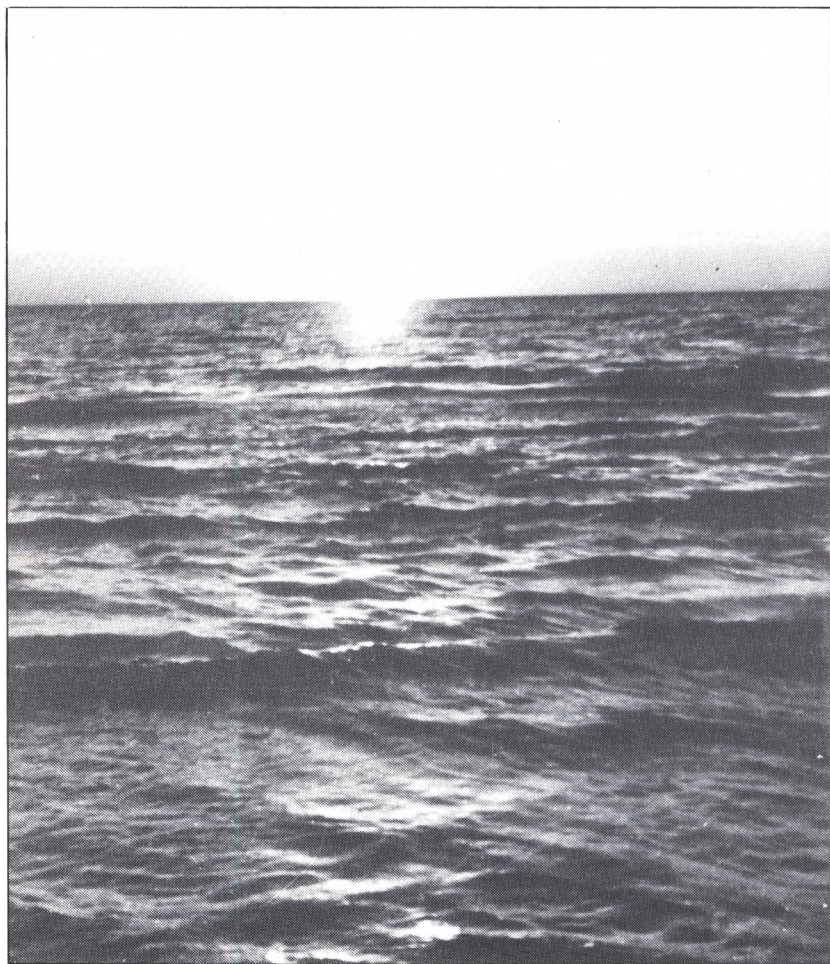
Til Kresten sagde Maren ophidset: »Og du, Kresten, kommer med mig straks; der er mørkt hjemme, børnene vræler, og køerne går løse i laden«. – Elias Grüner, der næsten ikke kunne styre sit høje humør, greb fat i Maren Petersdatter og svingede hende rundt på gulvet, idet han lovede hende, at hvis Kresten måtte blive, skulle hun, Maren, få en hel skinke og et glas mjød. Var Maren ikke vred, så blev hun det nu, hun knaldede sin stok i bordet med en sådan kraft, at krus og kopper dansede, hvorefter hun i arrigskab spyttede Elias Grüner lige midt i ansigtet.

Maren fik dog Kresten med sig hjem, hvor alt lå i mørke. Da de famlede sig gennem køkkenet, stødte de på noget varmt og låddent, som stod midt på gulvet. Kresten troede, det var et genfærd – han havde hørt så meget om gengangere – og i sin omtågethed troede han, at den onde nu var over ham. Maren var dog ikke længe om at konstatere, at uhyret var en af deres stude, der var kommet ind fra stalden. Studen havde først været en tur inde i stuen og gjort børnene så forskrækkede, at de grædende havde gemt sig under dynen.

Nu skulle Maren have tændt lys og bad Kresten om den petroleum, som hun havde sendt ham til købmanden efter. Men Kresten var jo ikke kommet længere end til Grüners, og der var petroleumsdunken stadigvæk. Så skulle en af dem afsted igen: »Din stodder! Nu går jeg selv og henter dunken, ellers risikerer jeg vel, at du ikke kommer tilbage«, skændte Maren. Da Maren atter stod i Elias Grüners stue, gik hun stærkt i rette med mændene, der ikke var blevet mindre højrostede: »Det var bedre, om I takkede Vorherre for, at det ikke er jer, som ligger lig ude ved stranden, i stedet for at sidde der og drikke jer fra sans og samling«. Men ingen hørte efter hende.

Stemningen var nu på sit højeste, og Elias Grüner var midtpunkt i det vældige drikkelag. Ingen af de tilstedeværende bekymrede sig hverken om Maren Petersdatter eller de afgiftsforpligtelser, der var forbundet med en stranding, aftenens udbytte skulle fejres, og Elias Grüner – han var i øvrigt ovre fra fastlandet – yndede at optræde som dagens mand og vimsede over-

stadigt omkring i sin uundværlige skødefrakke. Maren bad ham om at få petroleumsdunken, og da han fandt den og så, at den var tom, udbrød han: »Nej, nu har jeg i mine livsskabte dage aldrig kendt mage«. Han ville hælde noget i den, men da Maren så, at det var brændevin, rev hun dunken fra ham og forsvandt i hast ud af døren med den tomme dunk. Hjemme forkyndte en højlydt snorken, at Kresten var faldet i søvn, og studen var gået tilbage til sin bås i stalden. Maren fik ingen lys den nat, og da hun gik til ro, tudede stormen vedvarende.

Efter stormene faldt havet altid til ro igen. Her en solnedgang set fra stranden i Vesterø.

Fregatskibet »Aurora«'s skæbnenat

Næste morgen var snestormen endnu ikke stilnet af. Flere skibe løb på grund og nogle forliste totalt. Alle, som havde med bjærgning at gøre, var på tæerne; selv Kresten, der endnu var øm i hovedet af de knubs, Maren om aftenen havde givet ham med kæppen, var på udkig efter strandinger. Mens nogle havde travlt med at gøre op, hvad natten havde givet, begav andre sig til kysten, hvor der næsten altid var noget at hente. Ved en stranding nøjedes bjærgningsmændene undertiden i første omgang med at redde i land, hvad der fandtes af fortærbart om bord i en havarist, og særlig ivrig var man efter at komme hjem i varmen, hvis der viste sig at være godt med brændevin blandt de reddede effekter. Vraget lod man så ligge til dagen efter, når der var sørget for ophold til søfolkene, der ofte trængte til at komme under hurtig behandling for læsioner eller koldbrand.

Der fortælles endnu om dramatiske strandinger, der har fundet sted ved Læsø, og hvorledes søfolk satte liv og helbred til. Et af disse forlis fandt sted omkring midten af december 1799, da fregatskibet »Aurora« med den skotske kaptajn William Lind og den tolv-mands store besætning under en forrygende snestorm fra nordøst, stødte på grund og sprang læk, da det skulle passere østenom øen. Det oprørte hav flød med dravis, og kaptajn Lind og hans mandskab, havde intet valg, de var tvunget til at forlade havaristen. Først to dage senere, den 20. december, reddede de sig i land i skibsbåden. Den tragiske sandhed kom for dagen, da William Lind bagefter fortalte om forliset til den stedlige birkedommer og landfoged.

Da man fra skibsbåden var gået i land på øens sydside, var der kun tre af besætningen tilbage, kaptajnen, styrmanden og tømmermanden, de resterende var bukket under for kulden og havde sat livet til. Om morgenen den 21., da man drog ud for at lede efter omkomne, fandt man bådsmanden og

hans søn døde på isen. Dagen efter blev skibsbåden fra »Aurora« fundet, den var drevet over på sydvestsiden af øen, og der mødte folkene et trist syn: i båden fandt man liget af en lille dreng ved siden af kaptajnens kuffert. Om resten af besætningens skæbne kunne kaptajn Lind kun oplyse, at de én efter én var blevet kastet i søen fra skibsbåden, efterhånden som de døde af kulde og udmattelse. Han kom selv i land, men var alligevel så hårdt medtaget, at han døde to dage senere af sine lidelser, og den 27. december blev han begravet på kirkegården i Byrum sammen med bådsmænd og dennes søn samt den lille dreng, der blev fundet i skibsbåden.

Styrmanden var blevet stærkt angrebet af koldbrand og døde den 29., og dagen efter, den 1. januar 1800, blev han begravet i Byrum. Så nu var af folkene fra »Aurora« kun tømmermanden tilbage, og skønt han led af koldbrand i hænder og fødder, overlevede han – takket være den omsorgsfulde forplejning hos styrmand Taarups og en hjælpsom »læge«, der på uselvisk måde tog sig af de syge rundt om i hjemmene på øen.

Denne læge, hvis navn var Mads Tveden, udførte undertiden mirakler, skønt han havde ingen anden kendskab til lægegerning end den, han selv havde tilegnet sig. Med de få simple instrumenter, han havde til rådighed, foretog Mads Tveden ligefrem amputationer, hvis det krævedes for at redde menneskeliv. Blandt de søfolk, han gav førligheden tilbage, var tømmermanden fra fregatskibet »Aurora«. Efter at han havde måttet holde sengen hele vinteren i hjemmet hos styrmand Thorups i Byrum, blev han så rask, at han om foråret kunne rejse fra øen.

Hvem den lille dreng var, der uden tvivl var bukket under for kulden og blev fundet død i skibsbåden fra »Aurora« på øens sydvestside, blev måske aldrig opklaret. I alle tilfælde kan man dårligt forestille sig, at de tre mænd, der kom i land fra samme skib, selv om de var stærkt forkomne, i den givne situation har villet efterlade barnet alene til sin egen skæbne i båden.

Omstændighederne omkring de fleste af de tragiske tilfælde af den slags forlis, der her er omtalt, er sikkert forlængst gået i glemmebogen, ligesom navne på lokale folk, som deltog i de forskellige redningsaktioner sjældent høres nævnt. Men perioden med de mange strandinger og forlis, ligger da også hundreder af år tilbage i tiden.

»Kvaksalveren« Mads Tveden

Det vil altid være en særlig oplevelse at besøge et sted, et hus eller en gård, som er kendt for at have været ramme om en historisk begivenhed, eller som måske i sin tid har været beboet af mennesker, hvis navne af forskellige årsager ikke er gået i glemmebogen. Et sådant sted var gården »Hulbæk«, hvor den næsten legendariske læge Mads Tveden boede. Denne gamle tanggård, som ikke findes mere, lå et stykke ude i det øde, sydvest for Byrum, og var attraktiv på grund af blandt andet sin beliggenhed.

Der knyttede sig historiske tildragelser til »Hulbæk«, hvis oprindelse går 2 - 300 år tilbage i tiden. Nogle levn fra ældre tid opbevaredes endnu, da jeg for nogle år siden tog derud for at se stedet, hvor Mads Tveden havde færde-

Det gamle »Hulbæk«, set fra sydøst.

des. Pladsen mellem gårdens tre længer var pikket med kampesten, som der voksede græs op imellem, og det understregede den idyl og hygge, der sikkert siden tidernes morgen herskede på den lille gård.

Der blev stadig pumpet vand til køerne og hestene med en af de gammel-dags armpumper i stalden; hvor gammel pumpen var, havde været interessant at vide. I en bjælke ovenover den var der med en lommekniv skåret følgende inskription: »O. HB 1790 den 18. Martius«. Der var flere bogstaver, men disse var vanskelige at tyde, fordi der ikke var nogen sammenhæng i rækkefølgen.

Det blev mig fortalt af familien Christiansen, som nu ejede og boede på »Hulbæk«, som de sidste før gården blev nedlagt, at O. HB betød Ole Hulbæk, der er den første, der nævnes som gårdens ejer. Den ejer, der fulgte efter, var Ole Hulbæks svigersøn, Kr. Petersen Faurholdt. Hans søn, Ole Peter Christensen Faurholdt, født 11. februar 1847, blev, da han var gammel nok, hyrdedreng hos fuldmægtig Hoffmann, som ejede »Østergaard« i Byrum, i hvis nærhed stod den kendte vindmølle, kaldet »Hoffmanns mølle«.

Fuldmægtig Hoffmann så, at der var evner i Ole Peter Christensen Faurholdt, og de må have været store, for fuldmægtigen rådede ham til at gå juravejen. Den unge Faurholdt sagde farvel til hyrdedrenge-livet og rejste til fastlandet, hvor han blev uddannet til fuldmægtig, og avancerede til højesteretsassessor i København. Den lille hyrdedreng var blevet en stor mand. Men han glemte ikke »Hulbæk«, sit barndomshjem, hvor han var opvokset med duften af lyng og til lærkens sang.

Dog, når han på sin karrieres højdepunkt var på besøg derhjemme, kom han aldrig ind, men nøjedes med at blive udenfor, hvor han fik en passiar med folkene på gården. Måske havde alligevel årene og den storslåede karriere gjort ham for stor til, at han kunne gå oprejst under de lave loftsbjælker.

Assessor Faurholdt talte dog ofte om sin barndom og omtalte de steder, hvor han havde leget som dreng. Det var især ved nogle store sten, som den dag i dag ligger i den frie natur kun et lille stykke fra gården. Her havde han leget sammen med sine brødre, og her havde hans far, Kr. Petersen Faurholdt, haft sin legeplads. De samme sten, hvis de kunne tale, var måske i stand til at fortælle langt mere om sig selv, end Fautholdt'erne havde kunnet berette. Her ligger måske et stykke interessant historie gemt, da noget ved dem kunne tyde på, at de er et levn fra en boplads fra stenalderen, da man i sådanne sten forarbejdede fordybninger, hvori man måske fyldte olie eller tran. Det er muligvis de samme fordybninger, der har været brugt, når korn

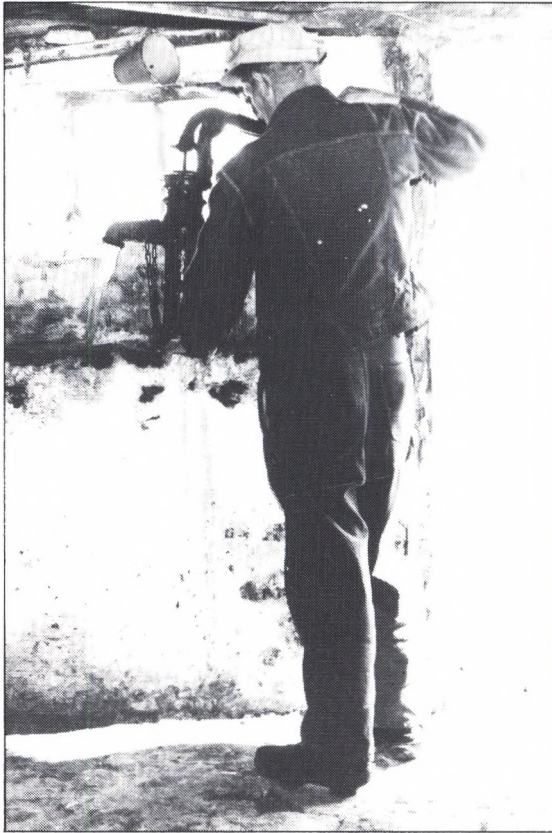

Mathilda og Peter Christiansen samt sønnen Niels Birch.

dengang skulle forvandles til mel.

Det kan synes ejendommeligt, at der fra en afsidesliggende, lille læsøgård er udgået personer med evner, der skaffede dem i høje stillinger langt udenfor de hjemlige, snævre grænser. Navnet Faurholdt er gået igen gennem flere slægtled. Ole Peter Christensen Faurholdt, højesteretsdommeren, havde fire sønner. Den ene, Karl Faurholdt, blev dr.phil. og rektor ved Farmaceutisk Læreanstalt i København, Johannes Faurholdt blev bankdirektør i Bikuben, København, mens en tredje gik i købmandsbranchen. Endelig var der Ole Faurholdt, der ejede »Hulbæk«, da den blev købt af Peter Christiansen, der efter at have ejet gården i en menneskealder, afstod den til den yngste søn, Niels Birch Christiansen, som var sidste landbrugsdrivende ejer af »Hulbæk«, der endte med at blive tysk havforskningsstation!

Måske gik der forskellige gamle ting tabt, da »Hulbæk«'s gamle bygninger blev nedrevet. Én ting fra før i tiden fik de med sig, da Mathilda og Peter Christiansen flyttede fra stedet: et tre-bladet åreladejern, som blev fundet på loftet i en af gårdens længer. Det havde ligget der i hundreder af år og havde uden tvivl tilhørt en kvinde, der gik under navnet Maren Doktor, der havde sin gang på gården. Tilnavnet »doktor« fik hun, fordi hun gik rundt blandt folk og helbredte syge ved åreladning. Det er det eneste, man véd om hende.

Den gamle vandpumpe fandtes endnu i stalden på »Hulbæk«.

Besyderligt nok knytter der sig et andet navn med lignende beskæftigelse til »Hulbæk«, omend vel af større betydning. Flere ældre læsøboere kender endnu navnet Mads Tveden. Han holdt også til på den gamle gård nær ved kysten mod syd. Om han havde indrettet praksis på gården vides ikke, men uden betydning har Mads Tveden næppe været, da som før nævnt den daværende birkedommer på øen, nordmanden Lars Hess Bing, accepterede ham som øens læge. Der var i alle tilfælde ingen anden.

Mads Tvedens ophold på »Hulbæk« skriver sig tilbage til omkring midten af forrige århundrede. På det sidste skal han have været aftægtsmand hos en Lars Hulbæk. Før den tid havde Mads Tveden ejet »Lille Hulbæk«, hvor han dyrkede forskellige træfrugter og medicinske planter. Det kunne være

interessant at have vidst, om Maren Doktor havde nogen tilknytning til Mads Tveden. Ihvertfald havde Mads Tveden en datter, Maren Madsdatter Tveden. Hun døde 1860, 19 år efter Mads Tveden, der døde i 1841. Han menes da at have været 91 år gammel.

Foruden Maren Madsdatter havde han, Mads Tveden, en søn, der efter faderens død skal have drevet dennes virksomhed et stykke tid. Denne søn havde en datter, Anne Kristine Tveden, som døde i maj 1891, 97 år gammel. Hendes navn kendes endnu på Læsø. Det hed sig, at Mads Tveden ofte udførte opsigtsvækkende kure på sine patienter og blev belønnet derfor af Viborg domkapitel, som Læsø dengang var underlagt.

Til strandingskommissionen i Frederikshavn sendte Mads Tveden, i april i året 1800, en regning på sit lægehonorar. Den blev sendt videre til Viborg domkapitel, og sammen med regningen lå der en skrivelse, hvori Mads Tveden gjorde rede for sine behandlinger af syge søfolk og deres tilstand, hvoraf fremgik, at nogle som følge af koldbrand havde mistet tæer og hæle og endog i nogle tilfælde hele foden, mens andre var døde.

Gården »Hulbæk« har således gennem tiderne spillet en ikke uvæsentlig rolle for øen og dens beboere. Efter Mads Tvedens tid og Faurholdt-slægtens epoke havde den gamle gård haft betydning som landbrugsejendom, velpasset og drevet som sådan. På stedet står der nu nye bygninger. Det virker næsten som et paradoks, at dette sted nu tjener videnskabelige formål. Men hver ting har nok betydning på sit felt.

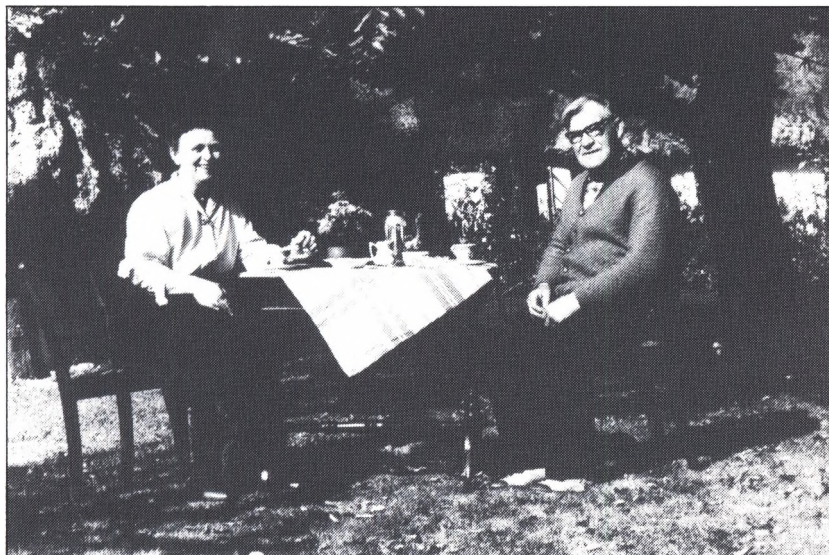
I en bjælke i »Hulbæk« sad denne galeonsfigur fra et skib.

En idyl i Skoven

På væggen i mangt et Læsø-hjem kan man se malerier af den kendte Læsø-maler Marinus Nielsen, hvis billeder har glædet mange, vel nok især på grund af at han malede naturalistisk. Han var født på Læsø, men kom som ung mand til København, hvor han lærte at male. Han opholdt sig på øen om sommeren, hvor han ingen lejlighed forsømte til at dyrke sin kunst. En stor del af sin tid på Læsø tilbragte Marinus Nielsen i Skoven nord for Byrum, hvor han hentede mange af sine motiver. Området omkring Skoven var for ham som en »paradisets have«. Ofte besøgte han Signe og Anthon Larsen,

Gavlen på Signe og Anthon Larsens gård.

Signe og Anthon Larsen ved kaffebordet i haven.

hvis gård med omgivelser gav ham inspiration til typiske læsø-motiver.

Desværre har jeg ikke selv haft fornøjelsen at træffe Marinus Nielsen. Men med samme entusiasme, som jeg besøgte digteren Holger Drachmanns hus i Skagen, tog jeg en dag op til Skoven, for at se et af de steder, hvor han havde virket ved sit staffeli. Det var en skøn sommerdag, hvor sommerfugle dansede ved kanten af grusvejen, der bugtede sig gennem det smukke landskab til Signe og Anthon Larsens gård. Ved gården var der en nedlagt smedje. Signe Larsens far var både smed og landmand. Hendes mand var landmand og landpost, og nu sad de på deres »gamle dage« og glædede sig ved livet.

Deres gård var måske en af de smukkeste læsøgårde. Man så det ikke helt, før man standsede op og begav sig ind bag stuehuset, der gemte sig bag de andre bygninger, omgivet af en vidunderskøn have, der dannede en naturlig ramme om det gamle hus med blomster på tangtaget, hvis lige næppe fandtes noget sted på øen. Her var træer, hvis skyggefulde kroner stod vagt om den sollyse græsplæne.

I haven var en bøg, som Signe Larsen selv havde plantet for 44 år siden. Den var blevet havens pryd og midtpunkt, og det var ikke så mærkeligt, at ægteparret Signe og Anthon Larsen en skøn sommereftermiddag kunne slå sig ned ved kaffebordet under bøgens løvrige krone. Her nød de en ledig

stund og betragtede det gamle stuehus, der talte til dem fra en svunden tid og om et langt liv i stilhed og idyl. Opad de skæve bindingsværksvægge duvede stokroserne for vinden og lyste i smukke farver. De nåede op og skyggede for de små vinduer, så der blev dunkelt inde under de lave lofter i stuen.

Men på væggene derinde fortalte maleren Marinus Nielsens billeder om, hvorledes han havde set haven, huset og krogen med stokroserne – og jeg forstod hans kærlighed til stedet.

År efter år kom han her og stillede sit staffeli op bagved huset. Han blev aldrig ked af at male dette motiv. Sollysets spillen i de hvidkalkede vægge, tangtagets vældige skygger og de farverige blomster gav en betagende helhedsvirkning. Jeg greb mig i at ønske, at dette billede, dette syn for øjet og for sindet, aldrig ville forgå. Og det var også Signes og Anthon's ønske.

De sad, den dag jeg besøgte dem, og hyggede sig i køkkenet. Her var lunt, for de havde, selvom det var sommertide, tændt op i den lille, sølvbronzerede kakkelovn, der stod i det ene hjørne – tanghusene har ord for at være noget kølige at opholde sig i på alle årstider. Kakkelovn var vel nok et særsyn i et køkken, men de to var ene og opholdt sig mest i køkkenet, når de spiste. Når dagen var til ende, hyggede de sig i en af stuerne i selskab med de mange ting, de havde samlet sig i årene, de havde boet på gården.

Døren til køkkenet var lav og smal, som døren til tørvehuset. Den fortalte

En idyllisk krog af ægteparret Larsens gård.

om den høje alder, huset havde, og at der aldrig havde været lavet om på noget her. Man skulle næsten være født der på stedet for at kunne bevæge sig i de snævre rum uden at støde mod nogen steder. Gulvet i den smalle gang eller bryggers var af kampesten, og væggene bulede. I en af væggene var årstallet 1558 indridset. Det var forståeligt, at Signe og hendes mand ikke nænede at skaffe sig af med stedet, selv om de på grund af alder var holdt op med at drive det som landbrugsejendom. Signe var jo født her og havde boet her altid. Der var aldrig rørt ved ejendommens udseende. Signe og Anthon Larsen var begge af gammel læsøslægt og af dem, der hæger om det gamle, fordi den slags bygges ikke mere. Det var deres håb, at de, der kom efter dem, ville lade huset stå uforandret.

Et snart glemt høstlandskab. Motivet er fra Toldergaarden i Byrum.

Sypigen Frederikke Sørensen

På en smuk sommerdag er en tur gennem Stoklundet til »Paradiset« en fortryllende oplevelse. Endnu slår den gamle vej sine karakteristiske sving gennem et landskab, der måske er et af Læsøs mest særprægede, fordi det bevarer en fordums romantik, der er kendetegnende for dette stykke af øens landskab og natur. Selv om tiden har ændret lidt ved idyllen og noget af det oprindelige hist og her i landskabet, er det alligevel som om sindet stemmes sådan, at man gør sig tanker om en tid, da meget var anderledes, en tid, hvor der boede mennesker langs vejen i de små tanghuse og gårde, som på deres

Sypigen Frederikke Sørensens hus ved Stoklundvejen.

vis var med til at skabe en egen romantik.

På en af mine ture ad Stoklundvejen for nogle år siden, kom jeg til sytungen Frederikke Sørensens lille, stråttækte hus, som lå tæt op ad vejen. Frederikke sytungen hus var en sand idyl og blev ofte beundret af folk, som kom forbi. Tit fik man en hyggelig snak med hende, når det traf sig, at hun var ude og hejse vand op af brønden. Det var for at nyde det smukke sommervejr, Frederikke nu havde taget plads på kyllingehuset ved den vestre ende af huset. Som hun sad der, var hun en værdig repræsentant for en kultur, der nu var ved at høre fortiden til.

Hun lo fornøjet, da jeg spurgte hende, om hun var »Frederikke sytunge«, hvad jeg dog var velvidende om, for Frederikke Sørensen havde boet her i halvtredsindstyve år – og helt alene. Hun blev nu 85 år, men så slet ikke så gammel ud. Hun kunne dog ikke skjule, at hun ikke mere hørte til de slanke, men dog var hun let og adræt, så man måtte forbavses. Frederikke Sørensen havde været sytunge al den tid. Hendes forældre havde en gård i nabolaget, og her voksede hun op og boede hjemme hos forældrene, indtil hun selvstændigt nedsatte sig som syerske. Som ti-årig passede hun køer, får og gæs på Rønnerne, og senere kom hun ud at tjene.

Da Frederikke Sørensen blev voksen, lærte hun at sy, og som sytunge havde hun klaret sig gennem tilværelsen ved sin symaskine. Nu var hun holdt op med at sy for andre, havde lagt det værktøj på hylden, som i en menneskealder havde bragt hende i kontakt med mennesker, og dette havde sikkert for en stor del været med til at gøre livet interessant og indholdsrigt for hende. Da jeg spurgte hende, om hun havde kunnet leve ordentligt af at sy, var hendes svar blot, at når hun syede ude hos folk, fik hun jo altid kosten.

Da hun gjorde tegn til at gå ind, sagde hun, at jeg kunne jo gå med, hvis jeg havde lyst. Yderdøren, som var blåmalet, stod åben og hældede stærkt indad, så den slæbte på stengulvet. Frederikke gik først, og da jeg fulgte efter og lagde mærke til måden, hun åbnede dørene på, følte jeg det, som ville hun føre mig ind til et liv i en bedre verden. I hendes lille opholdsstue, hvor hun plejede at sidde og sy, var der svalt, men Frederikke havde lagt til ilden i kakelovnen, klar til at tænde op.

Der var vist aldrig blevet lavet om i huset, siden det blev bygget, noget som tydede på en praktisk evne hos beboeren til at affinde sig med forholdene. Endnu fandtes den indmurede bageovn, hvilket er meget sjældent i vore dage i så små huse, den ene side af ovnen dannede væggen til stuen, hvorfra der gennem en lem kunne sættes proviant til opbevaring over ovnen.

Min værtinde satte sig ved den ende af bordet, hvor hun plejede at sidde,

Frederikke sydpige sad på et kyllingebur uden for sit hus.

og tog nogle tøjstykker frem, der skulle syes lidt på med synålen. Ved den anden ende af bordet på en stol stod det redskab, der gennem en menneskealder havde skaffet føden til Frederikke Sørensen. Hun havde aldrig ejet andre end den samme symaskine i halvtreds år, og den kunne stadig sy, endda godt, betroede hun mig. Alt her var gammelt, intet var nyt, kun lige voksdugen på bordet.

Her kunne man opleve det sjældne, at der ikke fandtes en radiomodtager i huset, men Frederikke havde ingen brug for den slags udvendig underholdning, tiden gik godt nok alligevel. De, der kendte Frederikke sypige, vil altid kunne mindes denne kvinde, som boede alene med sine få sysler og var tilfreds med livet – uden radio og anden underholdning. Hun var knap halvfems, da hun døde for en snes år siden. Måske var det at kunne sidde med sin syning, en taknemlig form for hvile og ro, efter en tid som ung at have måttet arbejde, som ingen kvinde i dag ville drømme om.

Som barn havde hun om sommeren prøvet tilværelsen som hyrdepige. Men måske netop dette sunde liv i den frie natur gav hende et helbred, der tillod hende, selv på sine gamle dage, at gøre sin daglige tur til Byrum til fods, hvis hun ikke fik kørende med en mælkevojn. Når hun gik til Byrum med kurven på armen for at handle, tog det somme tider nogen tid, inden hun atter var hjemme, for hun var et godmodigt og hyggeligt menneske og talte gerne med andre. Frederikke sypiges tilværelse var et eksempel på, at lykken ikke er at eje alt, hun var tilfreds med de små, enkle ting. Klokkeren, der bankede sine slag på væggen, og katten i armstolen ved siden af bilæggerovnen, var nogle af de velkendte træk i hendes stue med det lave bræddeloft og de små vinduer, som vendte ud mod haven og solen.

Trods sejlglavede holder tangtagene ikke evigt. Her skiftes tangen ud med nyt tag på Lille Vejgaard i Byrum. Måske er det 2-300 år siden, det blev lagt på. Mange gråspurve bliver hjemløse med tangtagenes forsvinden.

Hos Kristine og Jens Christensen i Stranden

Når man, i sydøstlig retning, følger en af de gamle drivveje, der går gennem det naturskønne landskab syd for Stoklundet, kommer man til et afsides liggende hus, som ligger og gemmer sig bag ved bevoksningen. Sammen med de andre, gamle småhuse herude, har det skabt om sig en idyl, som er karakteristisk for omgivelserne. Da jeg for nogle år siden besøgte huset, boede Kristine og Jens Christensen her sammen med et par af sønnerne. Havde de stadig været der, ville jeg have besøgt dem endnu engang. Men så ville de have været meget gamle, for de var allerede dengang oppe i årene. Det var en af grundene til, at jeg var gæst i deres hyggelige hjem.

Kristine Christensen er ved at plante i urtepotter.

Hverken Kristine eller Jens Christensen var født på Læsø. De var begge fra Vendsyssel, hun fra Napstjert og han fra Sæby. De tjente som karl og pige på gårdene, før de blev gift. Huset, som de nu boede i, kaldtes »Graverhuset«, navnet havde det efter den forrige ejer, Jens Hansen, som var graver. Han havde førhen været gartner på Sæbygaard i Vendsyssel. Familien Christensen havde lidt landbrug med en hest og et par køer, som sønnerne passede indimellem de gik ud på arbejde.

Der var kun få dage til at Kristine fyldte firs. Hun gik udenfor og var ved at plante blomster i urtepotter. Som hun stod der under det store træ, faldt hun naturligt ind i de hyggelige og så rolige omgivelser, naturen og de forskellige effekter, som lå der og fortalte om beboernes interesse for det enkle og umiddelbare. Denne familie var ikke blevet påvirket af den moderne tids tekniske påhit. De så måske heller ikke altid selv skønheden i omgivelserne, de til daglig færdedes i. Til gengæld beklagede de sig heller ikke over det under tiden besværlige ved at komme fra hus om vinteren.

Omkring Jens og Kristines hus var der en stemning, som ikke kan forklares. Man følte sig tiltrukket af den særlige atmosfære, af de ting, der var samlet til huse, i tidens løb fundet ude i Stranden, nogle formet efter naturens luner, men dem der var hængt op på havehegnet var Halvor og Lassen mestre for, det var fugle udskåret i træ. Foran huset var der gravet stager ned i jorden, på hvilke der var sat stærekasser op. Det var af en egen dekorativ virkning.

Tilsyneladende var Kristine alene hjemme. I stuen duftede det af brænde, og oven på kakkellovnen stod et par gryder, hvis indhold antagelig var stillet til varmning for middagen, mens der på en stol var sat mad til katten, der sad i vinduet og betragtede fuglene, der lod deres kvidren lyde i buskene udenfor.

Om et par dage er det Kristines 80-års fødselsdag, hun gætter, at det er det, mit besøg gælder, så hun forsvinder skyndsomt ud af stuen. Så sidder man der og bliver først lidt tavs, man føler sig pludselig rykket langt, langt tilbage i tiden. For jeg var vis på, at nøjagtigt lige sådan så her ud, da Kristine og Jens Christensen kom til at bo her for over halvtreds år siden. Her havde tiden stået stille. Et tegn på, at der ikke er afsat nogen grænse for, hvor længe man kan leve med de samme ting og i de samme omgivelser.

Det var for at nette sig lidt, at husets gæstfrie værtinde var forduftet. Indtil hun kom ind igen, havde jeg været alene i selskab med missen og – Karl Johan, hvis tilstedeværelse jeg ikke var klar over, før Kristine kiggede til en stor trækasse med halm i, som stod for enden af divanen og fra hvis indre et marsvin stak sit hoved frem. I det samme kommer naboens hund logrende

ind, fjanter et par gange rundt på gulvet og standser så ved Kristine. Hun kan huske en sørgelig historie om deres kat og naboens forrige hund.

For nogle år siden blev hunden, der var daglig gæst i huset, pludselig syg og døde, og lidt senere døde også katten. Du kan tænke dig, siger Kristine,

Siddende på ryghvirvlen fra en hval: Kristine Christensen. Efter hende sønnen Halvor, Jens Christensen og sønnen Lassen. En søn, Mandgaard, opholdt sig på fastlandet.

den sørgede sådan over hunden, at den ikke ville tage føde til sig, men sad hele tiden og græd med tårer i øjnene, så den til sidst blev blind og døde af ren og skær sorg. Jeg kan endnu for mig høre den sidde og hulke.

Nu kom også Jens Christensen ind, og lidt efter ham, sønnen Lassen, begge stilfærdigt, som havde stuen været et kirkerum. Nu bliver der åbnet for trækassen, og Karl Johan kravler op på skulderen af Lassen, der begynder at fodre den fra sin hånd. Man samles til kaffe omkring bordet – inden for de snævre vægge under bræddeloftet er der hyggeligt, og mens der fortælles, går det mere og mere op for mig, at der inden for et så beskedent område og på et så afsides sted kan avles større menneskelige værdier end i en hel læreanstalt.

Mens vi har siddet, har Jens Christensen forholdt sig tavs. Han er en besindig og fåmælt mand, der dog er villig til at slå en sludder af med fremmede. Både han og Kristine har som gifte gået ud og arbejdet for fremmede og har måske ikke altid haft mere end lige fra hånden og i munden. Men dengang var det en stor hjælp, når Jens fik en grov kage, et rugbrød, et fårelår og hvad der nu kunne falde af, når han gik hjem fra arbejde; det var dengang skik at give arbejdsmanden lidt ekstra med hjem til konen og børnene.

Som ung karl tjente Jens Christensen hos en jordemoder, som ejede gården Langstræde i Byrum. Han fortæller, at her huserede for mange år siden et spøgelse, som havde det med at gå omkring i stuerne ved nattetide og lave uorden. For at få en ende på spøgeriet sendte man bud efter præsten, som manede spøgelse i jorden, så og så mange kokkefjed fra gården – så ville det holde sig væk lige så mange år som der var kokkefjed.

Da jeg sikkert har set tvivlende ud, bryder Kristine ind, idet hun spørger, om ikke jeg havde hørt om en gård, en hel gård, som blev manet i jorden, hvor Nordmarken ligger. Men det havde jeg ikke. – »Jo, de der havde gården, sendte bud efter præsten, for at han skulle komme til en gammel kone, som var blevet syg. Da præsten kom, blev han vist ind til den syge kone, som lå i sengen. Men der var ingen kone i sengen, folkene ville bare holde grin med præsten, så de havde bare hældt noget brændevin i en so og lagt hende ind i sengen. Herover blev præsten så vred, at han som straf manede gården i jorden«.

Det var meget mere, der kunne have været snakket om, men det var snart middag, maden ventede på kakkelovnen, og jeg tog afsked med den hyggelige familie og deres hjem. En kort stund havde jeg været borte fra støjen, som ikke når ud til Stranden og forstyrrer det, der gennem et langt liv har fået

værdi for en familie og deres hjem. Man tænker uvilkårligt på, hvem der vil komme til at vandre i disse ældre folks fodspor, når de engang er borte. Men der vil sikkert altid være nogle, som finder sig bedst til rette med at bo afsides i fred og idyl, hvor fuglenes fløjtesang er det eneste, der bryder stilheden.

Det gjorde sønnen, Lassen. Efter forældrene overtog han hjemmet. Han anskaffede sig en hest mere, så han havde to. En periode var han blandt kuskene, der med hestevogn kørte med turister til det fjerne udflugtssted Hornfiskrøn. Men da jeg besøgte Lassen Christensen for et par år siden, havde han byttet hestene med en traktor. Med den var han ved at flytte en kåg, som var fyldt med korn fra hans egen mark, og Lassen fortalte, at kornet skulle bruges til at fodre fasanerne med om vinteren. Nu lempes han en gammeldags dør op til stalden, hvor der står en ko, en kalv og en hest – et beskedent bidrag til at bryde ensformigheden for den, der bor alene. Der er ingen ting der genkalder mindet om barndommen som duften i en kostald en forårsdag, når lærken synger uden for stalddøren og køerne for første gang slippes til græsning på de store vidder.

Lassen Christensen var en afkuskene med egne heste, der kørte med turister til Hornfiskrøn.

Cykelhandleren i Bangsbo

Et godt stykke ude i det gamle Bangsbo, i et gulkalket vinkelhus, hvor vejen fra Hals skole går tæt forbi haven, findes Læsøs ældste og mest afsides liggende cykelværksted. Man skulle tro, at en virksomhed, der ligger så langt fra alfar vej, fra begyndelsen var dømt til at forblive i ubemærkethed. Men de mange cykler og knallerter, der er stillet op ad væggene, tyder på, at cykelsmeden har langt mere at bestille, end han kan overkomme. Midt på eftermiddagen en sommerdag, når solen varmer på pladsen udenfor, er det ikke mærkeligt, at Gaarn Larsen opholder sig udentil med sin værktøjskasse, for

Brødrene Svend og Gaarn Larsen giver et nummer.

her er bedre plads. Er vejret fint, lægger kunderne sig ned og hviler i græsset, mens de venter på, at deres cykel eller knallert skal blive repareret.

Det særligt bemærkelsesværdige ved stedet er, at Gaarn Larsen har drevet cykelforretning her i 65 år. Stedet er hans barndomshjem, som han og broderen Svend overtog efter forældrene. De var begge ungarle. Svend stod for det huslige og pasningen af deres to køer og fårene, mens Gaarn alene tog hånd om værkstedet. De var der begge endnu, første gang jeg drejede ind langs med haven og brombærbuskene. Nogle år senere blev Gaarn alene, og det med jorden og dyrene ophørte.

Man spørger uvilkårligt sig selv, hvad grunden er til, at så mange finder vej ud til det lille – og man kan godt sige primitive værksted – for Gaarn Larsen har aldrig haft de store moderne maskiner at arbejde med, hverken på værkstedet eller udenfor. Stedet ligger 4 - 5 kilometer øst for Byrum. Her kommer kunder i så at sige alle aldre. Pudsigt nok hører man sjældent Gaarn byde nogen indenfor, det er nemlig ikke nødvendigt, for han véd, de går ind af sig selv i stuen og venter, mens Gaarn er ved at finde en eller anden dims i rummene ved siden af, hvor han har sine sager i papkasser. Herinde ligger også en to-radet harmonika i en gammeldags sofa, som om den lige var sluppet, og der hænger en violin på væggen. De spillede nemlig, Svend og Gaarn, både violin og harmonika.

Kunderne venter, liggende i græsset, mens Gaarn reparerer.

I 1920, da han var 15 år, begyndte Gaarn Larsen at lakere cykler for fem kroner. Det tog fire dage at lakere en cykel med pensel, og det varede ikke længe, før »Gaarn«, som han kaldes af alle på Læsø, med årene fik nok at bestille – ja, næsten mere end han kunne overkomme. Han fortæller om krigsårene, da det ikke var til at få slanger eller dæk, og han selv lavede »dæk« af strimler fra brugte bildæk, som der selvfølgelig ikke kunne pumpes luft i. Før havde man næppe tænkt på, hvor vidunderligt det var at have luft i ringene. Det var svært at få de massive strimler til at passe.

For Gaarn går noget af tiden med at snakke med kunderne, for det sker nemlig også, at folk kommer for at slå en sludder af, og nu og da må han give et nummer på harmonikaen, som han tit tager med udenfor, hvor tonerne lyder klare og rene og kan høres viden om. Hvor mange ville vel spænde fra til glæde for kunderne og for en stund være sig selv midt i arbejdet. Men Gaarn har råd til det, også tid, for han er ikke slave af klokken. Det er måske en af grundene til, at så mange kommer til hans værksted: Hans ro, hans vilje til at høre på andre, og så måske, fordi han aldrig modsiger kunden, men lader sit lune være udtryksmidlet, når han kigger over brillerne – et karakteristisk træk hos ham.

For enhver, som har besøgt Gaarn Larsen og siddet i hans stue, hvor man stadig fornemmer en stemning fra en tid, der er forbi, vil mindet om denne perle i det gamle Bangsbo sikkert længe blive

Som man altid vil huske Gaarn, når han havde ledige stunder.

bevaret i erindringen. En dag lukker vel dette usædvanlige værksted. Og den, der skabte det og har levet fra barndommen al sin tid her, vil næppe nogen anden kunne efterfølge. Det vil i al fald være noget, før man vænner sig af med at sige: »Vi skal en tur ud til Gaarn«.

Fårene satte deres præg på landskabet omkring Gaarns lille sted.

Lykkelig for en træhest i julegave

Mellem længerne på en af de gamle gårde i Bangsbo, er der denne decemberdag stille som en julenat, når stjernerne står tindrende over tagene. En stilhed, der måske føles stærkest her, hvor ingen dyr mere rører sig i staldene, og som kun brydes når stedets eneste beboer går ud og ind ad den gamle dør med klinkfaldet i krogen. Skæret fra en lampe derinde fortæller, at Peder Gai er alene bag de små vinduer under tangtaget. Hans lille stue bærer ikke præg af, at det snart er juleaften. Men uden nisser og pynt er det alligevel, som om der fornemmes en stemning, der har noget med julen at gøre, for jul har der været her gennem flere generationer.

Det er hans barndomshjem, og Peder Gai har boet her siden han blev født i 1906. Alene havde han boet her i flere år efter forældrenes død – nu havde han solgt gården, men han kunne bo her, så længe han ville. Det var ikke hver dag, han kom uden for sin stue og sit køkken. Men nu var han alligevel med på, at vi sammen skulle gå en runde gennem rummene i det lange stuehus, indtil vi endte i storstuen, der var klædt med træpaneler på alle vægge. Her, hvor der førhen var blevet festet ved kartegilder, høstgilder og sikkert også strandingsgilder, stod tiden stille.

Bilæggerovnen stod der endnu på sin gamle plads og mindede om arbejdshærdede læsøkvinders slid med tørvespaden for at skaffe brændsel til den. Djærve kvinder, der trofast hver sommer, fjernt fra hjemmet, stod bøjet over spaden, i stranden eller på Rønnerne, og skar det ene læs efter det andet af store, flade tørv, stillede dem på kant mod hinanden to og to til tørring, og senere stakkede dem, før tørvne blev kørt hjem med hestevogn. Det var ikke mindst disse kvinders dagværk, som var med til at give læsøgårdene det præg, de har båret gennem tiderne.

Der fornemmedes en egen stemning i stuen, da Peder Gai fortalte om, hvordan man dengang gik sammen og hjalp hinanden og havde det hygge-

ligt omkring på gårdene. Når der skulle nyt tang på en gård, mødte såvel kvinder som mænd fra naboens op for at hjælpe til med arbejdet, og kvinderne stod ikke tilbage for mændene i handlekraft. Hans barndomshjem havde været i den samme slægts eje gennem tre generationer. Hans bedstemor var den første, der kom til gården, hvis ejer dengang hed Mads Elling. Han var gift, men havde ingen børn. Hun flyttede ind på gården for at passe Mads Elling og hustru, da de blev ældre, og de kom til at synes så godt om hende, at de lod hende arve gården efter sig.

- Mine forældre og bedsteforældre har haft gården, fortæller Peder Gai. De gamle stuer og de forskellige rum er her endnu, og mine tanker går selvfølgelig en gang imellem tilbage i tiden, og når jeg sammenligner tider fra dengang og nu, kan det ikke undgås, at jeg nu og da føler lidt vemod: Min moder sad og syede tøj til klokken fire om natten. Vi var tre børn - en søster døde for nogle år siden, en anden søster bor på »Bangsbogaarde«. Når jeg mindes barndommen, og man ser, hvad der nu om dage gives af gaver til julen, kan jeg ikke lade være at tænke på, at jeg var glad for den træhest, jeg fik i julegave.

- Det er, fortsætter Peder Gai, ikke de store dyre gaver, det kommer an på. De bringer jo alligevel ikke den glæde, som vi inderst inde skulle føle ved den store julehøjtid. Det er, som om vi glemmer det oprindelige: At der er

Peder Gai fotograferet kort tid før han flyttede fra gården.

Peder Gai foran bislaget, hvor der i forrige århundrede var en lille butik, som hørte til gården. På flere af Læsøs gamle gårde havde man en slags blandet landhandel.

givet os gaver, som er større end de dyre materielle. Mine forældre var tilknyttet Indre Mission og jeg selv har gået meget i kirke og til missionsmøder, men nu kniber det med at komme hjemmefra. Jeg tror, det betyder noget, hvad vi får med os fra skolen. Lærer Knudsen i Hals skole læste særligt meget for os af Bibelen, og det tror jeg har fulgt mange af børnene fra Hals skole gennem livet. Jeg véd det for mit eget vedkommende, og jeg føler det måske særligt nu, hvor jeg er blevet ældre og folk ligesom kommer længere fra hinanden... Måske var det en af grundene til, at Peder Gai var tilfreds med sin eneboertilværelse.

- Men et lyspunkt var det nu alligevel i den daglige trommerum, når der kom nogen og besøgte »For«, som han sagde. Adspredelse er der jo ikke meget af her - jeg har som underholdning kun en gammel radio og intet fjernsyn, men jeg klarer mig godt uden. Mine øjne er heller ikke så gode længere. Jeg er alligevel glad for livet, for der er vel en mening med, at jeg skal være her...

Da vi bryder op og jeg atter går gennem den lave dør i krogen, har jeg det, som at have været mange år tilbage i tiden, en tid, da folk ikke var så langt fra hinanden. Ved afskeden citerer Peder Gai det gamle ord »at det er ikke godt

for et menneske at være alene« – men uden selvmedlidenhed eller tanke på hans egen situation. For nok er han alene, men han har sin Gud, som han véd er hos ham, hvis ensomheden skulle blive for knugende. Men juleaften er Peder Gai ikke alene. Da bliver han inviteret hen til søsteren eller til naboens og deler med dem julens glæder.

Solen var ved at gå ned bag gårdene i Bangsbo, der synes at have lagt sig til hvile i skumringen. Her i Bangsbo eksisterer noget af det gamle Læsø stadig. Det er som om fortiden ikke vil slippe, hvad der en gang blev skabt. Især stedet omkring de engang så berømmelige »Bangsbogårde« synes at have svundne tiders skær over sig. Denne stemning af fortid, der nok aldrig forsvinder fra stedet, stammer måske fra dette fortidige gårdkompleks' storhedstid. Bangsbogårde bestod oprindeligt af ikke færre end fjorten længer, der på et forholdsvis lille areal var sammenbyggede eller lå hver for sig på kryds og tværs, delt på hvem ved hvilken måde mellem fire familier. Der var så vidt vides ikke tale om nogen egentlig slægtsgård, for det var familier af forskellig slægtsskab, der beboede det imponerende bygningsværk. Skønt de gamle tanglænger forlængst er forsvundet, udstråler stedet en særlig romantik, der var kendetegnende for de gamle læsø-gårde.

Som Bangsbogårde lå dér – og som det har set ud indtil for et par snese år siden med de tunge, groteske tangmasser over det solide skibstømmertagværk – kunne det ejendommelige ydre godt lede tanken hen på en flok kæmpeelefanter, der engang i en fjern fortid her har fundet deres sidste hvilested. Skønt der nu kun er to af længerne tilbage, er Bangsbogårde stadig noget for sig, noget som ikke kan laves igen, og der vil altid over stedet hvile en stemning fra den tid, da vore forfædre levede, og gårdene blev drevet med håndens kraft, og da man gik sindigt til arbejdet mellem længerne på de gamle Bangsbogårde.

Der er flere tanggårde i Bangsbo, og på dem alle mærker man den samme atmosfære. Man ligesom forestiller sig, at den dag, de alle forsvinder, er det tvivlsomt, om det gamle læsøprog følger med. Det er ikke alene tanghusene, der vækker minder om vore forfædres liv og færden. Beboerne netop her synes i det hele taget at udtrykke en stærk tilknytning til det gamle Læsø. Vejen til en snak om gamle dage ligger dem ofte lige for. Sådan var det i forældrenes tid, sådan i bedsteforældrenes og sådan i deres bedsteforældres tid. Og så dukker minder frem fra de dunkle kroge i de gamle tanghuse. Den dag disse ejendommelige fortidslevn helt forsvinder og glemmes, vil Læsø have mistet et særpræg, der fra tidernes morgen gjorde det til en særlig oplevelse at besøge Læsø.

Sommeraftensbesøg i en gammel læsøstue i Bangsbo

På et af mine besøg i Bangsbo var jeg gæst et sted jeg ikke havde været før, hos nogle mennesker, jeg ikke kendte. Besøget var måske aldrig blevet til noget, hvis jeg ikke havde kendt Gotfred Jensen. Det var nemlig hans idé, at jeg skulle tage med ham ud til hans tante med en klokke, han havde gjort istand for hende – Gotfred syslede med at gøre stue- og vækkeure istand for folk, han kendte! Samtidig skulle vi se, om vi kunne bjærge os de resterende kassetter til det gamle fotografiapparat, som havde været hans og som jeg havde fået af ham i bytte med mit, som var af langt yngre dato, men ikke tog nær så skarpe billeder. Det var et gammelt apparat, det af Gotfreds, til glasplader størrelse 9 × 13, og med bælgudtræk.

På loftet hos naboens til tanten, havde kassetterne ligget i årevis, så vi var spændte på, om de var der endnu, da vi satte os på cyklerne ved den gamle Tolderbygning i Byrum, hvor Gotfred Jensen og hans hustru Anna boede, og satte kursen mod Bangsbo. Det var en vældig skøn sommeraften, og huset, hvor Gotfreds tante, som hed Martine Johansen og var 92 år, boede, kunne næsten ikke have ligget et skønnere sted end ved Hals skole.

Gotfred Jensen fra Byrum.

Gotfred havde hjemmefra svøbt den store klokke ind i et uldtæppe, og under hele turen havde han siddet med den under armen. Bylten tog sig måske mystisk ud, for da vi var fremme ved målet, tog nogle børn, som legede i nærheden, pludselig flugten, som om de troede, at vi var to, der ville tage høns. Først skulle vi ind til Gotfreds tante med klokken. Mens han gik ind, ville jeg vente udenfor, men konen i huset havde fået øje på mig og kom ud og bød mig indenfor med en så ægte venlighed, at jeg ikke kunne undslå mig.

Som man næsten kunne forvente, var alt her typisk læsøsk. Mest betaget var jeg dog af den stue, vi blev budt velkommen i af ejeren, Peter Olsen, en mand omkring de 60. Han havde det ikke så godt med helbredet og sad stille og læste sin avis. Den næste, jeg rakte hånden, var Gotfred Jensens tante, der var enke og moder til Peter Olsens hustru. Den 92-årige Martine Johansen, Gotfreds tante, beholdt længe min hånd mellem begge sine og rystede den hjerteligt. Jeg følte, at hun var et stort menneske, at hun ejede et godt og varmt hjerte.

Medens Gotfred arbejdede med at få den store klokke anbragt på sin vante plads på væggen, hvilket blev fulgt med den største interesse af især tante Martine, havde jeg lejlighed til at betragte stuens sjældne gamle præg. Samtidig underholdt Peter Olsen og dennes hustru Agnes mig og besvarede beredvilligt alle mine spørgsmål. Nu viste det sig desværre, at klokken var kommet forkert i slag, og denne fejl kunne lettest ordnes ved at standse pendulet, der var begyndt at dikke så hjemligt igen. I mellemtiden var Agnes Olsen begyndt at se efter kaffe – noget man altid er sikker på i et læsøhjem. Desværre måtte Gotfred og jeg sige nej tak i første omgang, da vi jo endnu havde vort ærinde angående kassetterne tilbage. Vor elskværdige værtinde fandt imidlertid snart på en udvej: Vi kunne komme igen og drikke kaffe efter besøget i nabohuset.

Dette lå gemt bort længere inde i træerne tæt op til den smukke sti, der førte gennem skovpartiet. Huset beboedes af et søskendepar, Trine og Lars-sine, som havde fransk vask og strygning. Tilstede var desuden en broder til dem, Niels Morten Jensen. Vi, Gotfred og jeg, fik også her en venlig modtagelse af værterne og de var rede til at endevende hele hytten – som de sagde – for at finde de ting, vi gerne ville have fat i. Skønt mangt og meget af fotografisk interesse blev ført for dagens lys, fandtes der ikke spor af kassetter.

Nu turde Gotfred Jensen heller ikke sige med hundrede procents sikkerhed, at det var her, de i sin tid var havnet. Det var måske gået med kassetterne som med så meget andet, at han engang havde lånt dem ud og aldrig fået dem igen. Vi undskyldte for at have gjort dem ulejlighed, men det betød

Gotfreds tante Martine Johansen.

ikke så meget, mente de. For nu havde de ved samme lejlighed fået kendskab til, at de i virkeligheden var ejere af mere, end de selv havde været klar over.

Vi blev der lidt endnu, inden vi tog afsked, og da manden så, at jeg stod og betragtede en flot mandolin, som hang på væggen, spurgte han, om jeg ville spille et stykke, så skulle han spille med på sav. Det havde jeg ikke noget imod, og efter et par numre, som vist ikke lød helt tosset, sluttede vi vort besøg. Derefter tog vi tilbage til den ventende kaffe hos Gotfreds tante.

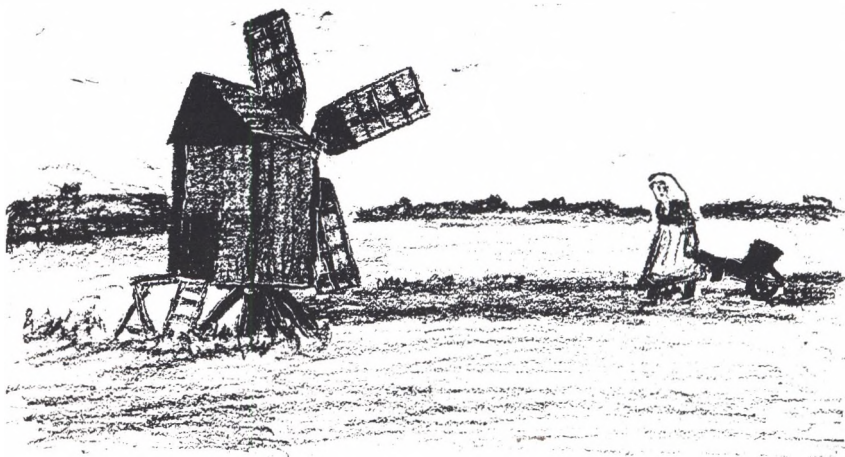
Vi kunne ikke undgå at mærke aftenstemningen i »Matines« gamle stue, mens vi sad ved kaffebordet og nød den gode drik som en festlig afslutning på dagen. Vor værtinde havde hele tiden siddet og haft sit blik rettet mod klokens visere. Det var efterhånden blevet sent, snart midnat var det: Om et øjeblik, når klokken blev 12, da ville Gotfred stille viserne, og hans tante ville få

sit ønske om at se sin gamle klokke igang igen, opfyldt.

Da vi atter steg på cyklerne, var solen forlængst gået ned bag klitterne i Nordmarken. Vi følte, at vi havde fået noget med os fra huset med de herlige mennesker, noget, som var værd at have i erindring, om svundne dage, da man havde tid og ro til at være sammen, når dagværket forstummede. I de stille omgivelser ude i Bangsbo, havde min ledsager Gotfred Jensen levet det meste af sin tid, og han gav aldrig slip på den særlige atmosfære, der fulgte med ham, da han senere flyttede til Byrum – det var et særkende hos ham.

Da vi på hjemvejen kørte forbi »Graa Mølle«, var det ikke uden vemod vi tænkte på, at dette stolte symbol på naturlig aktivitet snart ville have gjort sine sidste omdrejninger. Det var en kendsgerning, at denne mølle sammen med de små stubmøller var i færd med at miste deres betydning, skønt de i århundreder havde sørget for mel til det daglige brød for folk og fæ og været med til at præge en kultur, der var ved at være historie.

Vindmølleme var et kendt træk på Læsø, og yderst dekorative tog de sig ud ved gårdene rundt om. Der var ligesom liv over landskabet, når møllen drejede sine fire vinger rundt i blæsten, og der lød en hyggelig knirken og knagen fra dens firkantede træhus, der stod støt på de tjærede, solide stolper. Det hørte med til billedet, at der kom en mand eller kvinde ud fra møllen, bankede melstøvet af sig og gik en tur rundt for at se, om møllen stadig stod i vinden. Det var, som om den havde en sjæl, den gamle mølle, at den talte om vore forfædres tid og deres stille virke...

De gamle stubmøller var dekorative i landskabet.

Trods savnet af glaspladerne, der aldrig dukkede op, gjorde det gamle fotografiapparat, som jeg havde seks plader til, et hæderligt arbejde. Der var blot den hage ved det, at det undertiden skete, at jeg måtte afbryde arbejdet i »marken« for at ile hjem og skifte nye plader i kassetterne. Spændende var det trods alt at arbejde med så primitive midler. Nu opbevarer jeg glaspladerne, de eksponerede, til minde om besøget i den gamle stue i Bangsbo. På Læsø, som det var engang.

Forfatteren besøger gammel læsøgård.

